

COMITETUL DE STAT
PENTRU CULTURĂ ȘI ARTĂ

REVISTA
MUZEELOR

1

ANUL II — 1965

REVISTA MUZEELOR

sumar :

STUDII ȘI CERCETĂRI	3
DIN ISTORIA MUZEOGRAFIEI ROMINEȘTI	29
ACTIVITATEA CULTURAL-EDUCATIVĂ	51
PĂSTRAREA PATRIMONIULUI MUZEAL	57
MUZEE, EXPOZIȚII ȘI COLECȚII	69
CRONICĂ, RECENZII, NOTE	76

APARE SUB ÎNGRIJIREA COMISIEI
MUZEELOR ȘTIINȚIFICE DIN C.S.C.A.

Redactor șef: LUCIAN ROȘU

Redacția: str. Fundației nr. 4, raionul 30
Decembrie, București, telefon 121770

Administrația: str. Brezoianu nr. 23—25,
telefon 146799

Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”
Piața Scînteii Nr. 1

ANUL II

Nr. 1

Ion ARDELEANU — Lupta maselor populare sub conducerea P.C.R. pentru instaurarea guvernului democratic de la 6 martie 1945, oglindită in muzeu	3
Octav ILIESCU — Un nou lingou roman de aur, descoperit in Transilvania	3
Petre DIACONU — Cetatea bizantină de pe insula Păciul lui Soare	5
Nicolae UNGUREANU — Considerații cu privire la cercetarea și valorificarea științifică a patrimoniului muzeelor etnografice	20
Petre OPREA — Colecția de artă plastică „Alexandru Bogdan-Pitești“	24
Radu VULPE — Grigorie G. Tocilescu, cercetător al antichității și director al Muzeului național de antichități	29
Vasile NETEA — Inițiative și realizări muzeografice românești in Transilvania pînă la 1918	39
Liviu ȘTEFĂNESCU — Din activitatea muzeografică a lui N. Iorga	44
Margareta MOȘNEAGĂ — Muzeele de științele naturii și școala	51
Maria EPURE și Silvia ZDERCIUC — Muzeele etnografice și rolul lor in procesul de pregătire a studenților	55
Dr. Aurelian POPESCU-GORJ — Metodele de colectare și preparare a fluturilor (I)	57
Ing. Ion ISTUDOR — Un fenomen de denaturare a culorilor, in pictura murală de la Voroneț	65
Elena URDĂREANU — Unele metode folosite in activitatea atelierului de restaurare al Muzeului de artă al R.P.R.	67
Iosif BENES — Tendințe contemporane in muzeografia cehoslovacă (articol scris pentru Revista Muzeelor)	69
Prof. dr. Nicolae MACAROVICI — Dezvoltarea Muzeului de istorie naturală din Iași, in ultimii 20 de ani	71
Victor CRĂCIUN — Casa memorială „C. I. Nottara și C. C. Nottara“	73
● ● ● — Plenara Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă	76
● ● ● — Prima sesiune de comunicări a Muzeelor științifice din R.P.R.	77
Gheorghe DIACONU — Centenarul Muzeului național de antichități	81
● ● ● — Sesiunea științifică a Muzeului regional al Dobrogei	82
● ● ● — Colocviu internațional I.C.O.M	83
Elisabeta BRÎNCUȘ — Ion Creangă „Documente“	83
Alexe MUREȘAN — Citeva date privind asigurarea rezervelor de cereale in cetatea medievală a Sighișoarei	85
Carol NAGLER — Raphidiidae (Neuroptera) semnala-te pentru prima dată in Moldova	87
Mișu DAVIDESCU — Un sarcofag roman la Mamaia	88
Ion CHELCEA — Un obiect de muzeu necunoscut	90
Ion PĂTRAȘCU — Doi prieteni arheologi: Gr. Tocilescu și Bruto Amante	91
Constantin ROMAN — Omagiu lui moș Viscol	93

LUPTA MASELOR POPULARE SUB CONDUCEREA P.C.R. PENTRU INSTAU- RAREA GUVERNULUI DEMOCRATIC DE LA 6 MARTIE 1945, OGLINDITĂ ÎN MUZEE

de I. ARDELEANU

Victoria insurecției armate antifasciste din august 1944, a deschis o eră nouă, luminoasă pentru țara noastră, a marcat o cotitură hotărâtoare în destinele poporului nostru, pentru înlăturarea de adânci transformări revoluționare și clădirea unei Români noi, socialiste.

Subliniind însemnătatea istorică a insurecției pentru lupta poporului, în expunerea la sesiunea solemnă a Marii Adunări Naționale, care a avut loc cu prilejul celei de a XX-a aniversări a eliberării României de sub jugul fascist, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a arătat: „**Descătușind energia creatoare a maselor, insurecția antifascistă a dat un puternic impuls luptei poporului pentru obiective mereu mai înalte ale progresului social, spre desăvârșirea transformărilor burghezo-democratice și trecerea la instaurarea puterii muncitorești-țăărănești, la înlăturarea sarcinilor revoluției socialiste**“.¹

În lupta pentru răsturnarea puterii claselor exploatoare și trecerea la făurirea în patria noastră a orânduirii socialiste, o perioadă deosebit de însemnată a fost marcată de lupta maselor populare sub conducerea comuniștilor pentru instaurarea

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *A 20-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist*, Ed. Politică 1964, pag. 10.

la cîrma țării a unui guvern democratic. Această luptă a fost încununată de victorie cu 20 de ani în urmă, la 6 Martie 1945, prin instaurarea primului guvern democratic din istoria țării, al cărui prim președinte a fost înflăcăratul patriot și fiu strălucit al poporului nostru, doctorul Petru Groza.

Lupta maselor populare pentru înfrîngerea reacțiunii și instaurarea guvernului democratic este înfățișată prin variate mijloace și metode în muzeele de istorie. Pornind de la cunoașterea sarcinilor multiple care au stat în fața Partidului Comunist și a clasei muncitoare în perioada imediat următoare insurecției antifasciste, în Muzeul de istorie a orașului București, prin documente originale și fotocopii, fotografii și obiecte, sînt înfățișate momente emoționante din lupta oamenilor muncii din capitală în intervalul de timp cuprins între august 1944 — 6 martie 1945, pentru susținerea frontului antihitlerist, democratizarea vieții de stat și a conducerii întreprinderilor, înfăptuirea reformei agrare, instaurarea unui guvern democratic.

Din exponatele acestui muzeu al capitalei și ale Muzeului militar central, se desprinde concret imaginea ridicării la luptă a unor forțe sociale uriașe, de nebirut, trezite la creație istorică conștientă. Din fiecare piesă expusă rezultă forța organizației a clasei muncitoare, lupta țărânimii pentru pămînt, creșterea continuă a țării Frontului Național Democrat care reunea partidele și grupările democratice devotate poporului, rezultă schimbarea raportului forțelor politice în favoarea poporului muncitor. Aspecte principale ale luptei oamenilor muncii din timpul luării cu asalt a prefecturilor, preturilor, primăriilor, instalării în fruntea acestora a reprezentanților poporului, alungării din aparatul de stat și din conducerea instituțiilor și întreprinderilor a elementelor reacționare, exproprierea și împărțirea pămînturilor moșierești, sînt redată în muzeele regionale de istorie din Ploiești, Galați, Brașov precum și în

Demonstrația oamenilor muncii din București, pentru răsturnarea guvernului Rădescu — februarie 1945.

Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, vorbind la mitingul din Piața Naftunii (azi Piața Unirii), la 6 martie 1945.

Muzeul „Procesul conducătorilor eroicelor lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933” — Craiova.

În fiecare din muzeele menționate sînt redate aspecte ale rezultatelor importante obținute ca urmare a muncii politice desfășurate de P.C.R. în întărirea rolului de conducător al proletariatului în revoluție, în încheierea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimia muncitoare.

Din documentele expuse, articolele din presă, registre de procese-verbale ale sindicatelor (Muzeul de istorie a orașului București) rezultă că un rol de seamă în întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare, l-a avut trecerea, la 1 septembrie 1944, la reorganizarea mișcării sindicale pe temeiul Frontului Unic Muncitoresc și al principiilor revoluționare. În jurul clasei muncitoare și sub conducerea ei s-au strîns toate forțele democratice și patriotice, hotărîte să meargă pe drumul libertății și progresului. O largă muncă politică a desfășurat P.C.R. în rîndurile maselor țărănești pentru atragerea acestora în luptă sub conducerea proletariatului. Lupta consecventă dusă de partid, împotriva politicii antipopulare promovate de clasele exploatoare și partidele lor politice, de reprezentanții acestora în guvern, au avut drept urmare atragerea și unirea în jurul proletariatului, a tuturor forțelor progresiste interesate în propășirea țării. Puternica încheștare de clasă a avut un aspect deosebit, avînd în vedere faptul că în interior, paralel cu lupta deschisă angajată cu reacțiunea, se desfășura cu intensitate campania de sprijinire a frontului, iar armata se afla în majoritatea ei pe drumurile grele ale războiului.

Documentul care sintetizează acest proces de unire a tuturor forțelor democratice ale țării în jurul Partidului Comunist este platforma Frontului Național Democrat — prezentată în muzeele amintite — pe baza căreia la 12 octombrie 1944 s-a constituit F.N.D. în care au intrat P.C.R., P.S.D., Sindicatele Unite, Frontul Plugurilor, Uniunea Patrioților. Sînt expuse în muzee moțiunile de aderare la platforma F.N.D. a Madosz-ului, Uniunii Tineretului Comunist, Societății scriitorilor romîni, Partidului socialist-țărănesc etc.

La chemarea P.C.R., așa cum rezultă din documentele și fotografiile expuse (Muzeul de istorie a orașului București, Muzeul militar central, Muzeul regional de istorie Ploiești) oamenii muncii au întreprins, începînd din toamna anului 1944, largi acțiuni în vederea democratizării aparatului de stat, au luat cu asalt prefecturile, preturile și primăriile. Iată relatări cuprinse în documentele vremii : „Astăzi 28 noiembrie 1944, la orele 13,30 în orașul Tîrgoviște a avut loc o manifestație a F.N.D... Manifestanții s-au dus la prefectura județului, au intrat cu forța în local și au instalat prefect”². În aceeași zi la Cîmpina, muncitorii au manifestat pe stradă sub lozincile : „Jos prefectul județului !”, „Vrem desființarea jandarmeriei și poliției și înlo-

² Arhiva C.C. al P.M.R., fond nr. 49, dosar 8833, fila 411.

cuirea lor cu poliție populară³. Tot atunci la Galați „Chestorul și șeful siguranței acelei chesturi au fost înlocuiți și în locul lor au instalat în funcție elemente democratice⁴. Procesul de ocupare cu forța a primăriilor, preturilor și prefecturilor a cunoscut o creștere continuă. În unele localități: Craiova, Caracal, Constanța, în unele comune suburbane ale capitalei etc. au avut loc ciocniri sângeroase. Ca urmare a acestui proces, în ajunul lui 6 martie 1945 forțele democratice dețineau majoritatea prefecturilor.

Fotocopiile ale documentelor, ziare originale și fotografiile înfățișează lupta maselor conduse de comuniști care, ieșind în stradă, au organizat puternice acțiuni revoluționare. Astfel, la 4 noiembrie 1944 a fost răsturnat primul guvern Sănătescu, formându-se un nou guvern în care pozițiile forțelor democratice s-au lărgit. Reprezentanții forțelor democratice din guvern au desfășurat o intensă activitate în vederea împiedicării majorității reacționare de a lua măsuri împotriva maselor, au demascată activitatea miniștrilor reacționari. Oamenii muncii au apărat și dezvoltat cuceririle obținute prin luptă. În condițiile intensificării luptei maselor la începutul lunii decembrie 1944, s-a format un nou guvern cu majoritate reacționară, predizat de Rădescu, în care, în pofida manevrelor reacțiunii, Frontul Național Democrat și-a menținut și consolidat pozițiile.

La sfârșitul anului 1944 și în primele două luni ale anului 1945, lupta revoluționară pentru smulgerea pozițiilor politice deținute de forțele reacționare și pentru instaurarea unui guvern democrat a luat un avânt fără precedent. Frontului Național Democrat i s-au alăturat noi păături sociale, o serie de organizații profesionale, precum și grupări politice care pînă atunci, fie că stătuseră în expectativă, șovăind între forțele democratice și cele reacționare, fie că dăduseră crezare reacțiunii. Astfel au avut loc adunări ale organizațiilor locale ale P.N.Ț. și P.N.L. din județele Romanai, Dimbovița, Someș, Satu Mare, Neamț, Iași, Constanța etc. care au hotărît aderența la programul F.N.D.

Documentul în jurul căruia sînt înfățișate în muzeu principalele aspecte ale luptelor purtate în ianuarie-februarie 1945 este Programul de guvernare al Frontului Național Democrat, lansat la 27 ianuarie 1945. Prin fotografiile sînt înfățișate aspecte ale mitingurilor uriașe din București, Ploiești, Brașov și alte orașe ale țării, în care oamenii muncii au cerut un guvern al F.N.D. Acțiunile ulterioare apariției acestui document marchează faptul că lupta maselor a intrat într-o fază hotărîtoare. Valul de mitinguri și demonstrații care a urmat lansării programului de guvernare al F.N.D., intensificarea acțiunilor de democratizare a aparatului de stat, trecerea în masă a țărănimii muncitoare la ocuparea cu forța a moșiilor reflectau sprijinul uriaș acordat de mase Frontului Național Democrat, voința lor de a instaura un guvern, care să le reprezinte și să le garanteze interesele. În muzeele din Ploiești, Galați, Brașov, Craiova, articole din presă fotografiile prezintă puternice demonstrații care au avut loc în ianuarie-februarie 1945, trecerea la înfăptuirea reformei agrare pe cale revoluționară, în timpul căreia s-a cimentat alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare.

³ Arhiva C.C. al P.M.R., fond nr. 49, dosar 8833, fila 728.

⁴ Idem, fila 731.

În ziua de 30 ianuarie 1945, a avut loc în București, un miting la care au participat 300 000 de oameni ai muncii⁵. În primele două săptămâni ale lunii februarie 1945, numai în capitală au avut loc peste 50 de manifestații în care s-a cerut demisia lui Rădescu. În același timp, la mitingurile care au avut loc în zilele de 3 și 4 februarie 1945, au demonstrat la Ploiești și Constanța câte 30 000 de oameni, la Tirgoviște 10 000, la Brăila 8 000, la Craiova și Moreni câte 6 000, la Cîmpina 5 000⁶.

Entuziasmul, avîntul luptei maselor conduse de comuști, a adîncit deruta în tabăra reacționară. Reacțiunea și exponentul ei, generalul Rădescu, dîndu-și seama că puterea îi scapă din miini, s-a orientat spre provocări armate, în speranța de a salva regimul burghezo-moșieresc.

Poziția clarvăzătoare, exprimînd năzuințele maselor largi ale poporului în frunte cu clasa muncitoare, a fost afirmată de reprezentanții Frontului Național Democrat, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, precum și de dr. Petru Groza în ședințele Consiliului de Miniștri din 16 și 21 februarie 1945.

Fără să se lase antrenate în provocările puse la cale de reacțiune, forțele democratice, îndrumate de Partidul Comunist, au luat măsurile impuse de împrejurări. O măsură importantă a fost întărirea și lărgirea activității gărzilor muncitorești.

O atenție deosebită a manifestat Partidul Comunist, pentru paralizarea oricărei acțiuni a reacțiunii din guvern asupra armatei, ajutînd masele de soldați și ofițeri să înțeleagă că locul lor este alături de popor și să refuze a deveni un instrument în miinile forțelor reacționare.

În Muzeul de istorie a orașului București și în Muzeul militar central, prin fotocopii din ziare și fotografii sînt redat aspecte din timpul uriașelor manifestații din București ale maselor populare care au avut loc în februarie 1945. Rădescu și adepții săi din guvern nu se mai sprijineau decît pe rege și camarila regală, pe reacțiunea din partidele burgheze, elemente reacționare care mai rămăsese în aparatul de stat, în poliție și jandarmerie. Pretutindeni, la orașe muncitorii, la sate țărănimia muncitoare, împrăștia, izgoneau elementele fasciste provocatoare, pe huligani. În ciuda ordinelor date de Rădescu către armată, masa de ostași nu a putut fi folosită de reacțiune împotriva poporului.

Puternica demonstrație din București de la 24 februarie 1945, cînd Rădescu a ordonat deschiderea focului asupra manifestațiilor, este redată în muzeele din București, Craiova, Ploiești, Galați împreună cu aspecte de la întrunirile și acțiunile de stradă care au avut loc împotriva provocării reacțiunii. În Capitală asupra coloanelor de demonstrații s-a deschis foc de mitralieră de la ferestrele Prefecturii poliției și ale Ministerului de Interne. În zilele următoare întreaga țară s-a ridicat la luptă. Masele populare au acționat cu o energie și o forță atît de mare încît reacțiunea nu a mai avut curajul să se dedea la represiuni sîngeroase.

Sub presiunea luptei maselor, Rădescu, și ceilalți reprezentanți ai reacțiunii din guvern, au fost siliți să demisioneze. Forțele reacționare și de data aceasta au recurs la sprijinul direct al regelui, de care își mai legau speranțele. Dar în acele împrejurări cînd masele populare hotărâu destinele țării, acest sprijin s-a dovedit prea slab.

Valul de nestăvilît al luptei maselor a determinat, așa cum se oglindește și în muzeele menționate prin documente, fotografii, înlăturarea a trei guverne cu majoritate reacționară și a impus la 6 martie 1945, instaurarea primului guvern în care clasa muncitoare aliată cu țărănimia, avea rolul precumpănitor, guvernul prezidat de dr. Petru Groza.

În ziua de 6 martie 1945, a avut loc o uriașă manifestație la care au participat 800 000 de oameni ai muncii din București și împrejurimi care, adunați în Piața Națiunii (astăzi Piața Unirii), au salutat guvernul democratic. În moțiunea adoptată la miting se scria : „Noi 800 000 de cetățeni din București și plugarii din satele județelor Ilfov, Ialomița, Vlașca și Teleorman, reprezentînd toate categoriile sociale, precum și exponenții autentici ai armatei, ofițeri și soldați întruniți astăzi 6 martie 1945, în marea adunare cetățenească, salutăm instalarea guvernului Groza, guvern de concentrare democratică, și ne angajăm să-l sprijinim din toate puterile noastre pentru stîrpirea fascismului și refacerea țării”⁷.

În zilele imediat următoare oamenii muncii din întreaga țară, prin moțiuni adoptate în adunări pe întreprinderi, în mitinguri de stradă, telegrame, scrisori își exprimau admirația, sprijinul și adeziunea față de guvernul democrat.

⁵ „Scînteia” din 1 februarie 1945.

⁶ „Scînteia” din 5, 6 și 7 februarie 1945 ; „Înainte” din 15 februarie 1945.

⁷ „Scînteia” din 8 martie 1945.

O dată cu instaurarea guvernului democrat, Partidul Comunist Român a devenit forța conducătoare în stat, politica sa fiind baza activității noului guvern. Instaurarea puterii populare la 6 martie 1945 a avut o mare însemnătate în desfășurarea ulterioară a luptei de clasă în țara noastră. Statul a încetat să mai fie un instrument în mina claselor exploataatoare, el a devenit principala pîrghie în mina oamenilor muncii, conduși de P.C.R., în lupta pentru înfăptuirea sarcinilor revoluției. În istoria luptei poporului nostru, arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — „**Insurecția armată antifascistă, instaurarea la putere a guvernului democrat în martie 1945, proclamarea Republicii Populare au fost verigi ale aceluiași proces revoluționar neîntrerupt**”⁶.

Instaurarea guvernului democrat la 6 martie 1945, a constituit o victorie însemnată pe calea cuceririi întregii puteri politice de către clasa muncitoare aliată cu țărănimea muncitoare, în lupta pentru desăvîrșirea sarcinilor revoluției burgeoz-democratice și trecerea la revoluția socialistă. Guvernul democrat, instaurat la 6 martie 1945, și-a început activitatea în condiții deosebit de grele. Măsurile luate și, în primul rînd, legiferarea și definitivarea reformei agrare, cît și întreaga activitate a guvernului au sporit considerabil influența și autoritatea acestuia în rîndurile maselor țărănești, au consolidat alianța muncitorească-țărănească, făurită în focul luptei pentru pămînt.

Aniversarea a 20 de ani de la instaurarea guvernului democrat, luptele eroice de la sfîrșitul anului 1944 și începutul anului 1945 evidențiază, în perspectiva istoriei, justețea liniei generale politice promovată de către Partidul Comunist, a tacticii sale marxist-leniniste.

La două decenii de la instaurarea guvernului democrat în țara noastră, datorită succeselor obținute în toate sectoarele de activitate economică, ca rezultat al politicii ferme marxist-leniniste promovate de către Partidul Muncitoresc Român, astăzi pulsează ritmul unei economii viguroase, a unui stat nou socialist.

⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, „A 20-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist. Ed. Politică, pag. 14.

РЕЗЮМЕ

В статье представлены главные аспекты отображения — в некоторых музеях городов: Бухарест, Плоешти, Галац, Брашов, Крайова — борьбы народных масс за установление демократического правительства.

В связи с этим показаны главные этапы борьбы народных масс за демократическое развитие страны после победы антифашистского вооруженного восстания в августе 1944 г. и установление 6-го марта 1945 г. демократического правительства: указаны наиболее значительные экспонаты, которые иллюстрируют в упомянутых музеях этот важный период современной истории Румынии.

В статье подчеркнута идея о том, что антифашистское восстание, установление демократического правительства в марте 1945 были звеном непрерывного революционного процесса.

RÉSUMÉ

L'article consigne quelques aspects principaux de la lutte des masses populaires pour l'instauration d'un gouvernement démocratique, telle qu'elle est reflétée dans certains musées de Bucarest, de Ploiești, de Galați, de Brașov et de Craiova. On y évoque, de même, les principaux moments de la lutte des masses populaires pour le développement du pays après la victoire de l'insurrection antifasciste d'août 1944, de la lutte pour la démocratie et pour l'instauration, le 6 mars 1945, du gouvernement démocratique. L'article indique en même temps les pièces importantes qui évoquent, dans les musées mentionnés, cette importante période de l'histoire contemporaine de la Roumanie.

L'insurrection antifasciste, l'instauration du gouvernement démocratique en mars 1945, l'avènement de la République Populaire constituent les chaînons d'un processus révolutionnaire ininterrompu.

UN NOU LINGOU ROMAN DE AUR, DESCOPERIT ÎN TRANSILVANIA

de OCTAV ILIESCU

Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R. P. Romîne a achiziționat în octombrie 1960 o piesă de o importanță istorică excepțională : un lingou roman de aur, datînd din sec. al IV-lea e.n. și provenind din Transilvania. Se știe că în Transilvania și anume la Crasna, comuna Sita Buzăului, raionul Tirgu Secuiesc, regiunea Brașov, s-au găsit întîmplător în 1887 un număr de aproximativ 20 lingouri romane de aur, toate purtînd ștampile oficiale de garanție și datînd din aceeași vreme : este celebrul tezaur de la Crasna, cunoscut astăzi în lumea întregă¹.

Exemplarul achiziționat recent de Cabinetul numismatic poate fi descris în modul următor :²

Bară de forma unui bastonaș de ceară roșie pentru sigillii, în secțiune trapezoidală și purtînd trei ștampile :

¹ Bibliografia referitoare la acest tezaur este foarte bogată. Ne mărginim să cităm aici lucrările următoare : Fr. v. Kenner, *Römische Goldbarren mit Stempeln*, în *Arch.-Epigr. Mitteilungen*, 12 (1888), p. 1—24, p. 71—73 ; Alfred Domaszewski, *Römische Goldbarren mit Stempeln*, *ibid.*, p. 66—71 ; Fr. v. Kenner, *Römische Goldbarren mit Stempeln*, în *Numismatische Zeitschrift*, 20 (1888), p. 19—46.

² Lingoul descris aici a făcut obiectul unei comunicări prezentate de autorul acestor îndurii la Societatea numismatică romînă, în ședința din 30 octombrie 1960.

Lingou roman de aur, cu ștampile de garanție ale monetăriei din Thessalonica. Sec. IV e. n. Găsit în Transilvania. Colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei R.P.R.

1. Ștampilă dreptunghiulară, imprimată vertical (față de lungimea barei) ; la baza ei, legenda TES. Deasupra acestei inscripții, reprezentarea zeiței Tyche a orașului Thessalonica ; șezînd pe tron spre stînga, poartă coroană murală și ține în dreapta o Nike, în stînga cornul abundenței. Cadru perlat.

2. Ștampilă dreptunghiulară, imprimată orizontal și purtînd ca legendă literele D D D în stînga, de jos în sus, și N N N în dreapta, de sus în jos (*Domini nostri tres*). Busturile din față, diademată și drapate, de mărime inegală, ale următorilor împărați : Valentinian al II-lea (cel mai mic, la stînga), Grațian (cel mai mare, în mijloc) și Theodosiu I, la dreapta. În cîmpul superior, între primele busturi, două stele cu cîte opt raze ; între al II-lea și al III-lea bust, o altă stea, similară. În sfîrșit, între Grațian și Theodosiu I, la nivelul umerilor, sigla K. Cadru perlat.

3. Ștampilă dreptunghiulară, aplicată orizontal, avînd următoarea legendă :

FLAVIVS
CALLIOPIVS
PRO* ET* SIG*
0

Legenda poate fi întregită cu ușurință : FLAVIVS || CALLIOPIVS || PRO (*bavi*)* ET* SIG (*navi*)* || 0

AV. Dim : lungime 149,5 mm ; lățime 20—22,5 mm ; grosime 6—9,7 mm ; greutate 393,27 g. Titlu 950‰ (pl. I).

Cercetările efectuate pînă în prezent au îngăduit să se precizeze locul și împrejurările descoperirii acestui prețios lingou. După indicațiile date de vechiul deținător, piesa ar fi fost descoperită în 1880 la Feldioara, raionul Sf. Gheorghe, regiunea Brașov, pe un teren de cultură, cu prilejul muncilor agricole. Păstrată într-o colecție particulară timp de 80 de ani, a rămas necunoscută pînă în 1960, cînd a fost achiziționată de Cabinetul numismatic³.

Se pare că toț de la Feldioara sau din împrejurimile acestei localități provin încă patru lingouri romane de aur, găsite prin 1934. Unul dintre ele, distrus de plug, a fost topit ; nu s-a păstrat nici o descriere a caracteristicilor sale. Celelalte lingouri rămase intacte au fost oferite în 1934 vechii Bănci Naționale a Romîniei, pentru colecția sa numismatică. Datorită condițiilor stipulate, oferta nu a fost acceptată de instituția citată. Ulterior, după cît se pare, lingourile au intrat într-o colecție

³ La achiziționarea acestui lingou, Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.P.R. a primit un sprijin prețios din partea organelor de resort ale Băncii de Stat a R.P.R.

Lingou roman de aur, cu ștampile de garanție imprimate în orașul Naissus. Aceeași datare și aceeași proveniență. Colecție necunoscută.

Lingou roman de aur, cu ștampile de garanție imprimare în lagărul armatei imperiale (comitatus). Aceeași datare și aceeași proveniență. Colecție necunoscută.

particulară ; pentru moment, soarta lor nu ne este cunoscută ⁴. Din fericire, descrierea acestor piese a fost publicată ⁵, iar materialul documentar existent ⁶ poate servi la verificarea datelor cunoscute până în prezent. Pe baza acestor elemente, redăm descrierea celor trei lingouri :

I. Bară purtând ștampilele următoare :

1. Ștampilă dreptunghiulară, aplicată orizontal, avînd într-un cadru perlat legenda

— IKOPIVS

[P] RO, SIG

Propunem lectura ⁷ : [PR] IKOPIVS || [P] RO (bavi). SIG (navi)

2. Ștampilă dreptunghiulară, cu cele trei busturi ⁸ din față, ca la lingoul descris mai sus ; aceeași legendă, dispusă la fel : D D D și N N N. Între primele busturi, două stele suprapuse, cu cîte opt raze ; între al II-lea și al III-lea bust, o altă stea, similară ⁹. Cele trei busturi sînt ale lui Valentinian al II-lea, Grațian și Theodosiu I ¹⁰. Cadru perlat.

3. Ștampilă dreptunghiulară, aplicată vertical ; la baza ei, legenda NAISI pentru NAIS [S] I ¹¹. Deasupra, Tyche a orașului Naissus, cu coroană murală, șezînd spre stînga, pe un cippus ; ține o ramură de palm în mîna dreaptă și cornul de abundență în mîna stîngă. Cadru perlat.

⁴ Aceste amănunte au fost obținute în urma unor cercetări preliminare, efectuate la Brașov. În arhiva fostului Muzeu numismatic al Băncii de Stat a R.P.R. — a cărui colecție a fost transferată în 1953 Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei R.P.R. — se păstrează în original oferta în discuție.

⁵ Cele trei lingouri au fost publicate curînd după apariția lor de către G. Elmer, *Excurs über die römischen Goldbarren aus Sirmium (Naissus und Thessalonice) und ihre Datierung*, în *Numismatiker*, Belgrad, 2 (1935), V, p. 19—20. Lucrarea nefiind accesibilă cercetătorilor din țara noastră, am socotit util să reluăm descrierea acestor piese, aducîndu-i totodată și unele precizări.

⁶ Clișee în colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Acad. R.P.R., înreg. VIII/2 : fotocopie în colecția Muzeului de istorie a orașului București (semnalată de Iulia Constantinescu, căreia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre).

⁷ G. Elmer, *op. cit.*, p. 19, a descifrat numai terminația *opius* a numelui Prikopius.

⁸ *Capete (Kaiserköpfe)* și nu busturi în descrierea dată de Elmer, *ibid.*

⁹ Elmer (*ibid.*) a văzut greșit și aici două stele suprapuse, ca între primul și al II-lea bust ; în realitate, este o singură stea.

¹⁰ Cf. G. Elmer, *ibid.*

¹¹ *Ibid.*

Lingou roman de aur, cu ștampile de garanție ale monetăriei din Thesalonica. Aceeași datare și aceeași proveniență. Colecție necunoscută.

AV. Dim. : lungime 172 mm ; lățime 18—22 mm ; grosime 10—14 mm ; greutate 545 g ¹² (pl. II).

II. Bară cu ștampilele următoare :

1. Ștampilă dreptunghiulară, aplicată vertical ; la baza ei, legenda COMIT (atus) ¹³. Legionar roman în picioare spre dreapta, cu cască și *paludamentum*, ținând o hastă și un scut oval. Cadru perlat.

2. Ștampilă dreptunghiulară, aplicată orizontal și purtând legenda :

BASSVS. IVSTA

..........*

DIGMA PROBAVI

Cadru perlat.

3. Ștampilă identică aceleia de la nr. 1, aplicată vertical, dar în sens invers.

AV. Dim. : lungime 170 mm ; lățime 24—38 mm ; grosime 10—12 mm ; greutate 597 g ¹⁴ (pl. III).

III. Bară cu ștampilele următoare :

1. Ștampilă dreptunghiulară, aplicată vertical ; la baza ei, TES. Tyche a orașului Thessalonica șezînd pe tron spre stînga, ținînd în mîna dreaptă o balanță, în mîna stîngă cornul abundenței. Cadru perlat.

2. Ștampilă dreptunghiulară cu cele trei busturi imperiale, de mărime inegală, și cu legenda D D D de o parte, N N N de partea cealaltă. În cîmp, nici un simbol. Cadru perlat.

3. Ștampilă dreptunghiulară, purtînd într-un cadru perlat inscripția :

CVRTHES

INARCAVROB

PROBETSIGN

fără nici un semn de interpunctuație. Lectura acestei legende a fost stabilită de Elmer în modul următor :

CVR (ator) THES (auri) S (acri) IN ARC (a) AVR (i) OB (ryza) PRO (bavi) ET SIG (navi) ¹⁵

AV. Dim. : lungime 167 mm ; lățime : 20—23 mm ; grosime 8—10 mm ; greutate 380 g ¹⁶ (pl. IV).

Informațiile privitoare la descoperirea lingoului achiziționat recent de Cabine-tul numismatic și a celorlalte patru bare, apărute în 1934, au fost obținute în mod independent, din surse diferite ; în consecință, datele relative la locul acestor descoperiri pot fi considerate ca deplin confirmate. Astfel, la tezaurul de lingouri romane de la Crasna, bine cunoscut de către cercetători, se adaugă astăzi o descoperire similară, efectuată în aceeași regiune a Transilvaniei și anume la Feldioara. Cercetările sînt încă în curs, spre a se obține noi precizări.

Apariția unui lingou roman de aur, rămas necunoscut atîta timp, ne-a oferit prilejul de a relua studiul de ansamblu al acestor descoperiri. În cadrul restrîns al prezentei note, ne vom mîrgini să enunțăm, pentru moment, principalele probleme care vor face obiectul acestui studiu.

În primul rînd, va fi necesar să se procedeze la identificarea tuturor lingou-rilor provenind din descoperirile citate mai sus și, concomitent, dacă lucrul mai este încă posibil, să se stabilească în mod amănunțit caracteristicile lor. Pînă în prezent, posedăm date cu privire la mai mult de 20 (exact 25) de bare, găsite în Transilvania și păstrate azi în diferite colecții ¹⁷ sau dispărute între timp ¹⁸.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Autorul ține să aducă și aici cele mai vii mulțumiri conducerii următoarelor Cabine-te numismatice (citate în ordinea alfabetică a capitalelor respective), care au avut amabili-tatea de a trimite reproduceri fotografice ale lingourilor păstrate în colecțiile proprii : Buda-pesta-Muzeul național maghiar. Muzeul de Istorie ; Londra-Muzeul Britanic. Departamentul de monede și medalii ; Paris-Biblioteca Națională. Cabinetul de medalii, și Viena-Muzeul de istorie a artei. Colecția federală de medalii, monede și semne monetare.

¹⁸ În afară de un exemplar, găsit la Feldioara, despre care se știe în mod sigur că a fost topit, și de altele care au împărțit probabil aceeași soartă, fără a li se păstra vreo urmă, autorul acestor rînduri a identificat în cîteva colecții din țară un număr de galvanoplastii ale unor originale inedite, topite între timp sau păstrate în colecții rămase pînă astăzi necunoscute.

Ar trebui apoi fixată cu mai multă precizie data confecționării acestor lingouri, sub supravegherea oficială a imperiului roman, dovadă prezența diverselor ștampile de garanție. Este îndeobște cunoscut faptul că identificarea celor trei efigii imperiale a dat naștere unor păreri diverse, emise de cercetătorii care s-au preocupat de studiul tezaurului de la Crasna. Exemplarul achiziționat recent de Cabinetul numismatic oferă, după părerea noastră, un element cronologic foarte precis: prezența siglei θ în legenda celei de-a treia ștampile. Nici un atelier monetar de la Thessalonica nu a utilizat această siglă, la sfârșitul secolului al IV-lea¹⁹; în schimb, ea a fost indicativul unei officine a orașului Constantinopol²⁰. Prezența acestei sigle pe un lingou purtând ștampila orașului Thessalonica poate fi explicată în mod acceptabil prin transferarea personalului respectiv (în cazul de față, officina θ , a noua) de la Constantinopol la Thessalonica, fapt curent în această epocă²¹. E de ajuns să se precizeze perioada în care officina θ din Constantinopol a stat inactivă spre a se determina astfel data lingoului în discuție. După părerea noastră, această perioadă trebuie limitată între 19 ianuarie 379, data proclamării ca împărat a lui Theodosiu I, la Sirmium, pînă în noiembrie 380, cînd acest împărat părăsește Thessalonica, pentru a-și stabili reședința în capitala imperiului, la Constantinopol²².

Ultima problemă care urmează a fi elucidată de studiul acestor lingouri este determinarea împrejurărilor istorice în care ele au fost îngropate, într-un spațiu atît de mărginit: colțul de sud-est al Transilvaniei. S-a susținut recent că ar putea exista o legătură strînsă între tezaurul de lingouri romane de aur, găsit la Crasna (la care sîntem în măsură să adăugăm astăzi descoperirea similară de la Feldioara) și nu mai puțin celebrul tezaur de la Pietroasa, descoperit dincoace de Carpați, în regiunea deluroasă a Buzăului; aceste tezaure ar fi aparținut aceleiași populații și ar fi fost ascunse cu același prilej: retragerea vizigoților, conduși de Athanaric, în fața migrației hunilor, mai întîi în regiunea numită Caucaș și apoi în imperiu, Athanaric murind în ianuarie 381 la Constantinopol²³. Cu această ocazie, Athanaric ar fi îngropat în țara pe care urma s-o părăsească „tezaurul sacru al goților“, compus nu numai din vasele și giuvaerurile de aur de la Pietroasa, dar și din numeroasele bare de aur, găsite în Transilvania. Studiul acestor bare de aur va da posibilitatea verificării ipotezei mai sus amintite. Faptul că pentru moment, cel puțin una din barele descoperite la Feldioara — și anume, aceea intrată în colecțiile Cabinetului numismatic — poate fi datată din anii 379—380, deci dintr-un interval care aproape coincide cu retragerea vizigoților în imperiu, ridică problema dacă ascunderea acestor bare în colțul sud-estic al Transilvaniei mai poate fi pusă în legătură cu acest ultim eveniment. Ne întrebăm dacă nu trebuie să atribuim acest fapt — ascunderea lingourilor de aur — unei acțiuni a populației locale, intervenind după retragerea vizigoților, acțiune mai ușor de înțeles din partea unei populații adînc înrădăcinate pe teritoriul respectiv, spre a-i încredința conservarea unor asemenea tezaure.

Acestea sînt, după părerea noastră, principalele probleme ridicate de studiul lingourilor romane de aur, provenind din descoperirile efectuate în Transilvania. De bună seamă, s-ar putea discuta și alte aspecte nu mai puțin interesante. Subliniem de exemplu faptul că toate lingourile poartă ștampile de garanție ale unor orașe situate în spațiul balcanic: Sirmium, Naissus (care totuși nu e cunoscut ca atelier monetar) și Thessalonica. S-ar părea că lingourile respective au fost confecționate urmînd pas cu pas itinerariul parcurs de Theodosiu I, din clipa proclamării sale ca împărat la Sirmium și pînă la strămutarea reședinței imperiale de la Thessalonica

¹⁹ Cf. H. Mattingly, C. H. V. Sutherland, R. A. G. Carson, S. W. E. Pearce, *The Roman Imperial Coinage*, IX, Londra, 1951, p. 168—172.

²⁰ *Ibid.*, p. 207—208.

²¹ Cf. G. Elmer, *Wanderungen römischer Münzämter im IV. Jahrhundert n. Chr.*, în *Mittell. der Num. Gesellschaft in Wien*. 16 (1930), p. 136.

²² G. Elmer, *Excurs...*, p. 17; *The Roman Imperial Coinage*, vol. cit., p. XLII.

²³ I. Nestor, în *Istoria Romîniei*, I, Buc., 1960, p. 698—699.

la Constantinopol (atelier monetar de la care nu se cunoaște nici un lingou), în noiembrie 380. Semnificația acestei particularități, ca și alte probleme, neenunțate aici, vor face obiectul unui examen mai amănunțit, proiectat pentru viitorul apropiat. Deocamdată, am socotit necesar să semnalăm informațiile noi, culese cu privire la aceste prețioase tezaure.

РЕЗЮМЕ

Автор описывает римский слиток золота, приобретенный в 1960 г. Кабинетом нумизматики Библиотеки Академии РНР. Этот слиток, подобный другим, происходящим из клада, найденного в 1887-м году в Красне, имеет гарантийный штампель монетного двора города Фессалоника и имеет следующие характеристики: длина 149,5 мм, ширина 20—22,5 мм; толщина 6—9,7 мм; вес 393,27 г., золото 950-й пробы.

Вследствие предпринятых исследований автор установил, что этот слиток был найден в 1880-м году в Фелдиоаре, область Брашов, откуда происходит четыре других подобных слитка, три из которых были опубликованы три десятилетия тому назад.

Имея в виду более обширный труд о находках римских слитков золота в Трансильвании, автор намечает в данной заметке главные вопросы, выдвинутые этими находками, останавливаясь на их датировании и пытаясь объяснить причины утаения ценных кладов на юго-востоке Трансильвании. На основе известных сейчас элементов автор полагает, что клады римских слитков в Трансильвании можно датировать периодом после января 379-го — ноября 390 г., их утаение будучи вероятно вызванным каким-нибудь действием местного населения.

RÉSUMÉ

L'auteur décrit un lingot d'or romain acquisitoné en 1960 par le Cabinet numismatique de la Bibliothèque de l'Académie de la République Populaire Roumaine. Le lingot, similaire à celui provenant du trésor découvert en 1887 à Crasna, est muni des sceaux de garantie de la trésorerie de Thessalonique et a les caractéristiques suivantes: longueur 149,5 mm, largeur 20—22,5 mm; grosseur 6—9,7 mm; poids 393,27 g; titre de l'or 950‰.

A la suite de ses recherches, l'auteur a établi que le lingot fut découvert en 1880 à Feldioara, Région de Braşov, d'où proviennent également quatre autres lingots similaires. Trois d'entre eux furent publiés il y a trente ans.

Anticipant sur une étude plus ample des lingots d'or romaines découverts en Transylvanie, l'auteur signale dans la présente note les principaux problèmes soulevés par ces découvertes, en insistant sur celui de la date et en essayant de déceler les raisons qui ont déterminé à cacher ces précieux trésors dans le coin sud-est de la Transylvanie. Sur la base des éléments connus aujourd'hui, l'auteur présume que les trésors de lingots d'or romains de Transylvanie doivent dater d'après la période janvier 379—novembre 380, et qu'ils ont probablement été cachés à cause de quelque action de la population locale.

CETATEA BIZANTINĂ DE PE INSULA PĂCUIUL LUI SOARE

de PETRE DIACONU

Insula Păcuiul lui Soare despică apele Dunării pe o lungime de 6 km în timp ce lăţimea ei este de circa 1 km¹.

Pădurea de sălcii, în colţul de nord-est al ostrovului face loc unei alte păduri, de data aceasta din ulmi, peri pădureţi, vişini sălbatici, călini, singeri etc.

Aici se află ruinele unei cetăţi distruse, în cea mai mare parte, de apele Dunării. Cetatea despre care va fi vorba se găseşte la 20 km distanţă, în aval, de Dorostolonul bizantin, actualul oraş Silistra.

Din cetate se mai păstrează astăzi aproximativ o treime, dacă nu şi mai puţin. Forma sa iniţială pare a fi fost un dreptunghi. Una din laturile acestuia măsoară 240 m. Dimensiunile iniţiale ale celorlalte laturi ale cetăţii nu pot fi precizate, deoarece — aşa cum s-a spus dealtfel — cea mai mare parte a cetăţii se află acum sub apele Dunării.

Care sînt particularităţile constructive ale fortificaţiei ?

Înainte de toate, se cuvine a sublinia că zidul de incintă, păstrat uneori pe o înălţime de 6 m, este construit din blocuri de formă paralelipipedică, foarte bine fasonate. Dimensiunile acestora sînt în medie de 0,80 m — 0,90 m × 0,40 m × 0,50 m.

¹ Petre Diaconu, *Kreposti X—XV vv. v Păcuiul lui Soare v svete arheologhiceskili issledovanii*, în *Dacia*, N.S.V. 1961, p. 485.

În timp ce pentru embleton s-a utilizat un mortar din var, nisip, pietriș de râu și, uneori, cărămidă pisată, pentru astuparea rosturilor zidului s-a întrebuințat, invariabil, mortarul hidrofug preparat din var, nisip fin și praf de cărămidă.

Lățimea zidului de incintă la bază este de 6 m, iar la înălțimea păstrată, de 4,20 m. Diferența de lățime dintre bază și înălțimea păstrată este realizată printr-o serie de crepide (praguri) situate pe ambele fețe verticale ale zidului de incintă.

Temelia zidului este construită din pari de stejar, înfiți în pământ, peste care constructorii au așezat birne, de asemenea de stejar, dispuse de data aceasta longitudinal și transversal.

Detaliile constructive, semnalate aci, sînt de natură să sublinieze cît se poate de pregnant abilitatea și competența constructorilor, care aveau de-a face cu un sol rezultat din sedimentele depuse de apele Dunării.

În cursul săpăturilor arheologice care s-au desfășurat aici, fără întrerupere, începînd din anul 1956², s-au descoperit numeroase complexe, dintre care cele mai importante sînt **poarta și portul**.

Poarta, situată în colțul de nord-est, e prevăzută de două intrări: una, exterioară, de tip „cateractă”, care se închidea prin glisare pe verticală, iar cealaltă, interioară, formată din două canturi, blocate în spate, cu un drug de lemn ale cărui capete intrau în cîte o gaură practică în zid.

Instalațiile portuare (fig. 1) atît cît s-au descoperit (cercetările în acest sector continuă), sînt impresionante prin masivitatea lor. Tot complexul instalațiilor, situat pe latura de sud-est a cetății, este flancat de o parte și de alta de cîte un turn masiv. Pentru ca vasele să poată acostă la diferite niveluri de creștere a apelor, platformele portului au fost amenajate, în așa fel, încît au căpătat aspectul unor trepte care coboară spre exterior.

Observațiile stratigrafice căpătate în săpăturile efectuate în afara zidului de incintă ne-au permis să conchidem că la data construirii cetății partea navigabilă a Dunării era constituită de brațul Ostrov. Prin aceasta vrem să subliniem că tot nisipul care se întinde de la instalațiile portuare pînă la malul sting al actualului braț Ostrov a fost depus de apele Dunării în mai puțin de 1 000 de ani.

Data și scopul pentru care a fost construită cetatea.

Pe baza observațiilor stratigrafice la care se adaugă și unele elemente de cultură materială noi am ajuns la concluzia că această cetate a fost construită în vremea stăpînirii Dobrogei de către trupele lui Ioan Tzimiskes, adică între anii 972 și 976.

Plecînd de la faptul că cetatea de pe insula Păcuilui lui Soare are, în principal, un caracter de bază navală este de presupus că ea a fost construită pentru a se putea controla orice acces pe Dunăre spre Dorostolon — capitala themei Paristrion (Paradunavon). În același timp, garnizoana de pe insulă putea opri cu ușurință pătrunderea în Dobrogea a unui dușman care ar fi venit dinspre cîmpia Munteniei. În legătură cu aceasta, atragem atenția că aici, în fața insulei, se găsește un străvechi vad de trecere peste Dunăre. Vadul și astăzi mai poartă numele de *dervent*, ceea ce în limba turcă veche înseamnă — pasaj, trecătoare.

Ce motive istorice au determinat construirea unei cetăți pe insula Păcuilui lui Soare ?

Păreră noastră este că ridicarea unei cetăți cu caracter naval, aci, a fost determinată de existența, pe vremea lui Ioan Tzimiskes, a pericolului kievian. Se știe prea bine că rușii kievieni aliați cu drujinele varege, în incursiunile lor spre lumea bizantină, se deplasau mai ales, pe apă. În atari condiții este lesne de înțeles că constantinopolitanii vor fi luat toate măsurile necesare pentru a controla orice cale navigabilă, pe care puteau pătrunde kievienii.

Din rîndul acestor măsuri face parte, credem noi, și hotărîrea de a se întări apărarea Dunării de jos prin construirea unei cetăți pe insula Păcuilui lui Soare. În plus, în aceeași vreme au fost întărite și unele fortificații de pe malul Dunării. Într-o comunicare, recent tinută la Institutul de arheologie, I. Barnea a ajuns la concluzia că primul katepan al themei Paristrion a fost drungarul Leon³. Numirea în persoana unui amiral a primului conducător al noii provincii bizantine este de natură să sublinieze și mai bine importanța

² Săpăturile au fost efectuate de Institutul de arheologie al Academiei R.P.R. în colaborare cu Muzeul de istorie din Călărași.

³ I. Barnea, *Doi comandanți necunoscuți al themei Paristrion, în Dacia, N.S. vol. VIII, (sub tipar).*

Fig. 1 — Vedere parțială a instalațiilor portuare

militară, din punct de vedere naval, a Dobrogei, în a doua jumătate a secolului X. În felul acesta devine limpede motivul construirii unei cetăți pe insula Păcuilui Soare.

La scurtă vreme după ce s-a zidit, cetatea își pierde caracterul său eminent militar, fără să știm, dacă aceasta este rezultatul îndepărtării pericolului kievian prin ocuparea spațiului din nordul pontic de către pecenegi, sau, cum este mai posibil, dacă este rezultatul tulburărilor provocate de bulgarii din nord-estul Bulgariei, imediat după moartea împăratului Ioan Tzimiskes. Însă, oricare ar fi fost cauza, trebuie să se rețină că, începând cu anul circa 1000, în interiorul cetății se desfășoară o puternică viețuire, care, cu unele întreruperi, durează pînă la începutul sec. XV.

Această viețuire s-a materializat în două straturi arheologice: primul, din secolul XI, iar al doilea, din a doua jumătate a secolului XIII și pînă la mijlocul veacului XV.

Locuințele din sec. XI sînt reprezentate de bordeie. În interiorul lor, dar mai ales în nivelul corespunzător, s-au găsit numeroase materiale arheologice, în rîndul cărora, locul principal îl ocupă — cum e și firesc — ceramica.

O bună parte din vasele datate în sec. XI sînt modelate dintr-o pastă caolinată. În a doua jumătate a sec. XI apare și o ceramică lucrată dintr-o pastă în compoziția căreia a fost folosită pleava. Acest procedeu, după părerea noastră, trebuie pus în legătură cu una din ocupațiile principale ale locuitorilor din regiune, și anume — agricultura. Interesant de menționat că pasta cu pleavă a fost folosită, fără excepție, la modelarea numai a vaselor avînd buza înățătată și șanțuită larg pe fața interioară. Observația nu este lipsită de interes, dacă se ia în considerație că, începînd cu a doua jumătate a secolului al XIII-lea, unul din profilele de buză ale vaselor, caracteristice așezării de la Păcuilui Soare, își trage originea din acesta.

În ce privește decorul ceramicii din pasta nisipoasă, se remarcă liniile incizate, orizontal, în benzi sau continuu, mărginite pe umărul vaselor, de obicei, cu linii în val. Decorul este mai bogat reprezentat în primul nivel feudal timpuriu. Pe măsură ce se înaintează în timp el se simplifică în așa fel, încît în nivelul al treilea liniile incizate sînt mult mai rar dispuse și, de multe ori ele nu coboară pînă aproape de fundul vaselor.

Ceramica smălțuită verde-oliv provine de la ulcioare și castroane. Cea mai mare parte a acestei specii ceramice, deși lucrată în Dobrogea, este, la origine, de tradiție bizantină. La Păcuilui Soare, nu s-a găsit pînă acum nici un fragment de vas smălțuit, cu sgrafitto.

Ultima categorie de ceramică locală — cenușie cu linii lustruite — este foarte slab reprezentată și ea apare mai ales în primul nivel feudal timpuriu, ceea ce constituie o dovadă că specia cenușie, cel puțin la Păcuilui Soare, începe să dispară în secolul XI.

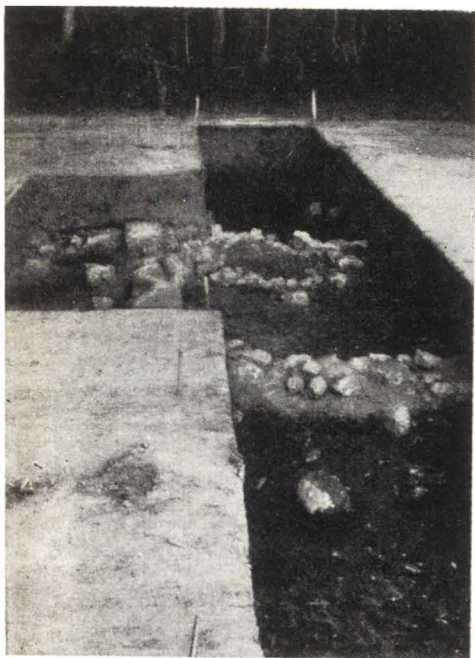

Fig. 2 — Temeliile unei locuințe de suprafață

Alături de monedele bizantine ce se datează în răstimpul dintre domniile lui Ioan Tzimiskes și Alexie Comnenul, la Păciul lui Soare au fost găsite și câteva sigilii de plumb, între care unul aparținând protospătarului Nikita. Potrivit interpretării date legendei de pe acest sigiliu, ar reieși că așezarea de pe insula Păciul lui Soare ar fi fost în secolul XI un domeniu imperial. Faptul n-ar fi de mirare, dată fiind poziția sa într-o regiune bogată în ape, păduri, locuri de pășune și de agricultură.

Toate condițiile enunțate mai înainte au favorizat aci dezvoltarea unei puternice activități economice, care a avut drept urmare și întreținerea schimburilor comerciale.

O serie întreagă de mărfuri descoperite atestă schimburile comerciale nu numai cu regiunile înconjurătoare, dar și cu altele mult mai îndepărtate, cum sînt Bizanțul, Kievul, regiunile din spațiul caucazian. Nu este exclus însă ca anumite fenomene de cultură materială să fie legate de prezența la Dunărea de Jos a unor populații răsăritene, iar altele să fie opera localnicilor, dar să reflecte o tradiție străină. Se știe doar că, în această epocă, Dobrogea era un adevărat mozaic de populații.

Studiul ceramicii a dus la constatarea că în așezarea feudală timpurie de la Păciul lui Soare se găsește într-o proporție extrem de redusă, o ceramică ce provine, pare-se din nordul Dobrogei. Este vorba de vasele modelate din pastă în compoziția căreia a fost introdus șist verde pisat. O asemenea ceramică este caracteristică așezărilor de la Troesmis-Iglița, Noviodunum-Isaccea și Dinogetia-Garvăn.

Vor fi existat legături și cu regiunile din nordul Dunării, dar în stadiul actual al cercetărilor nu se poate preciza natura lor. De asemenea și în privința legăturilor comerciale cu așezările slavo-bulgare din nord-estul Bulgariei este greu de stabilit ce anume elemente de cultură materială provin de acolo; după părerea noastră, măcar o parte a ceramicii provine din așezările bulgărești. Tot spre aceleași centre ne duc și anumite obiecte de podoabă, între care un loc important îl ocupă inele cu reprezentarea pentagramei și a vulturului.

Din Constantinopol sau din alte centre bizantine provin: ceramica uzuală, de calitate superioară, puținele vase de sticlă, anumite podoabe, precum și crucile encolpion. În sfîrșit, tot din centrele de producție bizantine provin și amforele sferoidale sau puiforme cu torțile supraînălțate. Citeva amfore au fost ștamplate pe umeri de meșterii olari, iar altele poartă, în același loc, semnele sau inscripțiile — de obicei în caractere slave — scrijelate, de data aceasta, în pasta arsă, de noii proprietari, adică localnici care au intrat în posesia amforelor. Schimburile comerciale cu centrele bizantine sînt expresia nu numai a unor tradiționale legături între regiunile de la Dunăre și cele din sud, dar și a faptului că Dobrogea, în această epocă, făcînd parte efectivă din thema Paristrion, în mod necesar, intrase în raza de comercializare a mărfurilor, cu precădere grecești. Intensitatea acestui comerț este ilustrată cit se poate de bine și de mulțimea monedelor bizantine descoperite la Păciul lui Soare și în alte așezări dobrogene.

Legăturile cu regiunile kieviene sînt documentate, între altele de fusaiiole lucrate din piatră roșie de ovruci.

La Păciul lui Soare, pentru această epocă, au fost găsite și elemente culturale care documentează prezența sau tradiția populațiilor turce nomade. Este vorba, în primul rînd, de fragmentele de căldări de lut, atribuite de noi pecenegilor, precum și de un vas fără

torți, decorat cu puncte dispuse în ghirlande, care poate fi atribuit, cu rezerva cuvenită, tot populațiilor tiurce. În al doilea rând, este vorba de anumite piese de harnașament, precum și de citeva virfuri de săgeți lucrate din os.

Între obiectele care atestă prezența unei populații răsăritene se numără și oglinzile de metal, precum și torțile cu reprezentări zoomorfe. Ambele categorii de obiecte, după părerea noastră, atestă nu atât o tradiție sarmatică, cât, mai degrabă, prezența la Dunărea de Jos în această epocă a unei grupe de alani tîrzii. Prezența în țara noastră în secolul XI a alanilor, neconsemnată în izvoarele istorice, poate fi presupusă, ținîndu-se seamă că unii dintre ei vor fi venit o dată cu triburile tiurce vechi. Spre această constatare ne duce și găsirea la Păciuil lui Soare a torților zoomorfe precum și existența în Muntenia și Moldova a unei tiponimii de origine alanică.

În sfîrșit, găsirea unui fragment de mărgean ne îndreptățește să presupunem că anumite mărfuri erau aduse aici din regiuni mult mai îndepărtate, cum sînt Golful Persic sau Marea Roșie.

Din cele relatate pînă aici reiese că așezarea feudală timpurie de pe insula Păciuil lui Soare a jucat un rol deosebit în dezvoltarea vieții de la Dunărea de Jos. Datorită, pare-se, importanței la care ajunsese, în a doua jumătate a secolului XI ea a fost ținta unui atac din afară, care a avut ca urmare directă distrugerea așezării printr-un puternic incendiu.

După aceea, se constată o perioadă de întrerupere, documentată, adeseori, și printr-un strat de „inundație“. Totuși, în partea de sud a fost surprins un nivel subțire cu o ceramică nisipoasă provenind, în cea mai mare parte, de la vase-borcan fără torți. Acest nivel a fost datat, cu rezerva cuvenită, în secolul XII sau în prima jumătate a sec. XIII.

Urmează apoi stratul feudal propriu-zis constituit din trei niveluri, date între mijlocul secolului XIII și prima jumătate a secolului XV. Locuințele sînt de data aceasta de suprafață (fig. 2), avînd pereții de niule, ce se sprijină în temelii de piatră.

Ceramica din locuințe și din stratul arheologic este însoțită de numeroase obiecte de metal, reprezentate de diferite unelte agricole și meștesugărești, apoi de variate obiecte de podoabă de bronz argintat sau aurit precum și de cruci — encolpion. De remarcat că, în nivelul din a doua jumătate a secolului XIII și începutul secolului XIV, apar bucăți de fontă, ceea ce înseamnă că la Păciuil lui Soare ea este cunoscută mai devreme decît în multe părți din Europa.

Stratului feudal îi aparține și un cimitir sărac în inventar. Cimitirul, datat în secolul XIV, poate și în secolul XV este situat în partea de nord a cetății.

Spre deosebire de stratul feudal timpuriu, în cel feudal apare o varietate mai mare de monede. Alături de monedele bulgărești și cele citeva bizantine, aici se găsesc, frecvent, monede tătarăști, rominești de la Vlaicu Vodă și Mircea cel Bătrîn precum și monede apusene. În sfîrșit, se remarcă și o serie de monede atribuite, îndeobște, despotului Ivanko.

După cum se vede incinta cetății de la Păciuil lui Soare a avut o importanță deosebită și în sec. XIII-XV.

РЕЗЮМЕ

В статье представлена византийская крепость, построенная в конце X-го столетия на острове Пакууллуй Соаре, вблизи древнего Дуросторум (нынешний город Силистра).

Крепость служила базой византийского флота.

В начале XI-го века крепость теряет военный характер. С этого времени в ее стенах развевается жизнь гражданского характера, продолжающаяся, с некоторым перерывом, до начала XV-го века.

RÉSUMÉ

Dans cet article, l'auteur présente une cité byzantine construite à la fin du X-e siècle dans l'île Păciuil-lui-Soare dans la vicinity de l'ancien Durostorum (actuelle ville de Silistra).

La cité servit de base maritime pour la flotte de Byzance.

Au début du XI-e siècle, la cité perdit son caractère militaire et acquit un caractère civil. La vie civile y dura, avec quelques interruptions, jusqu'au début du XV-e siècle.

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA CER- CETAREA ȘI VALORIFICAREA ȘTIINȚI- FICĂ A PATRIMONIULUI MUZEELOR ETNOGRAFICE

de N. UNGUREANU

Consemnările succinte de mai jos urmăresc să redea corelația dintre eforturile mereu sporite ale specialiștilor etnografi din muzee pentru constituirea de colecții cuprinzătoare și necesitatea ridicării studiilor și cercetărilor lor științifice pe o treaptă superioară.

Este îndeobște cunoscut că materialul de importanță etnografică ocupă un loc considerabil în cunoașterea istoriei milenare a poporului. El relevă o muncă încordată a nenumărate generații, un viguros și neîntrerupt proces de creație și deschide cărările spre înțelegerea corespunzătoare a conținutului vieții societății de-a lungul etapelor sale de evoluție. Trăinicia și varietatea înfăptuirilor din cultura materială și spirituală a poporului nostru își are rădăcini adinci în fondul tradițional, decurgind din însăși experiența istorică, din corespondența cu cerințele și ansamblul condițiilor reale ale vieții, fie că este vorba de unelte și obiecte de folosință, care răspund nevoilor de hrană, îmbrăcăminte, adăpost etc. fie și atunci când avem de-a face cu obiecte de artă populară care reflectă o lume de idei și simțăminte, dar care, în același timp, îndeplinesc în general și o funcție utilitară.

Istoria ne oferă infinite dovezi din care rezultă că încă de la începuturile muncii sale, omul a adus necontenite perfecționări uneltelor, a împospătat proce-

deele de producție pentru sporirea bunurilor trebuitoare existenței, manifestînd un autentic și nesecat spirit practic inovator.

Tot astfel, în domeniul artei, creatorul popular a cultivat mai toate genurile, dînd permanent lucrări de o impresionantă varietate și originalitate, însoțitoare ale vieții de fiecare zi a oamenilor, lucrări din care se degajă calda sensibilitate și optimismul viguros al poporului nostru.

Laolaltă, toate aceste cuceriri constituie documente de certă valoare științifică și artistică, elocvente pentru studierea specificului etnic al culturii și artei populare românești, pentru aprecierea contribuției aduse la îmbogățirea tezaurului cultural-artistic al omenirii.

Cele peste 60 muzee și secții muzeale de profil etnografic din țară concentrează astăzi în colecțiile lor documente și valori de cultură, numărînd aproape 200 000 de piese (construcții, instalații, unelte, obiecte, documente etc.). Această situație este rezultatul unei activități pasionate și pricepute, desfășurate ani în șir, care a făcut posibilă o considerabilă îmbogățire a patrimoniului muzeistic național.

La temelia întregii activități a muzeelor stă astăzi cercetarea științifică, care devine pe zi ce trece tot mai cuprinzătoare și mai sistematică. Rezultatul concret constă într-o mai deplină cunoaștere a domeniului și în creșterea numărului măturii originale cu privire la ocupațiile, meșteșugurile și tehnica populară, ca și în domeniul creațiilor artistice populare.

Așa se explică și faptul că ne aflăm deja în stadiul de a organiza ample manifestări specific muzeale, în deosebi expoziții, care-și aduc o prețioasă contribuție la educația patriotică și estetică a maselor. Patrimoniul existent permite, pe de altă parte, trecerea la specializarea unor muzee, acolo unde dispunem de serii de obiecte și documente, de tipuri, dintr-un domeniu sau altul, cu perspectiva îmbogățirii considerabile în timp util, cum ar fi unități consacrate instalațiilor tehnice și meșteșugurilor populare, viticulturii și pomiculturii, pescuitului etc. unele fiind constituite deja — Muzeul satului pentru arhitectura populară și Muzeul de artă populară al R.P.R. pentru genurile creației artistice.

Caracterul și amploarea muncii de cercetare, susținută cu consecvență de către muzee, a facilitat în același timp inițierea, pentru prima dată, și a unor acțiuni de larg interes științific cum a fost de exemplu recenta sesiune de comunicări, care a evidențiat preocupări cu rezultate concludente în studierea diverselor capitole importante ale culturii materiale și spirituale a poporului, comunicări întemeiate în principal pe dovezi autentice și documente aflate în cea mai mare măsură în patrimoniul muzeal, dar și pe teren.

Desigur că ceea ce s-a înfăptuit pînă în prezent reprezintă doar o treaptă, o bază solidă, de la care cîmpul investigației științifice se poate lărge conform unui program de perspectivă judicios alcătuit și urmărit. Spunem că reprezintă doar o treaptă, întrucît sarcina firească a consolidării și dezvoltării activității muzeelor de etnografie și a cercetării etnografice în genere, presupune încă unele măsuri menite să le aducă în scurtă vreme la un stadiu superior.

Se poate considera că rețeaua actuală a unităților de profil etnografic ca și patrimoniul global aflat în cadrul acestor unități nu rezolvă pe deplin o serie de aspecte către care se îndreaptă atenția specialiștilor, ca de exemplu :

— Repartizarea teritorială echilibrată a muzeelor, secțiilor și colecțiilor de etnografie ; măsura în care actuala rețea asigură cuprinderea principalelor zone etnografice și a problematicei specifice acestor zone ;

— Dezvoltarea patrimoniului muzeal — numeric și valoric ; gradul în care patrimoniul actual, în ansamblu și pe unități, este reprezentativ și echilibrat din punct de vedere al grupelor de obiecte, în domeniile disciplinei etnografice în care zonele excelează ;

— Perspectiva dezvoltării și consolidării rețelei existente, potrivit cu cerințele reprezentării corespunzătoare, pentru întregul teritoriu al țării, a culturii materiale și spirituale populare, potrivit necesității de a oglindi amplu problematica disciplinei etnografice ;

— Necesitatea, criteriile și măsurile ce se impun pentru crearea unor muzee specializate în domenii foarte importante pentru istoria poporului : ocupații de bază, tehnica și meșteșugurile țărănești, arhitectura populară, unde de obicei avem de-a face cu obiecte și construcții care-și cer situarea în aer liber, datorită proporțiilor, dar și pentru crearea de unități specializate cu expunere pavilionară, constînd din serii de unelte și obiecte, din domenii în care zonele etnografice date, oferă material de o mare valoare și varietate care să justifice asemenea inițiative.

Sint situații când se impune adoptarea ambelor sisteme de expunere, pavilionară și în aer liber, pentru abordarea tematică și tipologică cuprinzătoare a domeniului, folosindu-ne de instalații și complexe de construcții tipice, riguros selecționate, în cadrul cărora își găsește așezarea firească întreaga gamă de unelte, obiecte, produse, documente și alte izvoare istorice. În felul acesta s-ar rezolva mai bine problema redării veridice a conținutului ansamblului, a atmosferei de muncă, a trăsăturilor funcționale și artistice ale piesei de muzeu, dar și problema interpretării concret-istorice a acestora, strâns legată de condițiile de epocă, de mediul social din care provin elementele respective.

În ultimă instanță, toate aceste măsuri se impun și pentru salvarea în continuare a valorilor etnografice, cită vreme terenul încă mai oferă cimp de acțiune, cunoscut fiind faptul că o seamă de unelte și obiecte se impușinează văzînd cu ochii, în condițiile în care tehnica și viața modernă le scoate inevitabil din uz.

Pornind de la aprecierea justă a străduințelor specialiștilor etnografi, lucrători în muzee situate în toate colțurile țării, străduințe care au dus la rezultate apreciable pe linia constituirii unui valoros patrimoniu, a adîncirii și popularizării cunoștințelor despre trecutul istoric al poporului nostru, despre munca, spiritul inventiv și capacitatea creatoare a maselor, pornind deci de la această bază solidă, conturată precis mai cu seamă în ultimii ani, dar și de la constatarea unor scăderi, s-au desprins cerințele programului de activitate imediată și de perspectivă a muzeelor etnografice.

La o analiză amplă făcută în cadrul secției de etnografie a Comisiei muzeelor științifice din C.S.C.A. (17 noiembrie 1964) s-a conchis că atît patrimoniul muzeal, cît și rețeaua existentă, comportă unele revizuirii, desigur acolo unde realitățile o cer, care privesc în special o mai judicioasă activitate de cercetări și achiziții pentru fiecare unitate în parte și, respectiv, echilibrarea teritorial-zonală a instituțiilor de profil etnografic.

Principala problemă asupra căreia s-a concentrat atenția participanților privește profilarea și specializarea bine studiată a unităților muzeale, în funcție de necesitatea reprezentării corespunzătoare a unor sectoare de mare însemnătate documentar-istorică, de importanța zonelor etnografice, de problematica specifică a acestor zone.

Dacă ar trebui să ne referim la diverse laturi ale disciplinei etnografice, la echilibrul dintre categoriile de obiecte în cadrul patrimoniului general, vom constata o mai slabă dezvoltare a unor ramuri. Ocupațiile în general și meșteșugurile țărănești nu sint încă satisfăcător reprezentate în muzee. Astfel, pentru agricultură dispunem de numai cca 2 700 piese, pentru pomicultură și viticultură, ramuri cu veche tradiție, puternic dezvoltate în majoritatea zonelor țării, colecțiile de piese nu depășesc cifra de 500 la un loc. Cazarele cu capace de lemn și ceramică, linurile, teascurile și cosoarele devin adevărate rarități. Chiar și în domeniul artei populare sint laturi mai slab reprezentate, deși, în ansamblu, această problemă și-a găsit o mai judicioasă rezolvare. Nu sint satisfăcătoare încă cifrele pe care le cunoaștem astăzi cu privire la categorii de piese care prin frumusețea și diversitatea lor ar fi oferit prilejul unor adevărate concentrări: în serii și ample demonstrații în cadrul expozițiilor, ca de exemplu covoarele, maramele și alte podoabe de cap, cămășile, iile, instrumentele muzicale, ouăle încondeiate sau icoanele pe sticlă. Nesatisfăcător se prezintă capitolul obiectelor din lemn lucrat artistic, în care poporul romin a dat valori unanim apreciate.

În ce privește instalațiile tehnice și atelierele meșteșugărești, tezaur neprețuit al culturii noastre populare, de o valoare istorico-documentară deosebită, care reflectă aportul neconținut adus de meșterul popular la rezolvarea ingenioasă a cerințelor vieții, îmbinînd simțul practic cu cel pentru frumos, eforturile de cercetare, achiziții și reconstrucție, trebuie considerabil sporite, pentru a nu se pierde exemplare prețioase, trebuitoare pentru realizarea unui mare muzeu, specializat, care prin proporții și mai ales prin valoarea intrinsecă a pieselor ar duce faima țării noastre și peste hotare.

Dintre cele mai importante concluzii desprinse din dezbaterile secției de etnografie consemnăm doar cîteva care, după părerea noastră, reflectă punctul de vedere exprimat de majoritatea participanților :

— Realizarea unei colecții naționale complete, prin serii de obiecte din toate laturile disciplinei etnografice, respectiv a unui patrimoniu care să permită în viitor organizarea unui mare muzeu etnografic al patriei ;

— Realizarea, la fiecare reședință de regiune, a unor muzee de profil exclusiv etnografic sau a unor secții dezvoltate în cadrul muzeelor mixte, care în general să abordeze întreaga problematică a teritoriului respectiv, a zonelor etnografice cu interferențe care depășesc uneori limitele administrative, amplificând cercetările, achizițiile și prezentarea pentru laturile specifice ale acestor zone ;

— Închegarea unor muzee specializate, impunătoare prin bogăția și valoarea materialului etnografic, privind în special instalațiile tehnice și meșteșugurile populare (la Sibiu) ; pomicultura, și viticultura (la Golești) ; pescuitul și apicultura (la Tulcea), ca și pentru alte domenii, pe măsură ce se stabilesc centrele și se creează condițiile în care aceste muzee urmează să ființeze (agricultură, păstorit, minerit etc.) ;

— Stabilirea, în urma studiului atent al unei comisii de specialiști, anume constituită, a unor serii de complexe de instalații, locuințe și chiar a unor construcții separate, cărora să li se atribuie calitatea de rezervații și monumente etnografice și să li se asigure păstrarea „in situ” (mori, joagăre, pive, cuptoare de redus minereul, schele de hecne, ateliere, ulițe cu arhitectură valoroasă, tipică pentru diferite zone etc) ;

— Colecțiile existente, mai bogate sau mai puțin bogate, trebuie să devină într-un timp relativ scurt, secții sau muzee bine organizate, axate prin conținutul patrimoniului lor pe problemele specifice locale. Un rol important la creșterea patrimoniului general, pentru constituirea unor colecții de obiecte etnografice specifice satelor în care iau ființă ca și satelor învecinate, revine caselor-muzeu ;

— Pentru viitor activitatea de achiziții, la oricare dintre unitățile cărora le revin sarcini pe linie etnografică, urmează să fie desfășurată pe baza unei tematici cuprinzătoare, a unui inventar de probleme și categorii de piese, cu sublinierea celor specifice, în vederea asigurării ponderii cuvenite în cadrul cercetărilor și expunerii ;

— Întreaga activitate de cercetări și achiziții este necesar să se desfășoare paralel cu pregătirile și lucrările pentru catalogarea colecțiilor existente, inclusiv definitivarea evidenței științifice și definitivarea documentării în legătură cu patrimoniul, operații necesare valorificării depline a bunurilor existente în muzeele etnografice ;

— Totodată se cer eforturi pentru crearea, la fiecare unitate, a unor condiții corespunzătoare de depozitare a materialului etnografic și pentru aplicarea celor mai indicate metode și soluții de restaurare și conservare a patrimoniului muzeistic.

Lată atâtea și atâtea probleme, din care au putut fi consemnate doar câteva sarcini actuale care angajează răspunderea specialiștilor etnografi, dar nu numai a lor, izvorite din preocupări pentru o mai calificată muncă științifică și din cerințele îmbunătățirii activității instructiv-educative a muzeelor.

Îndeplinirea lor va fi de natură să ducă la consolidarea succeselor obținute, la progresul neîntrerupt al muzeografiei noastre, la dezvoltarea științei etnografice.

РЕЗЮМЕ

Основывался на изучении коллекций этнографических предметов находящихся в музеях, а также сети музеев этнографического профиля в Румынии, автор подчёркивает благоприятные условия, созданные для развёртывания широкой научной деятельности в этой области. Для дальнейшего роста музейных фондов. В статье выявлены главные направления, в которых необходимо развивать исследовательскую и собирательскую деятельность; результатом ее должно явиться и образование во всех уголках страны музейных коллекций. Считается, что теперь существуют все условия к созданию специальных музеев, посвященных важным отраслям материальной культуры народа — занятиям, техническим установкам, народной архитектуре и т.д.

RÉSUMÉ

Ayant examiné les collections ethnographiques et le réseau des musées ethnographiques de Roumanie, l'auteur relève dans son article les conditions favorables à une ample activité scientifique dans ce domaine et à l'enrichissement du patrimoine muséal. L'auteur indique brièvement les secteurs dans lesquels la recherche et les acquisitions doivent être plus appuyés, soulignant en même temps la nécessité que tous ces efforts visent à la création dans tous les coins du pays des collections représentatives.

L'auteur estime que toutes les conditions requises existent pour créer des musées spécialisés dans des domaines très importants de l'histoire du peuple : occupations, installations techniques, architecture populaire etc.

ȘT. LUCHIAN : Alexandru Bogdan-Pitești.

COLECȚIA DE ARTĂ PLASTICĂ „ALEXANDRU BOGDAN - PITEȘTI”

de PETRE OPREA

Neparticiparea Ministerului Artelor la licitația renumitei colecții de artă a lui Alexandru Bogdan-Pitești, din aprilie 1924, care, oferită statului de moștenitorii acestuia, după dorința sa, fusese la început acceptată, apoi respinsă, a stîrnit o întreagă campanie de presă împotriva guvernului¹⁾. Dezinteresul oficialităților față de una din cele mai valoroase colecții de artă modernă românească, într-o vreme cînd se socotea pierdut tezaurul nostru artistic evacuat în Rusia țaristă, în ajunul războiului mondial, a stîrnit legitime nemulțumiri în rîndurile intelectualității.

Titularul ministerului, Al. Lapedatu, cît și predecesorul său, C. Banu, cel care începuse tratativele donației, au fost nevoiți, constatînd impopularitatea ce se crea în jurul numelui lor, să se disculpe prin interviuri acordate ziarelor.

Care era adevărata situație în privința respingerii colecției, ce cuprindea ea, cine era colecționarul și cum și-o alcătuisese — iată cîteva întrebări la care vom încerca să răspundem în rîndurile ce urmează, pe baza unor noi documente recent ieșite la iveală.

¹⁾ Perpersicibus : **Vandalism de Stat. Cazul Luchian.** Rampa, 12 dec. 1924 ; Cezar Petrescu : **Pe mormîntul lui Luchian.** Gîndirea, nr. 4, 1924 ; Cezar Petrescu : **Al. Lapedatu ucigașul lui Luchian.** Curentul, 6 și 8 dec. 1924 ; Ion Călugăru : **Sucesiunea Bogdan—Pitești.** Aurora, 22 mai 1924 ; N. C. : **Un muzeu de artă românească.** Cuvîntul literar și artistic, 15 dec. 1924 ; M. Bunescu : **Afacerea Luchian.** Curentul, 22 dec. 1924 ; **Un doliu pentru pictura românească.** Mișcarea literară, 6 dec. 1924.

Între 1920 și 1922, Alexandru Bogdan-Pitești încercase să ofere de mai multe ori statului colecția sa de artă. Deoarece condiționa cedarea colecției de expunerea ei într-un muzeu, construit anume acestui scop și cerînd ca să-i fie acordată decorația Steaua României, Ministerul Artelor, de resortul căruia depindea soluționarea, respingea de fiecare dată donația.

Neașteptata moarte a colecționarului, survenită la 10 martie 1922, în testamentul căruia, întocmit în 1916, nu se pomenea nimic de soarta colecției, a spulberată tuturoră speranța de a o vedea intrată în patrimoniul statului.

Trei luni mai târziu, la 9 iunie, mama lui Al. Bogdan-Pitești, executora sa testamentară, aduce la cunoștința Ministerului Artelor, printr-o cerere că, voind să îndeplinească una din dorințele fiului ei, oferea statului colecția de artă a acestuia. La numai câteva zile ministerul mulțumește public Domnicăi Bogdan pentru nobilul său gest²⁾.

Cînd să se treacă la perfectarea actului de donație, Domnica Bogdan lega cedarea colecției de mai multe clauze, dintre care cele mai importante erau : a) lucrările să fie expuse într-un muzeu pe care ea îl va clădi pe moșia sa din satul Vlaici, comuna Colonești, fostul județ Olt și va purta denumirea de „Colecția unui om sărac, Al. Bogdan-Pitești“ ; b) ea să fie singurul custode al muzeului pe tot timpul vieții sale, apoi fiica sa, după care colecția intra în patrimoniul statului³⁾.

Refuzul de a include în actul de donație termenul ridicării clădirii și faptul că statul trebuia să accepte organizarea muzeului fără consultarea și colaborarea sa au servit drept pretext oficiului juridic al ministerului să propună refuzarea ofertei⁴⁾. Acesta se întemeia și pe faptul că soția lui Bogdan Pitești, care atacase prin instanță judecătorească valabilitatea testamentului, redactat înainte de căsătorie, cerîndu-și drepturile sale succesoriale, nu intenționa să ofere statului partea ce-i revenea din colecție⁵⁾.

În această situație Ministerul Artelor refuză din nou donația. Nu după mult timp se ivește un prilej favorabil ca statul să intre în posesia unora dintre cele mai valoroase lucrări din co-

C. BRANCUȘI : Sărutul (piatră).

D. PACIUREA : Beethoven (bronz).

2 Arhivele Statului din București. Fond Ministerul Artelor, dos. 799/922.

3 Ibid.

4 Ibid.

5 Ibid.

ȘT. LUCHIAN : Bătrînul (portret).

ca să anuleze licitația și la Consiliul de Miniștri să-i acorde o suplimentare de 3 milioane pentru achiziții. Ministerul de Justiție a refuzat însă să anuleze licitația, deși era clar că fusese aranjată, motivînd că se desfășurase „normal”, „conform tuturor prevederilor”⁶.

Ce mai cuprindea colecția la data licitației, cunoscînd că la un moment dat s-a mai vîndut din lucrări?⁷

Din minuțiosul inventar al lucrărilor de artă aflate la locuința colecționarului din strada Știrbei Vodă, întocmit de o comisie a Ministerului Instrucțiunii¹⁰, rezultă că în 1924 mai existau 1260 de tablouri, desene și sculpturi, 97 obiecte de artă feudală autohtonă (icoane, potire, sfeșnice, cădelnițe, altare, cruci) și 62 obiecte de artă populară românească (lacre, furci, lăzi, ploști, bite, covățele)¹¹.

Dar colecția era impresionantă nu numai prin numărul mare al lucrărilor și obiectelor ce le cuprindea, ci și datorită valorii artistice deosebite a unora din ele, lăsînd la o parte faptul că Al. Bogdan-Pitești era aproape singurul care strîngea obiecte de artă populară și feudală. El nu numai că a sprijinit creația celor mai valoroși artiști, într-o perioadă cînd aceștia, fiind la începutul carierii lor, erau foarte puțin prețuiți de către contemporani, dar le-a achiziționat pentru colecția sa, datorită deosebitului său simț artistic, cele mai reprezentative realizări.

Astfel, Șt. Luchian, pictorul cel mai important din colecție, pe care într-o vreme Bogdan-Pitești l-a sprijinit foarte mult și materialicește, era reprezentat prin cîteva dintre cele mai renumite lucrări ca „Lăutul” de la Muzeul Zambaccian, „Bătrînul” de la Muzeul de artă al R.P.R., „Ghereta din Filantropia” de la Muzeul Elena și dr. Dona. Aceștia li se mai alăturau încă 22 uleiuri și 29 desene și acuarele. Un alt artist însemnat, ale cărui tablouri se aflau la mare cinste în cadrul colecției, era C. Ressu. De acest pictor, care a stat și a lucrat mult

⁶ Cuvîntul liber, 13 și 21 decembrie 1924.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Izbînda, 9 noiembrie 1919.

¹⁰ Comisia era alcătuită din Ghika-Budești, Al. Satmari, Șoimescu și N. Cioca.

¹¹ Arhivele Statului București. Fond Direcția artelor, dos. 800/922.

timp ¹², la moșia din Vlaici a colecționarului, Al. Bogdan-Pitești posedă 30 tablouri și 99 desene și caricaturi, dintre care amintim „**Tărănci din Vlaici**” și „**Pictorul Luchian**”, din colecția Muzeului Zambaccian. Tot atât de bine reprezentată era și creația lui Th. Pallady, a cărei evoluție artistică putea fi urmărită prin cele 12 tablouri și 24 desene, N. Vermont cu 106 lucrări (5 uleiuri și 101 desene), N. Dărăscu cu 46 lucrări (10 uleiuri, 36 desene și acuarele), Șt. Dimitrescu cu 17 lucrări (7 uleiuri, 10 desene), N. Tonitza cu 16 tablouri, I. Iser cu 144 lucrări de grafică, C. Cuțescu Storck cu 27 lucrări.

Dintre ceilalți pictori trebuie să menționăm pe Artachino cu 9 lucrări, Abgar Baltazar cu 5, J. Al. Steriadi cu 8, Maria Ciurdea cu 28, Gabriel Popescu cu 16, Nina Arbore cu 4, M. H. Maxy cu 6, Rodica Maniu cu 5, iar caricaturistii Don și N. Petrescu-Găină cu 32 desene primul și 155 secundul. Se mai aflau și 23 desene de Tudor Argezi.

Colecția cuprindea de asemenea și sculpturi, realizări majore ale celor mai importanți sculptori: D. Paciurea (16 lucrări), C. Medrea (11), C. Brâncuși (5), O. Han (5), Fr. Storck (2).

Astfel, când Brâncuși încă nu ajunsese un sculptor de renume mondial, Alex. Bogdan-Pitești, înțelegând marea creație a acestui titan al artei contemporane, avea în colecție nu mai puțin de patru lucrări: **Cap de japoneză** (bronz), **Cap de copil** (marmură), **Cap de femeie** (piatră de Vrața), **Sărutul** (piatră), după ultima sculptură având și un mulaj în gips patinat. De Dimitrie Paciurea, posedă 16 lucrări dintre care cele mai demne de amintit sînt: **Beethoven** (bronz patinat), **Luchian** (bronz), **B. P. Hașdeu** (gips), **Războiul** (bronz), toate aflate actualmente în colecțiile Muzeului de artă al R.P.R.

De artiști străini colecționarul posedă, în afară de câteva schițe de Pascin, și lucrări ale unor graficieni mai puțin cunoscuți azi cum ar fi Lotti, Sarif, Bernard Vauclain, Maximilian Luce, Wilbert, F. Brangwyn și Alex. Séon.

Zăbovind asupra valorilor artistice din această colecție, fără să vrei te întrebi — cine era colecționarul și cum de izbutise să selecționeze aceste lucrări?

Colecția s-a conturat de-a lungul unui lung șir de ani, cu perseverență din partea colecționarului care a participat intens la viața culturală a țării, din fragedă tinerețe pînă în ultima clipă a vieții.

Figura lui Al. Bogdan-Pitești devenise foarte cunoscută în lumea artelor, imediat după revenirea lui în țară, survenită în condiții speciale: expulzat politic din Franța pentru anarhism (1894) ¹³.

Deși foarte tânăr, avea doar 23 ani, a devenit în curînd una din figurile centrale, în jurul căreia se strînseseră mulți dintre literații și plasticienii care căutau în pragul secolului al XX-lea să se elibereze de arta academistă, susținută de oficialități, literați și plasticieni care promovau în creația lor tendințe moderniste: Al. Macedonski, Tudor Argezi, Gala Galaction — în literatură, Șt. Luchian, C. Artachino, N. Vermont, C. Ressu — în pictură, D. Paciurea, C. Brâncuși — în sculptură.

Casa lui, un adevărat muzeu de artă contemporană, era deschisă tuturor artiștilor talentați; zîlnic, la prînz, citeva tacumuri așteptau oaspeții. Pe unii i-a ajutat nu numai cumpărîndu-le cu generozitate numeroase lucrări, dar le-a dat uneori posibilitatea să lucreze în tihnă, găzduindu-i la moșia sa de la Vlaici (C. Ressu, Șt. Dimitrescu), publicîndu-le cărți, ba într-un timp asigurîndu-le chiar un salon în str. Brezoianu, unde găseau cele necesare picturii (hîrtie, culori, șevalete) ¹⁴.

Avînd o situație materială destul de bună, Al. Bogdan-Pitești a sprijinit financiar o serie de acțiuni menite să creeze un mediu artistic viguros, care să facă cunoscută arta modernă. Este înflăcărat susținător material pe această linie — alături de Luchian, Vermont, Artachino — al Salonului independenților, din 1896, al societății Ileana, din 1898, ca și al revistei de artă **Ileana** (1900).

În același timp, pentru a orienta publicul în artă și a-l face să înțeleagă adevărul artei înnoitoare a vremii sale, a publicat nenumărate cronici cu caracter de

¹² Marea compoziție „**Inmormîntarea**” și „**Tărănci din Vlaici**” au fost executate la moșia Vlaici, locul de naștere al colecționarului.

¹³ **Figuri contemporane din România**. Dicționar biografic ilustrat fondat de T. Cornel. Director T. Argezi (1909—1911); K. H. Zambaccian; Alex. Bogdan-Pitești. Revista Fundațiilor Regale, nr. 8 din 1946; Victor Ertimiu: **Bogdan-Pitești**. Lumea, 19 mai 1946; Radu Rosetti: **Un mare escroc**. Timpul, 6 iunie 1942.

¹⁴ T. Argezi: **Expoziția societății Tinerimea artistică**. Seara, 21 aprilie 1913; T. Argezi: **Din viața lui Ștefan Luchian**. Lumină și culoare, nr. 1, 1946.

indrumare, în care a susținut creația lui C. Brâncuși, Șt. Luchian și C. Ressu¹⁵, ca să nu pomenim decât numele câtorva artiști.

Mai târziu, în ziarul **Seara**, al cărui director a ajuns, la un moment dat, a deschis o rubrică de artă plastică de avangardă, scrisă uneori de incisivul condei al lui Tudor Arghezi. Din acest ziar luăm cunoștință de cele mai semnificative lucrări ale colecției. Aproape zilnic (1914—1916) erau reproduse cite 2—3 tablouri sau desene ale colecționarului, întretinând astfel atenția cititorilor și pentru arta plastică. Dar preocuparea lui de colecționat nu s-a redus doar la plastică — care prima — ci, cu aceeași pasiune, a strâns obiecte de artă feudală și artă populară românească.

După primul război mondial, situația materială, pentru moment precară, îl determină, în 1919, să-și vîndă din colecție, dar renunță la puțină vreme după aceea. Moartea subită îl prinde tocmai cînd încerca să-și doneze colecția statului.

Împrăștierea colecției lui Al. Bogdan-Pitești a constituit la vremea respectivă o grea pierdere pentru plastica românească. Nesocotința autorităților a fost destul de condamnată, întrucît Pinacoteca statului, lipsită de o parte din fondurile sale, trimise în ajutorul războiului în Rusia țaristă, era foarte săracă în artă modernă, iar muzeele Simu și Kalinderu, expresie a gustului celor care le alcătuiseră, aproape că nu posedau astfel de lucrări. Pînă atunci colecția lui Al. Bogdan-Pitești, prezentată într-un ansamblu omogen și unitar în locuința sa din Știrbei Vodă, unde artiștii și amatorii de artă erau bine primiți, suplinea acest gol. Abia mult mai târziu cele câteva colecții în formație, mai accesibile artiștilor, în care a intrat o parte din cele mai importante lucrări ale lui Al. Bogdan-Pitești, cum ar fi Zambaccian, Dona, Lazăr Munteanu, au reușit în parte să suplinească această situație.

În anii regimului democrat-popular majoritatea acestor lucrări, în special cele mai cunoscute, ajunse în colecțiile muzeelor Dr. Dona, Zambaccian și în special ale Muzeului de artă al R.P.R. pot fi admirate de amatorii de artă în expozițiile de bază ale celor trei instituții muzeale enumerate mai sus.

¹⁵ Alex. Bogdan-Pitești. *Impressions d'art*. N. Vermont. Revista orientală, mai 1896 ; Al. Bogdan-Pitești : *Pictorii romîni în general*. Liga literară, august 1898 ; Al. Bogdan-Pitești : *Note de artă*. Anuarul presei romine și al lumii politice, București, 1909 și 1910.

РЕЗЮМЕ

В первой части статьи автор излагает на основе богатейшей информации причины и обстоятельства приведшие к тому, что знаменитая художественная коллекция «Александру Богдан-Питеști» была продана с аукциона вместо перехода ее в достояние государства, как дар, хотя это было желание ее наследников.

Вторая часть статьи знакомит нас с коллекцией, указывая художников, которые в ней представлены и наиболее ценные работы нескольких выдающихся румынских художников и скульпторов XX-го столетия: Штефан Лухиан К. Брыкушь, Т. Паллади, К. Рессу, Д. Пацуреа и т.д.

RÉSUMÉ

Dans la première partie l'article présente, par une riche information, les causes et les circonstances qui ont fait que cette collection d'art d'Alexandre Bogdan-Pitești, très renommée, soit vendue aux enchères au lieu d'entrer dans le patrimoine de l'Etat, par donation, selon le désir des héritiers du collectionneur qui ont fait l'essai nécessaire pour réaliser leurs intentions.

La deuxième partie de l'article met au jour le contenu de la collection en indiquant les artistes dont elle était constituée et la grande valeur des quelques oeuvres très représentatives pour la création des plus remarquables artistes roumains du XX-ème siècle : Șt. Luchian, C. Brâncuși, Th. Pallady, C. Ressu, D. Paciurea etc.

GRIGORIE G. TOCILESCU CERCETĂTOR AL ANTICHITĂȚII ȘI DIRECTOR AL MUZEULUI NAȚIONAL DE ANTICHITĂȚI

de RADU VULPE

La împlinirea unui veac de la înființarea Muzeului național de antichități din București, se cuvine să ne îndreptăm gândul spre amintirea lui Grigorie G. Tocilescu, directorul cărui această instituție îi datorește primele sale progrese importante și primele directive ale dezvoltării sale la un nivel științific superior.

În general, Tocilescu ocupă un loc de seamă în galeria personalităților care au contribuit la dezvoltarea științelor istorice în România. A fost un harnic și valoros pionier în numeroase domenii. A ilustrat cu bogată sa activitate istoria medievală a României, a publicat vechi documente și inscripții slavo-române, a întocmit manuale didactice, a dat la lumină o vastă colecție de folclor literar, a fondat și condus reviste, instituții și asociații

culturale diverse, a militat și în viața politică, dar domeniul în care și-a câștigat cele mai apreciate merite și în care și-a asigurat reputația cea mai trainică a rămas studiul antichității. Amintirea lui se leagă, înainte de toate, de rodnicile sale explorări arheologice și de bogatele sale contribuții la epigrafia greco-romană, manifestări științifice pe care le-a realizat prin excelență în cadrul situației sale de conducător al Muzeului național de antichități.

Viața lui Grigorie Tocilescu, începând puțin după revoluția de la 1848 și ținând până în deceniul premergător primului război mondial, se încadrează în epoca marilor prefaceri istorice care au marcat formarea și consolidarea statului român modern și care au determinat dezvoltarea culturii rominești. S-a

născut la 26 octombrie 1850, în satul Fefelei din marginea orașului Mizil. Părinții săi erau din București și, cu toate că descindeau din neamuri de boiernași, aveau o stare materială destul de modestă. Situația ambiguă a unei asemenea familii, care, aparținând de fapt burgheziei în ascensiune și împărțind tendințele progresiste ale acesteia, se simțea încă legată de tradițiile aristocrației intrate în amurg, n-avea să rămână fără consecințe asupra atitudinii istoricului de mai târziu față de problemele sociale ale vremii sale. Tot în mediul familiei avea să-i fie încurajată, încă din fragedă copilărie, curiozitatea și pasiunea pentru istorie. Un unchi al său, postelnicul Răducanul Tocilescu, manifestase și el pricepere pentru mărturiile trecutului și la 1842, împreună cu istoricul Eufrosin Poteca, organizase Arhivele Statului.

Grigorie Tocilescu a urmat cursul primar într-un pensionat din Ploiești, sub îngrijirea unor buni învățători, foarte rari în acel timp. Cursurile secundare le-a făcut de asemenea într-o școală selectă, la colegiul Sf. Sava din București, în care a fost ținut ca bursier, având colegi iluștri, ca Spiru Haret și Ștefan Hepites, frunțașii de mai târziu ai științei. Încă de pe atunci Tocilescu s-a remarcat prin spiritul său viu, printr-o inteligență deosebită, prin cunoștințe variate și prin speciale aptitudini pentru studii istorice.

După ce și-a luat bacalaureatul, în 1868, s-a înscris la Universitatea din București, ca student al Facultăților de drept și de litere. A dovedit de la început nu numai însușirile intelectuale ale unui om de știință, dar și o putere de muncă neobosită. Nici frecventarea cursurilor la cele două facultăți pe care le urma, nici îndeplinirea orelor de serviciu într-un post de mic funcționar (pe care, din lipsă de suficiente mijloace de întreținere, se văzuse silit să-l ocupe) nu l-au împiedicat să desfășoare, ca student, o activitate culturală care l-a impus atenției tuturor. A ținut diverse cuvântări ocazionale, printre care i-a atras deosebite aprecieri cea rostită pe cîmpul Cotrocenilor la comemorarea a 50 de

ani de la mișcarea lui Tudor Vladimirescu, a scris în ziare și în reviste mai multe articole avînd caracter literar și istoric, a publicat chiar versuri, arătînd în toate manifestările sale sentimente entuziaste și un stil clar și curgător, care avea să-i devină propriu. Vestitul filolog, istoric și scriitor B. P. Hașdeu, profesorul său de la Facultatea de litere, de care se lega-se cel mai mult, a căutat să-l încurajeze, cooptîndu-l de pe atunci în comitetul de redacție al periodicului său „Romînismul”. În această foaie ca și în celelalte două periodice conduse ulterior de Hașdeu, „Traian” și „Columna lui Traian”, tînărul Tocilescu a publicat documente istorice inedite, studii despre poezia populară romînă ori despre probleme de istoria dreptului¹.

Nota politică nu lipsește de loc din primele sale producții publicistice. Sub influența atmosferei patriotice pe care, în perioada Unirii și a reformelor lui Cuza, în copilăria și adolescența sa, o respirase acasă și în școli, Tocilescu se remarcase ca un adept avîntat al ideilor progresiste, iar în perioada primilor ani de domnie ai lui Carol I se manifestase și ca antidinastic. Nicolae Bălcescu, istoricul dinamic al generației de la 1848, era modelul pe care dorea să-l urmeze, iar Mihai Viteazul, eroul slăvit de acesta, se afla în centrul preocupărilor sale de predilecție. Atunci a scris Tocilescu o serie de studii despre familia acestui voievod², a-

¹) Pentru biografia lui Gr. G. Tocilescu cf., cu deosebire, *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, XI, 1910, p. 7—14 (necrolog și bibliografie); Șt. C. Hepites, în *Analele Academiei Romîne, Dezbatere*, seria II, t. XXXII, 1909, p. 26—30; N. I. Apostolescu, în *Revista pentru Ist., Arheol. și Filol.*, XI, 1910, p. 358—361; idem, *Tocilescu: Conferință rostită la Ateneul Român din București*, Buc. 1912, 28 pp. Date referitoare la bibliografia lui Tocilescu și la lucrările ce s-au scris despre el se găsesc adunate (incomplet) la G. Adamescu, *Contribuție la bibliografia romînească*, I, București, 1921, p. 134, și urm.; II, București 1923, p. 208—209; III, București, 1928, p. 151. O bibliografie despre lucrările lui Tocilescu referitoare la antichitate este anexată la articolul nostru *Un pionnier des sciences archéologiques en Roumanie: Grigorie G. Tocilescu în Dacia*, N. S., III, 1959, p. 607—612.

²) Gr. G. Tocilescu, *Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul; studiu istoric: 1560—1604*, București, 1872 (ed. II, București, 1877, 55 pp.); *Banul Mihalcea*, în *Columna lui Traian*, 1872; *Familia lui Mihai Vodă Viteazul; analiză critică*, București, 1874 (ed. II, București, 1890, 23 pp.); *Petru Cercei*, București, 1874, 84 pp.

ducând preciziei documentare noi și tot atunci a pregătit despre însăși opera lui Bălcescu un studiu care avea să apară în 1876³. Însă, cu timpul, pornirile sale generoase aveau să se tempezeze și chiar să se modifice fundamental, pe măsură ce el intra mai adânc în viață și pe măsură ce burghezia, căreia îi aparținea de la obârșire, își consolida interesele, depărtându-se de mase și aliniindu-se cu resturile aristocrației feudale, încă puternice prin deținerea latifundiilor. N-a căutat să se mențină consecvent pe linia atitudinilor sale din tinerețe.

În anul 1874 și-a luat licența în drept cu teza *Despre legat în dreptul roman și în dreptul romin*⁴. Remarcabilă prin contribuția documentară total nouă pe care o aducea, ca și prin seriozitatea concluziilor, această lucrare îmbina cele două principale ramuri istorice care îl atrăgeau pe tânărul autor: pe de o parte istoria medievală a patriei, pe de altă antichitatea. Era în același timp și cea dintâi încercare de a se trata o problemă de drept românesc, o primă brazdă trasă pe un teren nedestelenit.

În anul următor, Tocilescu a plecat la Praga, pentru a se perfecționa în istoria limbilor slave, pe care în țară le studiasse cu Hașdeu, dar și cu intenția de a se iniția în disciplinele științifice referitoare la istoria veche.

Încă de pe când el era în Universitatea din București, în 1871, Societatea Academică Română (care avea să se transforme mai târziu în Academia Română, predecesoarea Academiei R.P.R. de azi) publicase un premiu, instituit de ilustrul scriitor și teoretician al arheologiei Al. Odobescu, pentru o lucrare „*asupra popoarelor care au locuit țările române de-a stînga Dunării mai înainte de conculsta acestor țări de către imperatorul Traian*”⁵.

³) Gr. G. Tocilescu, *Nicolae Bălcescu: viața, timpul și operele sale (1819—1852)*, București, 1876, 71 pp.

⁴) Gr. G. Tocilescu, *Despre legat în dreptul roman și în dreptul romin; preces de un studiu istoric asupra legatelor din timpurile primitive pînă astăzi*, București, 1874, LX + 112 pp.

⁵) Cf. broșura *Bibliografia Daciei: Indice de scrieri atîngătoare direct sau indirect de vechii locuitori ai Daciei (publicată spre a facilita cercetările concurenților la premiul instituit de Alexandru Odobescu, membru al Societății Academice Române*, București, 1872, 65 pp.

Subiectul prezenta o mare importanță și este o cinste pentru Odobescu de a-l fi conceput în acea vreme de exclusivism latinist, dar era și foarte greu fiindcă, pe atunci, cercetări privind asemenea epoci străvechi nu se făcuseră în România. E drept că poetul și publicistul Cezar Bolliac începuse a culege mărturii arheologice preromane, dar numai ca un simplu anticar, căruia îi lipsea ca totul posibilitatea de a le valorifica istoric. Nu e de mirare că nici un manuscris n-a fost prezentat, deși publicarea premiului oferit s-a repetat de mai multe ori. Este ceea ce l-a îndemnat pe tânărul Tocilescu să-și încerce forțele și în această direcție. Încă de pe băncile universității a început să-și strîngă înformațiile, dar și-a dat seama că nu va ajunge la nimic valabil fără o serioasă pregătire în țări cu o cultură înaintată.

La Praga și la Viena a urmat cursurile și seminariile unor mari învățați ai timpului, ca slavistii F. Miklosich și A. Leskien, istoric progresist C. Hoefler și epigrafistul O. Hirschfeld (aceia care vreo trei decenii mai târziu, mutat la Berlin, avea să fie și profesorul lui V. Pârvan). La sfîrșitul a doi ani de muncă stăruitoare, Tocilescu și-a dat doctoratul cu o disertație avînd tocmai subiectul despre Dacia străveche care începuse să-l preocupe încă din țară. Referințele favorabile ale profesorilor C. Hoefler și O. Hirschfeld i-au asigurat tezei un frumos succes. După primirea titlului de doctor în filozofie, Tocilescu a mai rămas în străinătate pentru a se putea ocupa de completarea lucrării. Întorcîndu-se în țară în 1877, și-a prezentat manuscrisul la Societatea Academică Română, care în unanimitate i-a acordat premiul. Avea atunci 27 de ani. Refăcută și mărită, lucrarea a fost publicată în *Analele Academiei Române din 1880*, cu supratitlul *Dacia înainte de Romani*.

A fost prima afirmare științifică a lui Tocilescu pe plan superior și punctul de plecare al unei cariere strălucite. Chiar în anul premierii, Academia l-a ales membru corespondent. Aceste izbînzii, obținute într-un timp atît de scurt și la o vîrstă atît de tînră, n-au rămas fără să provoace animozități. *Dacia înainte de Romani*, a

fost criticată aspru⁶, între alții chiar de Hașdeu, iritat, pe de o parte, de pasajele din lucrare prin care unele din ipotezele sale științifice erau respinse și însăși persoana sa atinsă prin aluzii polemice⁷, iar pe de alta de îndepărtarea lui Tocilescu de concepțiile avîntate și liberale de altădată. A fost începutul răcelii relațiilor de prietenie care îi legaseră pe cei doi istorici din generații diferite. Dacă, judecînd din punctul de vedere al inconsecvenței politice manifestate de tînărul membru al Academiei, Hașdeu avea dreptate, din punct de vedere științific dreptatea era mai mult de partea lui Tocilescu. Din străinătate acesta se întorsese cu o concepție mult mai exigentă despre cercetările istorice decît aceea, predominantă de instituționism românesc, a lui Hașdeu.

De fapt, volumul *Dacia înainte de Romani*, cu cele aproape 600 de pagini ale sale tipărite mărunt și în format mare, reprezenta o realizare impresionantă pentru acel timp. E drept că autorul n-a știut să evite unele păcate ale tineretii și, în dorința legitimă de a-i oferi cititorului o informație completă, a amplificat excesiv aparatul critic, punînd pe alocuri la contribuție și citate de împrumut, pe care nu le-a prezentat cu o suficient de prudentă acribie, ceea ce l-a expus în mod gratuit la acuzații penibile. În fond nu era vorba decît de simple stîngăcii, rezultate din grabă și din lipsă de experiență. Azi, după mai bine de opt decenii de la apariția acestei cărți, putem să o judecăm: fără exagerările subiective ale contemporanilor. Era, în adevăr, „*cea mai voluminoasă operă de erudiție alcătuită vreodată de un român*“ — cum avea să scrie mai tirziu unul din adversa-

⁶ Dange (Angel Demetrescu), *Știința de contrabandă*, în „*România liberă*“, V, 1881, nr. 1304 și 1309, din 18 și 24 octombrie; B. P. Hașdeu, *Dacia de Gr. G. Tocilescu: notiță critică*, în *Binele public*, III, 1881, nr. 84—87, 90, 91 și 94; N. Iorga, *Opinions sincères: La vie intellectuelle des Roumains en 1899*, București, 1899, pp. 54, 121, 125, 204—205; idem, *Oameni cari au fost*, I, Vălenii de Munte, 1911, p. 17—18 (în legătură cu Angel Demetrescu). Scurte referințe obiective la T. Maiorescu, *Critică*, III, București, 1915, pp. 30 și 37.

⁷ Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, București, 1880, pp. IX și 919—934.

rii săi cei mai neîmpăcați⁸ —, fruct al unei munci fără preget. Valoarea în sine a lucrării, care se referea la geografia și etnografia Daciei preromane (fără evoluția istorică, destinată unui alt volum care n-a mai apărut), nu depășea pe aceea a unei harnice culegeri de materiale istorice, filologice și arheologice, expuse sistematic, cu interpretările ce li se dăduseră mai înainte. În împrejurările date nici nu i s-ar fi putut cere autorului mai mult. În schimb este demn de remarcat că, în expunerea unui material atît de bogat și complex, Tocilescu a urmat un plan logic și clar, iar în selectarea interpretărilor a dovedit o metodă critică și realistă. Din mulțimea de opinii contradictorii ce i se prezentau la tot pasul, cea adaptată de el se dovedește aproape todeauna cea mai justă.

Contribuția originală a lucrării ar fi fost mai bogată dacă la pregătirea sa istorică și filologică Tocilescu ar fi fost în situația de-a adăuga și o competență arheologică. Dar, ciudat, omul care avea să rămînă în istorie ca un promotor al arheologiei nu se ocupase încă pînă atunci de această specialitate. Cu deosebire era străin de cercetarea resturilor materiale ale epocilor preclassice, la care se referea lucrarea. De altfel, în acea epocă, arheologia „preistorică“ nu luase aspectele unei științe istorice constituite. Metodele ei specifice erau încă dibuite. Săpături nu prea se făceau în această direcție. Materialele proveneau mai mult din descoperiri întîmplătoare. Era un domeniu prin excelență al colecționarilor diletanți învătății cu preocupări științifice superioare, ca Al. Odobescu la noi, rareori îi acordau atenție. Într-o asemenea situație nu este de mirare că partea arheologică a cărții lui Tocilescu nu constă decît dintr-un simplu repertoriu de materiale deja cunoscute, pe care, în ce privește regiunile extracarpate, le-a preluat din notele lui Bolliac ori din articolele lui Odobescu, iar în ce privește Transilvania, le-a găsit la arheologii sași și unguri de acolo și în primul rînd la C. Goos, care tocmai de curînd își publicase lucrările

⁸ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, I, p. 17.

sale despre antichitățile preromane din ținuturile Dunării mijlocii⁹. Însă, chiar așa cum se prezenta, acest repertoriu avea să rămână timp de decenii singura încercare de sistematizare a întregului material arheologic din țările române privitor la vremurile primitive.

De aceste vremuri, de altfel, Tocilescu nici n-avea să se mai ocupe ulterior. Avea să fie complet atras de epocile cu documente scrise. Chiar în anul în care i se premia teza despre Dacia preromană, războiul României pentru independență era în toi. Tocilescu fu trimis în zona ocupată de trupele rusoromâne de pe malul drept al Dunării pentru a face recunoașteri arheologice. S-a întors de acolo cu un important material epigrafic și cu observații pe care le-a publicat într-o broșură¹⁰. Apoi i s-a încredințat o misiune în Rusia, unde a studiat scrierile inedite ale lui Dimitrie Cantemir, a transcris nenumărate documente vechi referitoare la istoria română și a descoperit, printre altele, cronică lui Moxa. Revenind în țară, a fost curînd trimis din nou în străinătate, de data aceasta la Paris, pentru a căuta în biblioteci și în arhive documente privind țările române. A stat acolo trei ani, timp în care, pe lângă misiunea sa oficială îndeplinită cu succes, a căuta să-și desăvîrșească pregătirea în studiile despre antichitatea greco-romană, frecventînd cursurile de specialitate de la Sorbona, de la École des Hautes Études și de la Collège de France, lucrînd mai ales cu epigrafistul L. Renier.

Intorcîndu-se la București, în 1881, este numit profesor universitar la catedra de istorie antică, antichități greco-romane și epigrafie, creată atunci, precum și director al Muzeului național de antichități. Sînt cele două instituții de bază ale activității pe care a desfășurat-o în cîmpul studiilor clasice. A inițiat multe serii de studenți

⁹) C. Goos, *Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgischen Landeskunde*, 1876: *Skizzen zur vorrömischen Kulturgeschichte der mittleren Donauegenen*, *ibidem*, 1877. Cf. V. Părvan, *Getica*, București, 1926, p. 1.

¹⁰) Gr. G. Tocilescu, *Raport asupra unei misiuni epigrafice în Bulgaria*, București, 1876, 29 pp.

în studiile despre antichitate, atrăgîndu-i prin darul său de evocare și prin pasiunea sa pentru descifrarea inscripțiilor. Din Muzeul național de antichități, care, de la înființarea sa sub domnia lui Cuza, la 1864, rămăsese pînă atunci o instituție neînsemnată, condusă nominal de un „comitet arheologic“, dar de fapt de directori necalificați, mai mult sinecuriști politici, efemeri și lipsiți de înțelegere pentru o asemenea instituție, el a făcut un nucleu de muncă științifică. A îmbogățit mult colecțiile muzeului, organizîndu-le în limita condițiilor pe care i le oferea localul de atunci, format din parterul unei aripi a clădirii Universității. În afară de funcția sa de instituție pentru conservarea măturilor materiale ale trecutului, muzeul a căpătat sub Tocilescu pentru prima dată rolul, încă neoficial, de institut arheologic de cercetări.

Cînd a devenit profesor universitar și director al muzeului, Grigorie Tocilescu avea 31 de ani. Era în plinătatea forțelor și a capacității sale. Puterea lui de lucru va atinge intensități neobișnuite. Pe lângă munca asiduă pe care i-o impuneau cele două demnități științifice, el a găsit timpul să-și continue vechile preocupări referitoare la istoria medievală, să întemeieze și să conducă *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* (1882—1909), să conducă revista *Tinerimea Română*, să fie în comitetele de conducere ale Societății istorice române și Societății române de geografie, să fie vicepreședintele Ateneului Român, să fie unul din cei trei redactori ai *Marelui Dicționar Geografic al României* (5 vol.: 1898—1902), să ocupe mari slujbe în Ministerul Instrucțiunii Publice, ca secretar general de la 1881 la 1885 și ca inspector general al învățămîntului de la 1885 la 1890, să contribuie în mod eficace la reorganizarea instituțiilor didactice ale țării și chiar să activeze în viața politică, fiind ales de repetate ori senator în rîndurile partidului conservator. Dacă eșuarea sa oportunistă în acest lagăr al moșierimii l-a fixat pe o poziție socială negativă, în contradicție cu idealurile sale democratice din tinerețe, are totuși merite pozitive în exercitarea înaltelor misiuni pe care

politica i le-a procurat. În parlament a susținut reforme binevenite și și-a câștigat un remarcabil prestigiu prin talentul elocvenței sale vigouroase, echilibrată și consistente. Acest prestigiu a folosit uneori și activității sale științifice. Astfel, la 1892, el a izbutit să obțină o lege pentru regimul descoperirilor de monumente și de obiecte arheologice. Legea, concepută și redactată de el însuși, era destul de bine chibzuită și în orice caz superioară decretului-lege cu care avea să fie înlocuită, mult după moartea lui, în 1919.

În complexul îndeletnicirilor atât de variate ale lui Tocilescu, activitatea arheologică a rămas tot timpul pe primul plan. La aceasta au contribuit nu numai obligațiile sale legate de catedră și de muzeu, dar și bogăția arheologică pe care o oferea teritoriul Dobrogei, în special în monumente clasice, și de care el s-a interesat în mod deosebit. Încă din 1881, când a venit la conducerea Muzeului național de antichități, Tocilescu a început să se ocupe de aceste monumente, culegând inscripții, monede, obiecte diverse, fragmente sculpturale și arhitectonice¹¹. Până la sfârșitul vieții a izbutit să completeze harta arheologică a Sciției Minore, identificând peste 60 de cetăți și orașe grecești și romane, și să strângă peste 600 de inscripții, pe care le-a studiat el însuși sau le-a comunicat specialiștilor din străinătate. Astfel, începând din 1882, a colaborat regulat la periodicul *Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich-Ungarn* din Viena cu prezentări de monumente epigrafice inedite din Dobrogea, iar bogata sa contribuție la volumul III din *Corpus inscriptionum Latinarum*, editat de Th. Mommsen, a fost deosebit de apreciată de Academia din Berlin, care i-a decernat o medalie de aur. În studiile sale despre antichitate, epigrafia deține locul principal. Descifrarea inscripțiilor gre-

co-romane, stimulându-i iscusința și erudiția în cel mai înalt grad, ajunsesă-l pasioneze chiar mai mult decât cercetarea documentelor medievale care îl fermecaseră în tinerețe și de care încă se mai ocupa. De altfel, începuse a se interesa și de inscripțiile slavo-române mai noi, urmărind să alcătuiască un „Corpus inscriptionum slavo-romanicarum“, pe care n-a apucat să-l termine. Astfel, Tocilescu n-a fost numai primul cercetător de la noi în epigrafia greco-romană, dar și creatorul unei epigrafii românești medievale.

Pentru arheologia propriu-zisă, cu documentele sale mute, Tocilescu a avut, după cum am arătat mai sus, o mai slabă înclinare. Munca neprecupețită, pe care a dus-o și în acest domeniu, n-a putut niciodată suplini lipsurile unei competențe minore. Cu toate acestea tocmai în arheologie avea să-și câștige el cele mai mari merite și o trainică celebritate, grație monumentului de la Adamclisi, una din cele mai interesante ruine din țara noastră și de pe fosta întindere a imperiului roman. Semnalat încă de la începutul secolului XIX de diferiții călători străini, acest monument, constând dintr-un enorm miez cilindric de beton, la baza căruia zăceau numeroase blocuri de calcar cu sculpturi în relief căzute din podoaba sa exterioară, intriga prin ciudățenia formei sale și prin situația sa izolată în mijlocul unui șes din sudul Dobrogei. I se atribuiseră diverse rosturi și diverse date, fiind presupus când ca fortăreață sau ca turn de pază, când ca mausoleu, fiind pus în legătură când cu Darius al perșilor, când cu odrisii din sec. V—IV î.e.n., când cu împăratul Valens din sec. IV e.n. Dar nici una din aceste conjecturi nu putea rezolva enigma atâta vreme cât nu se proceda la o explorare stăruitoare, care însă implica mari eforturi de ordin practic. Fără a-i fi fost asigurate dinainte toate mijloacele necesare, Tocilescu a avut curajul de-a începe lucrările, în 1882, și tenacitatea de a le continua în fiecare vară, timp de 12 ani, până când treptele de la baza monumentului, păstrate intacte, au fost scoase la lumină și

11) Cf. lucrările noastre *Activitatea arheologică în Dobrogea în cel 50 de ani de stăpânire românească* (în volumul 1878—1928, Dobrogea: cincizeci de ani de viață românească), București, 1928, p. 120—127 și *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 36—37.

până când tot terenul dimprejur a fost săpat, iar blocurile cu reliefuri, prăbușite în decursul timpului, au fost dezgropate.

Pentru studiul tehnic al monumentului, a invitat la fața locului pe vestitiți specialiști austriaci, arheologul O. Benndorf și arhitectul G. Niemann. Primul s-a ocupat cu analiza elementelor sculpturale, iar celălalt cu opera migăloasă a reconstituirii aspectului exterior al construcției. Din această reconstituire reieșea că toată partea cilindrică a monumentului servise de suport unui trofeu colosal de piatră, sculptat în forma unui trunchi de arbore împodobit cu arme. Exteriorul suportului cilindric era prevăzut de jur împrejur, în partea superioară, cu reprezentări în relief referitoare la lupte între romani și barbari. Construcția în întregime constituia, astfel, un monument comemorativ ridicat de romani. Arta reliefurilor, respirind o puternică tendință realistă, transpusă însă într-o tehnică degenerată, părea să sugere o dată târzie. La început Tocilescu se gândise la epoca lui Valens și la luptele lui cu goții. Dar și-a schimbat părerea după ce în cursul săpăturilor a descoperit fragmentele unei inscripții monumentale din care rezulta clar că trofeul fusese ridicat în anul 109 e.n. de împăratul Traian în amintirea unei victorii pe care o câștigase în cursul războaielor dacice. Învinșii reprezentați pe metope și pe crenelurile sculptate nu puteau fi decât daci și aliații lor. Problema stilului decadent al sculpturilor i se părea de o importanță subsidiară: în definitiv, un asemenea stil caracterizează și arta provincială romană, contemporană cu arta aulică de la Roma din epoca cea mai bună.

Împreună cu cei doi colaboratori străini, Tocilescu a publicat rezultatele cercetărilor într-o monografie magnifică: *Monumentul de la Adamclissi: Tropaeum Traiani*, apărută în 1895 la Viena într-o ediție română și una germană. Lui personal, ca autor principal, îi reveneau prezentarea evoluției lucrărilor, studiul inscripției monumentale și considerațiile istorice. Din toate punctele de vedere demnă de impor-

tanța monumentului despre care tratează, această carte reprezintă o realizare de seamă a literaturii arheologice europene. Partea redactată de Tocilescu se remarcă nu numai prin originalitatea interpretărilor și printr-o deplină maturitate de metodă și concepții, dar și printr-un stil de o sobrietate clasică, din care nu lipesc o discretă eleganță și nici accentele vibrante.

După explorarea trofeului, Tocilescu a făcut săpături în ruinele unui monument mai mic de alături, descoperind fragmentele unei inscripții tot din vremea lui Traian, din care reieșea că acel monument era un altar ridicat în memoria soldaților romani căzuți într-o bătălie foarte singeroasă. Explicația originii trofeului căpăta, astfel, un nou sprijin documentar. Dar un sprijin și mai puternic avea să vină din cetatea romană de lângă Adamclisi, situată la circa 1½ km de trofeu. Cu prilejul săpăturilor întreprinse, în 1891, în ruinele acestei cetăți, Tocilescu a descoperit o inscripție din anul 116 e.n., în care era atestat numele *Tropaeum Traiani*. Se știa mai de mult, din autorii antici, că cetatea se numise *Tropaeum* și, după săpăturile lui Tocilescu, era evident că acest nume era în raport cu monumentul triumfal de alături, dar acum nu mai putea fi nici o îndoială că monumentul, ca și cetatea, fusese ridicat de împăratul Traian. Săpăturile în cetate au continuat mulți ani după aceea, ducând la descoperiri importante, care fac din acel loc unul din cele mai interesante complexe arheologice din România.

Descoperirile de la Adamclisi au însemnat un succes culminant în cariera științifică a lui Tocilescu. I-au sporit considerabil prestigiul în țară și i-au adus renume în toate cercurile de specialitate din Europa. În România, concluziile referitoare la „trofeul” prin care „națiunea și-a recăpătat documentul monumental al originii sale istorice, actul ei de naștere”, a produs în primul moment mult entuziasm. A fost vorba chiar ca monumentul să fie reconstituit la București. Atunci, în 1890, fu ales Tocilescu membru activ al Academiei Române. Dar în ce pri-

vește monumentul, interesul de la început al opiniei publice s-a răcit destul de curând. Proiectul de reconstituire, de altfel inaplicabil, a căzut în uitare, iar străduințele lui Tocilescu de-a obține măcar un loc pentru adăpostirea prețioaselor sculpturi, aduse între timp în Capitală¹², au rămas infructuoase.

Învățatul român s-a dus, în 1891 și 1892, în Italia pentru a face studii comparative în privința monumentului de la Adamclisi. Acolo și-a comunicat rezultatele în foruri științifice, fiind primite cu mare interes. De asemenea, a făcut comunicări cu același subiect la Paris și în diversele congrese de la Orléans, Abbeville, Londra, Viena, Dresda, Colonia, recoltând pretutindeni succese. Au apărut elogiul la adresa sa în presa din Londra și din Paris. Orașul Orléans a ținut să-l coopteze ca „cetățean al orașului Fecioarei Jeanne d'Arc". Congresul filologilor germani din Colonia (1895) a întocmit un protocol scris prin care i se exprima admirația pentru descoperirile făcute. A fost ales membru în multe institute și asociații științifice europene, la Paris, Orléans, Bruxelles, Roma, Moscova, Odessa, Atena.

Paralel cu săpăturile de la Adamclisi, Tocilescu a efectuat și alte cercetări arheologice, în Dobrogea și în Oltenia, singur ori cu ajutorul colaboratorului său, inginerul P. Polonic. În Dobrogea a făcut recunoașteri pe cele trei valuri dintre Cernavodă și Constanța, constatând că datează din epoci diferite¹³. A făcut săpături în 1898, la Axiopolis, cetatea romană de la Himogiu, la sud de Cernavodă. De asemenea, a explorat obiective cu caracter limitat la Tomis (Constanța), *Callatis* (Mangalia), *Troesmis* (Iglița). În Oltenia activitatea lui s-a concentrat cu deose-

bire pe valea Oltului, unde a săpat, printre altele, castrul roman de la Răcovița-Copăceni. A cercetat amănunțit și *limes*-ul roman din apusul Munteniei, dintre Dunăre și pasul Bran¹⁴.

Asupra rezultatelor obținute prin aceste diverse cercetări el a ținut o serie de comunicări la Academia de Inscriptii din Paris, publicându-le apoi, în 1900, într-un volum: *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, care a rămas până azi una din cele mai utile lucrări despre antichitățile țării noastre. Această carte conține și o hartă a Daciei cu toate punctele de interes arheologic descoperite până la sfârșitul secolului XIX.

În același timp, el a întreprins studiul metodic al materialului arheologic intrat în colecțiile Muzeului național de antichități înainte de instalarea sa ca director al acestei instituții, adică până în anul 1881. Din această muncă a rezultat un mare volum de 648 pagini în *quarto*, intitulat *Monumentele epigrafice și sculpturale*. Cuprinde două părți: una tratează despre inscripții, iar cealaltă despre statui și reliefuri. Prima parte, apărută în 1902, este cea mai importantă, atît prin proporțiile sale, cît și prin prezentarea amănunțită și competentă a monumentelor epigrafice pe care le conține. Expunerea este clară, rațională, minuțioasă, cu precizuni complete, cu traduceri și cu comentarii ample, a căror lectură este tot atît de folositoare ca și a unui manual de antichități.

A fost cea din urmă din cărțile sale mari. Partea a doua a volumului, privind sculpturile și cuprinzînd un indice al întregii lucrări, precum și un capitol bogat de „addenda“, va ieși de sub tipar în 1908, atunci cînd Tocilescu se găsea deja într-o încetinire a ritmului de activitate, la care îl forțase agravarea unei boli de inimă. Între timp mai publicase cîteva lucrări, printre care sînt de relevat un articol despre săpăturile de la Axiopolis, apărut în 1903, la Berlin, în volumul omagial pentru fostul său profesor O. Hirschfeld, apoi un studiu scris în același an despre cîteva inscripții din Muzeul național de antichități, precum și un catalog pe scurt al aceleiași muzeu, apărut în 1906. De asemenea, cu toată interdicția prescrisă de medici, a mai redactat, și după această dată, în fiecare an, diverse comunicări mai mici

¹² Zvonurile, care încă mai circulă, despre o pretinsă scufundare în Dunăre a unor din sculpturi, în timpul transportului lor, sînt cu desăvîrșire false. Toate piesele descoperite de Tocilescu răspund la apel. Cf. R. Vulpe, *Trofeul de la Adamclisi: studiu actual al problemei, în Analele Dobrogei*, XVIII, 1937, p. 176, nota 1, F. B. Florescu, *Monumentul de la Adamclisi: Tropaeum Traiani*, ed. II, București, 1961, p. 59-61.

¹³ Gr. G. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București, 1900, p. 145-184. Cf. considerațiile noastre din *Histoire ancienne de la Dobroudja*, p. 359-376, ale lui D. Kránjalov, *Les vallums de Dobroudja et de Bessarabie et la théorie prabulgare*, Sofia, 1943, pp. 10-17, 37 și urm., 159 și urm. și E. Comșa, în „S.C.I.V.“, II, 1951, nr. 2, p. 233-238 și în „Materiale“, III, 1957, p. 328-334.

¹⁴ Gr. G. Tocilescu, op. cit., p. 117-141. Cf. D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. II, București, 1958, pp. 11 și 15.

pentru Academia Română. În același timp a exercitat funcția de vice-președinte al Academiei (1907—1909), pe care o mai avusese și altădată (1895—1898). Fusesse și președintele Secției literare (1899—1901) și al Secției istorice (1901—1903). După ce dusesse, în ultimii săi ani, o viață chinuită de suferințe fizice și de amărăciunea de a nu-și putea sfârși unele din lucrările sale începute mai de mult, crudă pentru un om de știință care fusese întotdeauna atât de stăruitor în muncă, avea să-și dea sfârșitul la 18 septembrie 1909, la București, în vîrstă de 59 de ani.

A lăsat în urma sa, nepublicate, o serie de manuscrise de diferite genuri, diverse materiale pentru culegerea de inscripții slavo-române pe care o plănuise și foarte multe note, rapoarte și schițe de interes arheologic și epigrafic. Păstrate la biblioteca Academiei R.P.R., aceste scripte inedite reprezintă un prețios fond de informații științifice, care pot fi oricînd consultate cu folos.

Grigorie Tocilescu a fost o personalitate dinamică prin temperament, prin voința sa de a înfăptui, prin puterea sa de muncă, prin dragostea sa de viață. A avut o activitate foarte imprevizibilă, nu numai fiindcă, în condițiile specifice vremii în care a trăit, destoinicia sa era solicitată de multe domenii ale culturii românești în formare, dar și pentru că pasionata sa dorință de a cunoaște și de a descoperi era atrasă în direcții diverse. Valoarea numeroaselor lui lucrări, demne de considerație și după trecerea a mai bine de o jumătate de veac de la moartea lui, trebuie judecată în primul rînd în funcție de epoca în care aceste lucrări au fost scrise. Incontestabil, la apariția lor, ele au însemnat un progres în istoriografia noastră.

El a fost prin excelență un om al secolului XIX, reprezentînd o trecere de la o epocă de tinerețe a culturii noastre la una de maturitate. Necruțătorul și uneori excesivul său critic dintr-o generație următoare, Nicolae Iorga, avea să-l aprecieze destul de obiectiv atunci cînd îl caracteriza pe Tocilescu drept „unul din cei din urmă reprezentanți la noi ai școlii romantice apusene, în acel stadiu al ei cînd căuta să primească și să scoată cit mai mult la iveală noul criticism german”¹⁵. Tocilescu se situează între generația avîntată a lui Bălcescu, Kogălniceanu, Hașdeu, la a căror învățătură a început, și seria primilor noștri istorici moderni

A. D. Xenopol, I. Bogdan, C. Giurescu, D. Onciul, N. Iorga, V. Pârvan, al căror realism critic, fără a-l fi avut într-un grad tot atât de înalt, nu i-a fost totuși nici lui străin.

Spre deosebire de succesorul său, V. Pârvan, Tocilescu n-a știut să-și facă o școală științifică. A rămas, în evoluția științelor noastre istorice, o personalitate izolată. Este ciudat pentru un cercetător atât de activ și de productiv și pentru un profesor atât de admirat cum a fost el. Explicația poate fi găsită în egoismul muncii sale și în lipsa unei reale preocupări pentru această problemă. Este drept că el acorda atenție tineretului, că ținea prelegeri atrăgătoare, că ținea să le împărtășească studenților secretele epigrafiei, că adesea organiza excursii la monumentele istorice și că nu era lipsit de bunătate și amabilitate. Dar era prea mult preocupat de opera sa personală și de efectul artei lui de expunere și prea puțin de eficacitatea pregătirii discipolilor săi.

La izolarea lui Tocilescu în istoria culturii noastre, fără discipoli și fără legături cu școala istorică, atât de remarcabilă, formată după el, a contribuit, fără îndoială, și falsa sa poziție politică, de militant al partidului conservator, în contradicție cu propriile sale aspirații din tinerețe și în contrast cu năzuințele innoitoare care frămîntau tineretul intelectual de la noi pe la începutul secolului nostru, ca un reflex al ascuțirii conflictului dintre burghezia capitalistă și masele exploatate. În vreme ce noile generații își manifestau interesul pentru problemele claselor de jos sub diverse forme, Tocilescu se afla alături de moșierime și de marea burghezie, preconizînd respectul ordinei nedrepte stabilite în favoarea lor și neîntrezărînd progresul decît sub aspectul reformelor lente și aleatorii. „Lumea nu se schimbă ușor” era expresia prin care căuta să-și împace conștiința de fost emul al lui Bălcescu, rătăcit într-o tabără retrogradă. Patriotismul său, totdeauna sincer și profund, era conceput pe baze ireale, pe deasupra diferențelor de clasă. În trecutul istoric al țării el nu vedea decît o idilică frăție între boieri și țărani. În ce privește prezentul epocii lui, el recunoștea importanța primordială a țărănimii în viața țării, îi deplîngea suferințele, a scris chiar un impresio-

¹⁵ N. Iorga, Două concepții istorice, în „Academia Română: Discursuri de recepțiune”, XXXV, București, 1911, p. 6.

nant studiu despre *Țăranul român* — premiat de Academia Română, dar rămas inedit fără o justificare de ordin obiectiv, — totuși nu îi apărea soluția problemelor grele ale acestei clase decât sub forma împroprietăririlor treptat exclusiv pe seama bunurilor statului, fără atingere de marea proprietate moșierească. Abia cu puțin înainte de a muri, adinc zguduیت de tragedia anului 1907, va deschide ochii asupra îngrozitoarei realități a conflictului de clasă și, cu prilejul unui raport făcut Academiei, va învinovăți din plin și fără rezerve sistemul latifundiar, pentru situația disperată a muncitorimii rurale¹⁶.

Dar esențialul în viața și în personalitatea lui Tocilescu n-a constatat în atitudinea sa politică, ci în munca lui pe țărimul culturii. În fond opera lui sub acest aspect trebuie să fie supusă judecării și bilanțului pozitiv. Tocilescu rămâne în istoria culturii românești ca un deschizător de drumuri. Acesta a fost rolul său și i-a corespuns cu mari merite. Să nu uităm că aproape în nici o direcție n-a avut predecesori. Chiar în arheologie, care fusese reprezentată, ceva mai înaintea lui, prin diletanții sirguincioși ca Bolliac sau de un erudit de talent ca Odobescu, îi rămăsese destul loc pe care să tragă căi noi. Comparația pe care și-o aplică lui însuși în tinerețe, în prefața tezei de licență, cu „*acel călător rătăcit prin întinsele bărăgane făcându-și singur pirtia în nămeții de zăpadă*”¹⁷, este valabilă pentru toate domeniile științifice ilustrate prin munca lui. A scris prima lucrare de istoria dreptului românesc, primul repertoriu general de informații asupra Daciei preromane, a fost primul nostru epigrafist, primul nostru profesor de istorie veche, primul nostru arheolog care a lucrat pe teren cu metode științifice, primul organizator al Muzeului național de antichități ca instituție de cercetări. Și lista este departe de a se fi terminat. În atâtea ramuri ale științelor despre antichitate, atât de dezvoltate azi, pășim pe un sol bățuit mai întâi de el.

Încă din timpul său i s-a reproșat lui Tocilescu că, în directivele date Muzeului național de antichități, n-a ținut un just echilibru, dînd o atenție covârșitoare activității de cercetări și lăsînd cu totul pe al doilea plan ce-

¹⁶) În „Analele Academiei Romine: Dezbaterei”, ser. II, t. XXXI, 1909, p. 314.

¹⁷) Gr. G. Tocilescu, *Despre legat în dreptul roman și în dreptul român*, București, 1874, p. VI.

rințele muzeistice ale instituției. Noi, însă, trebuie să observăm că aceeași disproporție s-a perpetuat și după el, dintr-o cauză care nu este drept și fie aruncată în răspunderea unuia sau al-tuia dintre directorii care s-au succedat. Este vorba de o cauză obiectivă: absența unui local spațios și adecvat, fără de care nici o preocupare de ordin tehnic muzeistic nu poate avea urmări practice. Nici lui Tocilescu, nici urmașilor săi, nu le putem imputa ceea ce nu le-a stat în putință să facă, ci se cade să le fim recunoscători pentru ceea ce, cu învingerea atîtor dificultăți, au izbutit să realizeze. Or transformarea Muzeului național de antichități din București într-un institut de cercetări arheologice, fără ca rolul său de expoziție permanentă să fi fost vreun moment neglijat, reprezintă în dezvoltarea superioară a arheologiei noastre un factor atît de determinant, încît nu am putea precupeți nici un cuvînt de laudă aceluia care pentru înțtia oară a săvîrșit-o. Dintre toate meritele lui Grigorie G. Tocilescu în numeroasele direcții în care a pășit ca un pionier prin excelență, acesta poate fi considerat ca cel mai de frunte și cel mai rodnic.

РЕЗЮМЕ

В галерее выдающихся личностей русской археологии и музeологии Григорие Точилеску принадлежит особое место основоположника Императорского Музея древностей, как научно-исследовательского учреждения. Об этом говорит в своей статье профессор Раду Вулпе, проследи научную деятельность Точилеску, открыватели многих путей в изучении древней истории нашей родины.

RÉSUMÉ

Dans la galerie des grandes figures de l'archéologie et de la muséographie roumaines, Grigorie Tocilescu occupe, comme le montre l'article du professeur Radu Vulpe, une place à part en tant que le premier organisateur du Musée national des antiquités comme institution de recherches. L'article évoque la carrière scientifique de Tocilescu, promoteur de maint chemin dans l'histoire ancienne de la patrie.

INIȚIATIVE ȘI REALIZĂRI MUZEOGRAFICE ROMÎNEȘTI ÎN TRANSILVANIA PÎNĂ LA 1918

de VASILE NETEA

Începuturile și dezvoltarea muzeografiei românești din Transilvania sînt strîns legate de acțiunea presei, de contribuția școlilor medii și de inițiativele organizațiilor culturale.

Remarcată mai întîi de către presă ca un mijloc de cunoaștere a trecutului patriei și ca o disciplină culturală cu largi posibilități de afirmare științifică și națională, muzeografia, pe latura ei didactică, a fost repede îmbrățișată de către liceele, seminariile și preparandiile românești, pentru a deveni apoi, o preocupare consecventă și, în cele din urmă, o realizare majoră a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român din Transilvania”. („*Astra*”).

Un prim semnal în această direcție l-a dat George Barițiu în anul 1839, cînd, evocînd anumite *Vechimi din Transilvania*¹), a vorbit despre „grosul vandalism al veacurilor trecute” care a distrus „o mulțime mare de monumente... scrise sau zidite din piatră și metal”, în timp ce alte „antichități” au fost „duse din patria noastră și așezate în muzeuri de ale țărilor streine”.

Se subliniau astfel în termeni categorici atît consecințele nefaste ale răz-

boaielor de jaf și distrugere cît și despuierea sistematică de monumente și obiecte de artă din epoca daco-romană care luau calea muzeelor din diferite metropole din occident.

Cu toate acestea, adăuga Barițiu, „din vreme în vreme tot mai dă patriotul peste obiecturi de acelea păstrate din vechime, care deșteaptă într-însul sentimentul acel puternic și dulce de a iubi acel pămînt, în al cărui sin se află de atîtea sute de ani îngropate oasele și cenușa strămoșilor săi”. Din acest punct de vedere, remarcă Barițiu, „cea mai clasică parte” este regiunea Hațegului și Alba Iulia, vechiul Apulum. Din comoara de bogății arheologice de la Ulpia Traiană, Barițiu reproduce un număr de 12 inscripții latine, arătînd că unele din ele au fost transcrise și publicate și de către istoricii Kölöseri (*Auraria Romano Dacica*), Felmer (*Historia Transylvaniae*) și Hohenhausen (*Die Alterthümer Daciens*).

Pentru un contact direct cu aceste „antichități” Barițiu îndemnă însă la vizitarea Institutului Batthyány de la Alba Iulia, în al cărui muzeu se afla o colecție numismatică precum și unele statui ale lui Apollo, Nemesis, Mithras, Diana, Mercurius etc.

Sămînța pentru colecționarea „antichităților” și a altor obiecte de artă

¹ Foata pentru *Minte, Intmă și Literatură*, 1839, p. 211—215.

fuse astfel aruncată și, o dată cu ea, și îndemnul de a întocmi o „descriere sistematică a monumentelor patriei noastre“, pentru a se ajunge astfel la concluzia necesității înființării unui muzeu istoric românesc.

O primă etapă în drumul spre înființarea muzeului „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, a constituit-o organizarea și dezvoltarea muzeelor școlare, care, în urma revoluției de la 1848, au luat un avânt din ce în ce mai viguros.

În anul 1850 s-a înființat astfel muzeul de la liceul din Blaj, în 1851 cel de la liceul din Brașov, cărora le-au urmat muzeele de la liceul din Năsăud (1863), de la gimnaziul din Brad (1872), de la seminarul din Sibiu (1875), de la preparandia din Gherla (1881) etc.

Un studiu asupra muzeului din Blaj, care, sub raportul bogăției colecțiilor de științe naturale și a relicvelor istorice, a fost cel mai remarcabil muzeu didactic al românilor transilvani, găsim în anul 1860 în „Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură“ (nr. 3, 4, p. 17-19, 25-27). Din acest studiu, intitulat *Originea și întemeierea Muzeului scolasticu din Blasiu* și semnat cu inițialele S.M., sub care se ascundea modestia profesorului Simion S. Mihali-Mihalescu, organizator muzeului și unul din cei dintâi muzeologi români³), aflăm că liceul din Blaj, înființat în anul 1754, a avut și înainte de anul 1848 o însemnată colecție de documente istorice și de instrumente de fizică, dar că, în timpul revoluției, toată această zestre muzeologică a fost distrusă. În 1850, în urma stăruințelor referentului școlar Gavril Dorgo, liceul a fost din nou înzestrat cu o colecție de mineralogie, căreia în curînd i s-au adăugat și colecțiile de fizică, zoologie și botanică. Cea mai importantă achiziție a muzeului au constituit-o însă cele trei table cerate romane, donate de Simion Balint, cunoscutul luptător revoluționar de la 1848, cărora, mai târziu, le vor urma altele cinci, oferite de vicarul Ioan Micu Moldovanu. O dezvoltare

mai puternică a luat muzeul din Blaj începînd din anul 1857, cînd profesorul Simion S. Mihali-Mihalescu a fost ales membru al Societății de științe naturale de la Sibiu, înființată în anul 1848, și a cunoscut bogatele ei colecții precum și metodele de organizare științifică.

Din inițiativa lui Mihalescu — cu concursul lui Timotei Cipariu — în anul 1858 muzeul a fost complet reorganizat, primind numele de *Muzeul fizic, matematic, cultural al liceului din Blaj*. Cu toată titulatura sa atît de categoric formulată, muzeul va deveni, rînd pe rînd, și depozitarul unor însemnate colecții arheologice și numismatice donate de Simion Crainic, Alexandru Sterca-Suluțiu, Ioan Vancea, Ioan Micu Moldovanu etc., al călimării lui George Șincai precum și a altor importante relicve istorice. Abundența materialelor arheologice și istorice a determinat direcția liceului să creeze pe lîngă muzeu și un *Cabinet arheologic* (1890).

Dezvoltarea muzeului de la Blaj care, cu toată bogăția colecțiilor sale, a rămas totuși un muzeu prin excelență didactic, puneă însă într-un mod tot mai stăruitor problema înființării unui mare muzeu național.

Inițiativa și organizarea lui va reveni „Asociațiunii pentru literatură română și cultura poporului român“, care chiar din momentul înființării sale, în 1861, la propunerea lui George Barițiu, a înscris în programul său de activitate studierea etnologică și etnografică a romînilor transilvani, colecționarea de inscripții romane și documente, culegerea de materiale folcloristice etc.⁴. Din punct de vedere al afirmării puterii de creație a poporului român în domeniul artei, al industriei casnice, etc., atenția „Asociațiunii“ în primii doi ani se concentrează asupra organizării marii expoziții de la Brașov din anul 1862⁴ și abia peste cinci ani, în 1867, rapoartele de activitate încearcă să sublinieze posibilitatea de a se pune „cu încetul“ bazele unui *Muzeu de însemnătăți...* pentru care încep să primea-

³ Vezi biografia lui Simion S. Mihali-Mihalescu (1826—1891) în N. Comșa, *Dascălul Blajului*, 1940, p. 84—85.

⁴ Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii..., Sibiu, 1862, p. 106—108.

⁵ Vezi asupra acestei expoziții opiniile lui Al. Odobescu, *Revista română*, 1862, p. 570—573.

scă monete, documente și arme vechi⁵. În raportul pe anul 1868, donațiunile continuând să sporească, se cerea chiar și alcătuirea unui catalog pentru cărțile bibliotecii și „a obiectelor ce compun Muzeul Asociațiunii“⁶, deși pînă la acea dată nu se luase încă nici o hotărîre cu privire la înființarea și organizarea unui asemenea muzeu. Tocmai această deficiență a „Asociațiunii“ determină pe Nicolae Densușianu să publice în 1871 un vibrant articol intitulat *Unu muzeu naționalul*⁷ arătînd că în imperiul habsburgic romîni nu au nici un singur muzeu național și că acesta are aceeași importanță și e tot atît de necesar ca și universitățile, academiile, teatrele, bibliotecile sau așezămintele industriale și financiare. Și Densușianu, ca și Barițiu în urmă cu 30 de ani, se arăta îngrijorat de marele număr de obiecte și monumente istorice „tesaurele cele mai scumpe lăsate de strămoșii noștri“ care iau mereu calea muzeelor din Copenhaga, Dresda, Berlin, și Londra. „Am ajuns timpul — scria Densușianu — cît astăzi țara noastră să fie mai cu totul despuiată de aceste urme mărețe, de aceste monumente sfînte care au fost ridicate nu pentru gloria Germaniei și a Angliei, ci pentru slava poporului roman din Dacia“. Obiectele, uneltele și monumentele arheologice din Transilvania, remarca Densușianu dovedind o viziune și o înțelegere de adevărat muzeolog, nu reprezintă numai o valoare estetică, abstractă, ci și un mijloc sigur de cercetare și cunoaștere socială, fiindcă ele „ne arată relațiunile sub care au trăit și murit colonii lui Traian, modul cugețării și al aspirațiunei lor, amorul de patrie, de mamă și de soție“ și numai prin cunoașterea lor „vom avea o istorie adevărată despre începutul Daciei“.

Articolul lui Densușianu, unul din cele mai substanțiale din întreaga noastră literatură muzeografică, se încheia printr-un viguros apel către „Asociațiune“ de a îmbrățișa cît mai repede inițiativa înființării „Muzeului național“, și de a institui o comisie arheolo-

gică centrală care să urmărească un plan sistematic de cercetări și achiziții. Despărțămintele „Asociațiunii“, la rîndul lor, erau îndemnate să urmărească investigațiile care se făceau în diferite părți ale Transilvaniei și să anunțe grabnic comisia despre toate noile descoperiri.

Dificultățile financiare ale „Asociațiunii“, care se susținea exclusiv din contribuțiile membrilor săi, ca și lipsa unui local corespunzător, au împiedicat însă realizarea propunerilor lui Densușianu, iar înființarea „Muzeului național“ romînesc a continuat să rămînă un deziderat. La adunarea generală din 1872 abia s-au putut vota 100 de florini pentru „culegerea de obiecte arheologice și numismatice“ și o altă sută pentru „procurarea de documente istorice naționale“⁸, în timp ce anumite societăți streine investeau fonduri considerabile pentru astfel de achiziții în vederea îmbogățirii muzeelor lor.

„Cele mai rare obiecte — avea să scrie mai tirziu Iosif Sterca-Șuluțiu, președintele „Asociațiunii“ — au fost adunate în muzeele din Viena și Budapesta care păstrează prețioase suveniruri artistice și istorice din Ardeal, această țară atît de bogată în tesaure arheologice“⁹.

Ceea ce regreta mai mult Sterca-Șuluțiu din comorile pierdute ale poporului romîn, erau cele trei table cerate (tabulae ceratae) aflate în „Cetea mare“ de la Abrud, „Auraria Daciae“ romană.

Un nou îndemn pentru înființarea muzeului îl va da expoziția „Asociațiunii“ din 1881, organizată de astădată la Sibiu, înfățișînd aspecte ale industriei țărănești și ale artei populare autohtone, care, din punct de vedere național, a fost pusă în valoare de profesorul Daniil P. Barcianu prin articolul *Preumbări prin expozițiunea romînă*¹⁰. Barcianu, un naturalist și etnograf cu alese studii la universitățile din Viena, Bonn și Lipsca, a subliniat importanța colecțiilor etnografice și industriale romînești, în special a „celor de îmbrăcăminte și de țesături“, comparîndu-le cu cele similare din străinătate, și a cerut stringerea lor la un loc, sistematizarea și permanentizarea lor.

⁵ *Transilvania*, 1868, p. 147.

⁶ *Idem*, p. 537.

⁷ *Amicul poporului*, Sibiu, 1871, p. 52—59.

⁸ *Transilvania*, 1872, p. 224.

⁹ *Familia*, 1905, nr. 35, p. 416.

¹⁰ *Telegraful Romîn*, 1881, p. 402.

„A bună seamă — scria D. P. Barcianu — aceste colecții nu se fac numai din curiozitate, ci, din contra, ele se fac cu scopul de a da impulsuri noui gustului și producțiunii“.

O bună parte din obiectele prezente la expoziție au fost dăruite atunci „Asociațiunii“, dar, din lipsa localului respectiv, muzeul mult așteptat nu s-a putut întemeia.

Abia în 1896, după mai bine de treizeci de ani de discuții și eforturi, „Asociațiunea“ a putut cumpăra la Sibiu terenul necesar construirii unei case naționale, și astfel în anul viitor, la adunarea generală de la Mediaș, la propunerea lui Corneliu Diaconovici, s-a putut aduce hotărîrea pentru înființarea unui muzeu istoric și etnografic al rominilor transilvăni „Muzeul Asociațiunii“, înzestrat cu colecții arheologice, numismatice, de artă și industrie casnică, precum și cu o arhivă destinată păstrării documentelor istorice. Pentru adoptarea acestei hotărîri s-a dat însă o adevărată luptă, fiindcă unii din membrii adunării, în frunte cu canonicul Augustin Bunea de la Blaj, au cerut ca în locul muzeului proiectat să se ajute muzeele școlare existente, abandonîndu-se ideea muzeului național. Cu 45 de voturi, contra 34 — date nominal — adunarea a respins însă propunerea lui Bunea, însușindu-și proiectul măreț al lui Diaconovici¹¹. Construirea edificiului muzeului a ținut timp de șapte ani, inaugurarea sa făcîndu-se la 1/14 august 1905 cu prilejul adunării generale a „Asociațiunii“ fiind precedată de o nouă expoziție¹².

„Inaugurarea acestui așezămînt cultural — scria la 1911 unul din cronicarii „Asociațiunii“ — merit să adăpostască dovezile privitoare la viața poporului nostru din trecut, a fost una din cele mai frumoase și mai înălțătoare serbări culturale romînești... La inaugurare — preciza cronicarul — s-au intrunit romîni din toate părțile, făcînd din inaugurarea Muzeului o sărbătoare din unității noastre culturale“¹³. Și într-adevăr nici nu putea fi numită

altfel o sărbătoare la care participau delegații Academiei Romîne de la București, Dr. C. I. Istrati, Dimitrie Onciul și N. Iorga, alături de reprezentanții „Asociațiunii“, Iosif Sterca-Șuluțiu, Andrei Birseanu, Corneliu Diaconovici, Octavian Goga, și ai Societății pentru Fond de Teatru Român, Iosif Vulcan, Virgil Onițiu, T. Bredeanu și alții alții, veniți să sărbătorească înfăptuirea unei vechi inițiative. Expoziția și muzeul au fost vizitate în timpul serbărilor de 6 454 de persoane, fără a calcula și numărul sutelor de elevi care au intrat în mod gratuit.

Scopurile și modalitățile de organizare ale noului muzeu aveau să fie formulate în „Apelul“ adresat de comitetul „Asociațiunii“ către toți membrii și susținătorii săi¹⁴, arătîndu-se că muzeul va avea două secții : „una care să se extindă asupra trecutului“ punînd în relief „momentele înălțătoare“ pentru a trezi „încredere în puterile proprii și speranță într-un viitor mai bun“, precum și tot ce se referă la „traiul original“ al poporului român, uneltele, sculele și obiectele sale proprii, iar a doua pentru a înfățișa o „icoană etnografică despre întreaga viață actuală a poporului nostru în toți ramii ei de manifestațiune“, inclusiv literatura populară, muzica, dansurile și portul. Secția istorică urma să cuprindă două subdiviziuni — anticități istorice și arta religioasă — iar cea etnografică șapte : casa țărănească, ocupațiile, portul, tipuri caracteristice de romîni, uneltele de bucătărie, obiecte și uneltele diverse, muzică, dans, aspecte lingvistice.

Inițiativa înființării și dezvoltării muzeului a fost larg sprijinită de intelectualii și masele populare transilvane, pînă la sfîrșitul anului 1911 colecționîndu-se peste 4 000 de obiecte¹⁵, cele mai multe din ele sub formă de donații, în 1912 numărul exponatelor ridicîndu-se la 6 575¹⁶. În anii următori, colecțiile muzeului, în special cele etnografice, arheologice, mineralogice și zoologice, s-au îmbogățit în mod con-

¹¹ *Transilvania*, 1897, p. 84, ș.a.

¹² Vezi asupra expoziției *Familia*, 1905, p. 441—442 și *Transilvania* 1911, p. 464—469.

¹³ *Transilvania*, 1911, p. 457.

¹⁴ *Transilvania*, 1904, p. 173.

¹⁵ *Transilvania*, 1911, p. 471.

¹⁶ *Transilvania*, 1936, p. 322.

siderabil, „Muzeul Asociațiunii“ devenind unul din cele mai importante muzee din Transilvania.

În primul an după unirea Transilvaniei cu România, procedindu-se la o reorganizare a muzeului și la înmulțirea secțiilor sale, situația inventarului său, ca număr de obiecte, era următoarea: etnografice, 15 214; arheologice, 3 808; industriale, 860; religioase, 845; artistice, 430; economice 380; școlare, 1 200; din domeniul științelor naturale, 29 304¹⁷. „Secția etnografică a „Muzeului Asociațiunii“ — scria cu acest prilej istoricul de artă Coriolan Petranu — este cea mai mare dintre toate colecțiile din Ardeal“¹⁸ întrecând deci, deși era cel mai tânăr, vechile muzee de la Sibiu, Cluj, Sf. Gheorghe, Timișoara, Deva etc.

Bogăția colecțiilor etnografice românești nu se explică numai prin hărnicia conducătorilor muzeului, vrednică și ea de semnalat, ci, cu deosebire, prin largă bază țărănească a populației românești transilvane, prin vechimea milenară a satelor românești depozitare ale unor vechi forme originale de cultură și prin contribuția puternică oferită de aceste sate, și în primul rând, de cele din jurul Sibiului, la înzestrarea și dezvoltarea „Muzeului Asociațiunii“.

De altfel acest muzeu n-a fost o creație aristocratică, transmisă prin moștenire, așa cum a fost muzeul Bruken-thal de la Sibiu, și nici nu s-a bucurat de ocrotirea și de concursul financiar al statului, ca muzeul de la Cluj, originea și dezvoltarea sa aflându-se exclusiv în stăruința și munca intelectualilor romini progresiști, și a sprijinului direct, conștient și statornic al maselor populare.

Atît prin originea cit și prin natura colecțiilor sale, „Muzeul Asociațiunii“ își merita într-adevăr numele de muzeu al poporului român din Transilvania.

Fără a se putea compara în importanță și extensiune cu secția de etnografie, totuși nici secția de pictură nu se poate uita. Principalele achiziții ale acestei secții le reprezentau bogatele colecții de tablouri ale pictorilor transilvăni Octav Smighelski (200), Mișu Pop (50), Flaviu Domșa etc., la care se adăugă portretele președinților „Asociațiunii“, precum și ale conducătorilor re-

voluției de la 1848 în frunte cu Avram Iancu și ale exponenților mișcării Memorandului conduse de Ioan Rațiu.

Organizarea și dezvoltarea „Muzeului Asociațiunii“ pînă la 1918 se leagă în primul rînd de numele lui Corneliu Diaconovici (1859 — 1923) realizatorul „Enciclopediei romîne“, fost secretar al „Asociațiunii“. Datorită stăruințelor lui și ale altora s-a construit edificiu muzeului, s-a achiziționat o bună parte din materiale și s-au organizat sistematic colecțiile dobîndite¹⁹.

Prin bogăția colecțiilor sale și prin caracterul său profund popular, „Muzeul Asociațiunii“ de la Sibiu a constituit una din principalele realizări ale culturii romîne, fiind o viguroasă dovadă a unității și puterii de creație a poporului nostru, a iscusinței și a străvechii sale existențe istorice pe aceste meleaguri.

¹⁹ Cf. *Transilvania*, 1911, p. 460—475 și 1936, p. 322.

P E S U M E

Автор показывает обстоятельства которые привели к возникновению первых музеев в Трансильвании. Предводителем этих действий был Георг Барцицу, опубликовавший статьи в литературном листке „Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură“.

Первый музей был организован профессором С. Михалеску в благословенном лицее и имел строго учебный характер.

После основания „Асоциация по делам румынской литературы и культуры румынского народа“ (ASTRA) в г. Сибии и благодаря работе сделанной этой ассоциацией и усилиям Корнелия Дьяковича, в 1905 г. был создан Музей истории и этнографии ассоциации „ASTRA“.

R É S U M É

L'auteur évoque les circonstances dans lesquelles ont pris naissance les premiers musées en Transylvanie.

Le précurseur de ces activités fut G. Barcițu, avec ses articles publiés dans „Foaia pentru Minte, Inimă și Literatură“.

Le premier musée fut créé par le professeur S. Mihalesco au lycée de Blaj et eut un caractère nettement didactique.

Après la fondation de l'„Association pour la littérature roumaine“ (ASTRA) à Sibiu et grâce à l'activité de cette association, et aux efforts de Corneliu Diaconovici, en 1905 fut créé le Musée d'histoire et d'ethnographie de l'ASTRA.

¹⁷ Coriolan Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Buc. 1922.

¹⁸ *Op. cit.*, p. 94—95.

DIN ACTIVITATEA MUZEOGRAFICĂ A LUI N. IORGA¹

de LIVIU ȘTEFĂNESCU

Personalitate complexă, Nicolae Iorga a acordat din gândurile și timpul său o parte prețioasă acelei activități pe care o numim astăzi muzeografie. În anul 1934, când publica două importante materiale „*Ce sînt azi muzeele noastre*” și „*Muzeele: ce sînt și ce trebuie să fie*” el avea o activitate de mai bine de un sfert de veac într-un domeniu atît de pretențios și atît de ignorat și dîsprețuit de oficialitatea vremii. Încă din 1903 apăruse, sub pana sa de maestru analist și literat, o frumoasă recenzie asupra celei dintîi expoziții de științe organizată cu migală de alt precursor al muzeografiei românești: dr. C. Istrati.

Muzeul nu este un depozit unde a-
duci obiecte de deosebite feluri: artă,
istorie, științe naturale, tehnică, le așezi
frumos și le pui și inscripții lămuritoare.
Piesele de muzeu n-au fost create
în acest scop. Numai pictorii și sculptorii
de azi — spune N. Iorga — se
gîndesc să-și vadă opera cumpărată,
spînzurată și înșirată într-un muzeu.
Piesele de muzeu, create de mina omu-
lui sau provenind din uriașele tezaure
ale naturii, reprezintă realitatea care
ne înconjoară. Animalele și plantele își
au rostul lor în muzeu numai în legă-

tură cu păduri, șesuri, cu apele din
care provin. Materialul muzeelor, ar-
tistic sau istoric, reprezintă părți din
viață și în jurul lui trebuie reconsti-
tuită viața de unde a fost desfăcut sau
de unde l-am găsit smuls. Muzeul nu-și
află menirea sa dacă scoate orice lucru
de acolo unde era destinat să rămîie,
alăturîndu-l nepotrivitei prezențe a al-
tuia.

Lîngă această latură fundamentală a
definiției muzeului, N. Iorga așază ce-
lălalt aspect și anume conținutul de
instituție vie, organică al acestuia. O
așezare în muzeu nu trebuie să fie veș-
nică; publicațiile pe care vizitatorii le
iau trebuie să-i însoțească mult timp,
ele nefiind niște simple liste, ci ade-
vărate istorii ale exponatelor; săliile
de conferințe și bibliotecile muzeelor
să contribuie la realizarea acelei at-
mosfere calde de frăție intelectuală în-
tre cine știe și între cine nu știe, între
cine înțelege și între cine trebuie să
fie învățat să înțeleagă. Și, cu obida
caracteristică geniului încătușat de
turpitudinea unor guvernanți corupți,
N. Iorga exclamă: *Va trebui oare, să
așteptăm multă vreme încă, pentru ca
un popor așa de inteligent și de dori-
tor de lumină ca al nostru, să ajungă
a avea la îndemină ceea ce-i trebuie
pentru a reveni la cele mai bune tra-
diții ale sale și a ajunge astfel să dea*

¹) Comunicare susținută în cadrul Sestu-
nit științifice din 22—24 noiembrie 1964, a
Muzeului de arheologie a Dobrogei, din
Constanța.

civilizației, ceea ce multe generații în vremuri neprielnice au fost împiedicate de a o face?”

Muzeul este un minunat mijloc de învățătură și educație a maselor. Cartea solicită închipuirea lectorului pentru ca cele citite să se poată prefăce în adevăruri ca acelea văzute și pipăite, în timp ce muzeul spune tot aceea în lucrurile înseși. În alt loc, N. Iorga spune despre manuale că sînt „niște surrogate, în vreme ce adevărul îl poate da mai cu prisosință muzeul“. Este în concepția marelui istoric ceea ce se cristalizează astăzi tot mai mult în aprecierea pe care muzeele o obțin ca cea de a treia și mai autentică sursă de documentare a cercetării științifice alături de arhive și biblioteci. Nu există mai potrivit mijloc de inițiere a publicului în orice domeniu de știință decît prezentarea — spune N. Iorga — a înseși pieselor demonstrative, care după dinsele și alături de dinsele trebuie însoțite de însăși demonstrația. Izvorul cunoașterii este cercetarea atentă a realității: de aceea muzeul din mijlocul lucrurilor înseși poate vorbi despre lucruri, după cum din mijlocul oamenilor chiar trebuie să vorbească despre oameni. Aceste idei însoțesc, de asemenea, necazul împotriva lipsei de înțelegere a autorităților față de muzee, prilejuită de o vizită oficială străină: „*Dacă ne vom pătrunde de aceste adevăruri, nu va mai fi nevoie ca un prinț străin să ceară el Muzeele românești, iar oficialitatea românească să întrebe prin casele oamenilor unde sînt alea, Muzele*“.

Avem, de la N. Iorga, și o definiție a atât de mult disputatului obiect de muzeu. „*Se înțelege prin obiecte de muzeu tot ceea ce poate lămuri și ilustra trecutul și progresele civilizației noastre de la preistorie și pînă în vremea de față: obiecte preistorice de tot felul, obiecte și inscripțiuni greco-romane sau barbare medievale, manuscrise și tipărituri, monete de tot felul, obiecte și tot felul de obiecte și podoabe bisericesti, tablouri de zugrăvi și pictori, precum și orice obiecte și relicvii de artă în legătură cu evoluția vieții istorice și artistice*“. Reprezentînd un real progres în comparație cu preocupările și gîndirea muzeografiei contemporane, definiția dată de N. Iorga așa cum o vedem azi este eliptică tocmai prin metoda enumerării și unilaterală prin absența rolului activ al cu-

noașterii. Noi concepem astăzi obiectul de muzeu, nu numai prin prizma mărturiei autentice, ci ca o dovadă nemijlocită a fenomenelor din natură și societate cărora li se acordă însă calitatea de piesă de muzeu de către specialiști.

Spiritul sănătos al colecționarului care prin activitatea lui conștientă și gata în mod permanent să facă sacrificii repetate este admirat de N. Iorga, în timp ce condamnă cu vigoarea și causticitatea caracteristică, atitudinea celor care, folosindu-se de situația lor, sau „*răspîndind bacșișuri, ori și una și alta, despoaie lăcașurile care sînt mindria noastră de ce e mai prețios în cuprinsul lor*“. Nu este vorba de o atitudine condamnabilă doar prin aspectul snobismului sau al jefuirii unui patrimoniu scump prin frumusețea și raritatea pieselor sale. Este, așa cum se exprimă N. Iorga un mare „*păcat național*“, cerînd ca pentru interesul ce-l reprezintă setea de cultură a poporului să fie oprit acest sistem de jaf. Și nu numai acțiunea celor chemați sau preocupați să colecționeze este în atenția sa, el face apel către toți cei care, uneori în proporții însemnate, pot să ajute la realizarea unor frumoase colecții. Un prilej i se oferă cînd în urma vizitei în Statele Unite face apel către toți să aducă ce au mai frumos: țesături, cusături, săpături în lemn, olărie, cărți vechi, tablouri, pentru înzestrarea Muzeului pentru ca „*să nu creadă americanii că Romîni vin din cine știe ce sălbăticie goală de orice grijă a artei și lipsită de orice trecut istoric*“. Pașiunea de colecționar este asemuită cu cea mai înaltă preocupare de umanism: „*mult gust și multă știință, multă iubire de oameni, de sufletul omenesc, care e lucrul de căpetenie, au trebuit pentru ca toate acele comori să se strîngă din locuri adesea foarte depărtate și să se infățișeze în acea strînsă legătură, prin care ele pot ajunge un învățămînt, un mare și folositor învățămînt*“.

În revista *Ramuri*, în 1922, N. Iorga atrage atenția asupra faptului că materialele de muzeu sînt risipite pretutîndeni și se pierd, așa încît, miine, *oamenii cu altă mentalitate decît a generației noastre* nu vor mai avea de unde să le culeagă. Raportul dintre autenticitatea imuabilă a piesei de muzeu și caracterul schimbător al conștiinței sociale, ceea ce numim ideologia unei epoci, este sesizat de N. Iorga

încă din 1907 când spunea : „*Dacă va fi entuziasată generația ce se ridică astăzi, va ști cum să meargă mai departe în îmbogățirea colecțiilor. Cît despre generația ce stăpînește acum, puțin ne putem aștepta de la dînsa în prețuirea artei adevărate, ca chemare în dezvoltarea acestui popor*”. Ideea, abia formulată atunci, are astăzi în muzeografia marxistă sensul major al justificării unuia din scopurile muzeului : contactul nemijlocit cu autenticitatea fenomenelor pentru ca limitele cunoașterii să poată fi extinse neconținut, generație de generație, dar pornind de la mărturia autentică și verificind neîncetat noile date și generalizări cu etalonul neschimbător.

Adăugînd la cele de mai sus gîndurile și tezele risipite cu multă dăruire de sine și în celălalt sector al muzeografiei și anume monumentele, atitudinea sa vehementă de salvare și judicioasă reconstrucție a lor, de educație înaltă a întregului tineret, de înalte sentimente patriotice, găsim în Nicolae Iorga un demn precursor al muzeografiei noastre. Explicația situației lui foarte aproape de tezele fundamentale ale muzeografiei actuale trebuie căutată nu numai în personalitatea sa excepțională, ci mai ales în natura acestei discipline. Caracterul muzeografiei — de izvor de documentare, — și N. Iorga a fost un uriaș lucrător în acest domeniu, — caracterul muzeografiei — de far de răspîndire a culturii și științei, a iubirii pentru patrie, — și N. Iorga a fost unul din aceia care au avut ca țel permanent în viață luminarea căilor spre cultură a celor însetați pentru adevăr, sînt elementele de bază ale acestei aprecieri. Dincolo de organizarea documentării, a salvării patrimoniului artistic și național, a răspîndirii luminii în mase, uneori e adevărat cu accentele-i caracteristice de *nationalism*, N. Iorga nu a fost sollicitat să pună în valoare formația sa de istoric idealist.

Există un episod interesant într-o dispută aprinsă cu un alt mare precursor al muzeografiei noastre, doctorul Grigore Antipa, dispută în care N. Iorga avîntat, aprins de focul polemicii intră pe terenul istoriei politice, perorînd cu argumente pur idealiste în cunoscutul său articol „*Statul domnului doctor Antipa*”. Reproșînd lui Antipa că statul nu este instrumentul vulgarei griji economice a acțiunii de comerciant capitalist, N. Iorga se situează în cealaltă extremă, pe terenul teoriei idealismului obiectiv. Rămîn undeva,

tare departe, concepțiile sale juste despre principiul dioramatic, adus de Grigore Antipa, despre caracterul științific al colecțiilor muzeului de la Șosea — cum îi plăcea să-l numească — despre ceea ce azi numim cu o triplă noționalitate unitate de loc, timp și acțiune, ceea ce Iorga designa ca cerință fundamentală, impusă muzeului, de a reflecta viața, realitatea înconjurătoare.

Concepția muzeografică sănătoasă și armonios înfățișată a fost fundamentul unei activități muzeografice, de organizare și însuflețire a muzeelor, în care energia, entuziasmul, forța, dăruirea de sine, pasiunea, iubirea de patrie, sacrificiile, au găsit în Nicolae Iorga un reprezentant inegalabil în primele patru decenii ale acestui secol în țara noastră.

Lucrarea cea mai de preț în această direcție o reprezintă desigur risipirea de forțe pentru adoptarea cadrului juridic pe care să se poată temeinici și apoi înălța edificiul făcliei răspînditoare de lumină al muzeelor : legea de organizare adoptată în aprilie 1932. În decembrie 1906, N. Iorga arată absența aproape totală a muzeelor în orașele de provincie ale țării : „*pe lângă cluburi de joc a cărților și pe lângă sala de danț și berării cu «șanteze» nu se află așa ceva*”, făcînd propuneri de împlinire a acestei dureroase absențe din cultura noastră prin inițierea unei legi de înființare a muzeelor, organizîndu-le în fiecare reședință de județ și numind un inspector al Muzeelor care ar fi în același timp și al bibliotecilor din toată țara, subliniind cu entuziasm că : „*dacă ministrul actual sau oricare urmaș al său ar fi gata să adopte această din urmă cale, mă ofer cu totul gratuit, pentru acest loc de inspector*”. Ideea rețelei de muzee este temeinic reluată și cizelată în expunerea de motive a legii din 1932 care se încheie printr-un mișcător apel de însușire a proiectului : „*Dacă voi fi înțeleș și urmat, votarea lui pe de o parte va împiedica pierderea ireparabilă a comorilor rămase după atîta pricепere și atîta vandalism și va adăogi esențial la adevărata cultură a poporului românesc*”.

Ideea de bază a legii muzeelor din 1932 este aceea că statul trebuie să devină organul unic care, pe de o parte, păstrează controlul asupra tuturor muzeelor din țară. Se asigură prin vederi corespunzătoare integritatea și securitatea pieselor de muzeu, interzicîndu-se scoaterea lor din țară. Statul

are drept de preemțiune în orice tranzacție care privește piesele de muzeu și obligă comercianții unor astfel de obiecte și colecționarii să depună inventarele pieselor pe care le dețin. Statul poate alcătui și cu aceste piese expoziții, poate să le fotografieze, deseneze, să alcătuiască studii, să le publice. Muzeele pot primi și cumpăra piese de muzeu, ele sînt datoare să asigure asistență în domeniul restaurării și conservării colecțiilor particulare.

Organul de execuție prevăzută de lege este Consiliul muzeelor compus din cinci membri: președintele Comisiei monumentelor istorice, rectorul Academiei de arte frumoase, al Academiei de arhitectură, un delegat al Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, un membru ales din directorii muzeelor de stat. Ultimii doi sînt desemnați pe timp de cinci ani. Consiliul muzeelor aprobă înființarea, contopirea sau desființarea muzeelor și decide asupra distribuției materialelor de muzeu dobîndite prin donație sau cumpărare, între muzeele din țară, după caracterul și însemnătatea lor.

Muzeele sînt de două categorii: istorice și de științe naturale. Acestea din urmă erau îndrumate de o comisie compusă din profesori universitari de specialitate.

Reține atenția prevederea care, menționînd bogăția și vechimea cercetărilor din Dobrogea, constituie pentru aceasta o direcție deosebită condusă de un profesor universitar.

Principiul responsabilității unice este consfințit însă în prevederea care dă Consiliului muzeelor dreptul de control și supraveghere asupra tuturor funcționarilor muzeelor statului și cele de sub controlul său și de a lua toate măsurile necesare pentru bunul mers și propășirea muzeelor de tot felul din cuprinsul țării.

Toate muzeele statului — prevede legea — sînt instituții de cercetări științifice cu personal cu studii superioare. Localurile muzeelor nu vor putea fi utilizate decît pentru colecțiile, depozitele, birourile și instituțiile dependente de aceste instituții.

În documentele care stau la baza elaborării acestei legi nu se dă nici o indicație că inițiatorii ei, Nicolae Iorga și Ștefan Metsș ar fi folosit modelul vreunei legiuri interne sau străine, așa cum se face pentru biblioteci, legea fiind comună. Despre biblioteci avem trimiteri la legile romînești din

1919, 1924 și 1930 și la legiurile: cehoslovacă, daneză, bulgară și finlandeză.

Dar nu numai un legiutor inimos și priceput se dovedește a fi N. Iorga. Cel care iniția și sprijinea acțiunile pasionaților colecționari se străduie să pună ordine în primul rînd în capitală. Evacuează Casa Krețulescu din strada Știrbei Vodă, reunește colecțiile de la Universitate cu cele ale Comisiei monumentelor istorice încredințîndu-le ațentei supravegheri a lui V. Drăghiceanu, organizează muzeul din pasagiul Macca, desființează muzeul de adunături și creează o frumoasă galerie de artă modernă romînească unde tronează Grigorescu, Andreescu, Mirea, Luchian, stăruie și obține Casa Cantacuzino din Calea Victoriei, unde temelnicește muzeul Bucureștilor. La Vălenii de Munte stringe o frumoasă colecție de icoane populare pe sticlă.

În 1934 el trebuie însă să recunoască cu amărăciune: „*În scurta mea guvernare am putut crea pentru Muzeele romînești lucruri care cred că vor rămîne și face să se voteze o lege, a cărei punere în executare, cu mult prea zăbovită, ar însemna totală prefacere a unor așezăminte de un așa mare folos*...”. „*Dar legea votată în 1932, și care, cum am spus, așteaptă să fie aplicată, cuprinde un întreg sistem de muzeu, care ar salva ce nu s-a pierdut încă de generații ignorante și neglijente și ar pune la îndemîna oricui, și din regiunile mari acest admirabil instrument de cultură care poate fi muzeul*...”.

Mare istoric de artă, Nicolae Iorga este în același timp un asiduu muzeograf de artă: vizitează expoziții, muzeu, cercetează colecții, dar mai ales scrie zeci de articole. În 1907 în revista „*Floarea darurilor*”, apărea una din primele sale creionări muzeografice despre pinacoteca din Iași. Amintiri de o rară gingășie, evocatoare, pentru cel care, elev, trăise în sălile unde expoziția pinacoteei, abia deschisă chema puțin public, se împletesc cu o sistematică prezentare a unor criterii științifice muzeografice care și azi pot servi de model. Eruditul profesor face lectorului impresia unei prelegeri bogat informate, dar cu sugestii și corecturi pe care numai muzeograful pasionat le înțelege.

Multe sînt după aceea articolele închinat_e expozițiilor de artă. În 1918 scrie despre o expoziție de pictură care în intenția Marelui Cartier urma să prezinte documentele de război. N. Ior-

ga apreciază aceasta ca neizbită argumentind: „Pe vremuri mai vechi, care aveau și ele bunătața lor, pe urma armatelor mergeau desemnatori care urmăreau tipurile și momentele și condeii lor, prins de figurile tragediei umane, schița din fugă pe unele și pe altele, dând în adevăr, după prelucrarea cuvenită pagini de istorie... Uneori cite un pictor mare se o-prea adinc emoționat, înaintea imenselor jertfe pentru cele mai înalte idealuri și pentru cele mai respectate datorii. Atunci războiul însuși, întreg, total, se înfățișa minții lor creatoare, care găsea simbolul, unul sau mai multe, și-l fixa pentru veșnicie pe pânză. Gîndiți-vă la Raffet, la Vereșciaghin, la Nicolae Grigorescu“. În 1920 în articolul „Expoziții“ cunoscut prin vestita butadă la adresa cenzurii, N. Iorga face aprecieri asupra sculptorului Burcă și a numeroși pictori.

Mai mult decît istoriei și istoriei artei i-a închinat preocupări de muzeograf Nicolae Iorga, etnografiei. Cea mai de seamă realizare în acest domeniu o constituie o nouă lege, adoptată în martie 1932 și anume legea privitoare la organizarea Muzeului etnografic în aer liber din Cluj. Expunerea de motive susținută transcrie cele mai zguduitoare episoade ale aceluia pe care N. Iorga îl numește „martir al credinței sale în utilitatea acestei opere de utilitate publică și de valoare educativă și de mîndrie națională“, Romulus Vuia. Proiectul de lege — după cum atestă N. Iorga — este alcătuit chiar de acesta. Căldura și argumentația cu care este susținut, polemica dură cu G. Bogdan-Duică, ca și preocupările cunoscute cu prilejul altor articole despre arta populară, despre Muzeul de etnografie de la Șosea, ni-l înfățișează pe N. Iorga ca un animator de muzee etnografice.

Muzeul etnografic în aer liber are ca scop aducerea și păstrarea materialului etnografic privitor la poporul român spre a înfățișa o iconă a vieții și civilizației poporului român și a patriei românești. În el se pot aduce și reclădi în original exemplare din bisericile sortite pieirii, din gospodăriile țărănești și din alte clădiri caracteristice. Muzeul poate fi totodată și un institut de cercetări științifice avînd ca scop principal studiul vieții și civilizației poporului român și al minorităților naționale.

Muzeul din Cluj este dotat prin această lege cu un imobil și un teren

de 129 jugăre pe dealul Hoia, din marginea orașului.

În ultimul articol al acestei legi se află și actul de naștere al celui mai frumos muzeu de arhitectură țărănească din lume: Muzeul satului din București. În legea de înființare a Muzeului etnografic în aer liber din Cluj se spune că: „Un asemenea muzeu, pe aceleași baze, se va întemeia în București“. După cum se știe începuturile organizatorice ale muzeului de la București au fost puse de D. Gusti.

În 1907, cînd publică unul din primele sale articole de muzeografie etnografică, Nicolae Iorga atinge coardele sensibile ale pasionatului colecționar vorbind de Muzeul de etnografie din București: „Muzeul era de mult o nevoie pentru țara noastră. Ce bogăție de lucruri frumoase avem și cu ce sălbăticie neînțelegătoare se pierd ele în fiecare zi! Vechile lucruri de prin biserici se aruncă în poduri, unde vremea le distruge încet; același lucru se petrece și cu toate „vechiturile“ din casele bătrîne. Din pietrele de mormînte, din crucile de piatră din marginea drumurilor muntene se fac trepte și ghizdeiuri de fîntînă, în foc se aruncă atîtea din crucile de lemn. Porturile din trecut încep să nu mai placă prin sate, răsărite tot mai mult de moda orășenească; cele nouă strigă prin colorile lor tari, rău îmbinate prin înriurirea civilizației. A ciopli o piatră, un gard, un toiag, o lingură, un taler începe a se crede vreme pierdută, și apoi așa de scurt e timpul bietului om muncit de astăzi! Talere se iau de fabrică și rasa vechilor olari meșteri se pierd. Numai cite o babă, izolată în habotnicia ei, mai împistrește, cu simț și răbdare, ouăle roșii ale Paștelor. Și așa mai departe. Statul român n-are misiune culturală superioară. Ce-i pasă de toate astea!“.

În 1930 o fulminantă interpelare în Parlament readuce preocuparea pentru etnografie a marelui istoric român în amalgamul unor lupte pasionale, subiective, cu același vechi director al Muzeului etnografic de la Șosea: „România se mîndrește cu arta ei populară. Artă populară care este acolo, la Șosea, trebuie să stea în ochii tuturor străinilor...“.

La 8 iulie 1931 Nicolae Iorga alcătuiește expunerea de motive și susține votarea în Parlament a legii prin care se atribuia un imobil corespunzător Muzeului limbii române din Cluj. Muzeul avea în frunte pe învățatul fi-

lolog român Sextil Pușcariu, pregătea lucrările marelui dicționar al limbii române și edita periodicul „Daco-Romania” apreciat atât în țară cât și peste hotare.

De asemenea, ce înălțătoare sînt pentru muzeograful caselor memoriale de astăzi rîndurile scrise cu mîhnire și necaz în 1920 de N. Iorga după ce vizitase Mirceștii lui V. Alecsandri: „Vină și vezi: supt dealuri de lut încununat de lanuri de porumb, o șuviță de plantații sărăcăcioase și vădit părăsite; un conac jos, foarte jos, cu odăile neaierate; nici măcar un cerdac, din care, dealtfel, nu s-ar desface nici o perspectivă. Citeva mobile, portrete, hîrtii găsite ca pentru un mutat; o uniformă de diplomat într-un dulap cu sticlă. Aproape nonagenara doamnă Alecsandri, rătăcind, părăsită de ai săi printre aceste ruine... Iar în față o hardughie de scînduri goale, negre, un depozit de materiale? Nu, cumuni veștede, panglici prăfuite, iar jos, pe patru cărămizi, sicriul de zinc al poetului”.

În 1923 apărea o notiță despre strădania înființării unui muzeu memorial pentru Alexandru Ion Cuza la Galați.

Cea dintîi prezentare a unei expoziții, făcută de N. Iorga, ni s-a păstrat în revista *Semănătorul* în 1903 și se ocupa de o expoziție tehnică, precursora muzeelor noastre tehnice și speciale de astăzi. Interesant este reproșul abia schițat în rîndurile: „Știința ni-e dragă tuturor oamenilor culți pentru că răspunde nevoii noastre de a vedea limpede în lume și ne ajută să o facem supusă nouă. Dar cum ne place să vedem științele dezvoltîndu-se între noi, ne place iarăși ca, în alegerea domeniilor lor de exploatare sau explorare, ele să privească țara, neamul nostru”.

Dat fiind și caracterul suprastructurii societății și mai ales predominarea colectării exponatelor feudale mai puțin din investigații arheologice, N. Iorga a acordat multă atenție muzeelor bisericești. În biserici au fost conservate multe obiecte de însemnătate istorică pentru trecutul nostru. „Pînă acum obiectele acestea — scrie N. Iorga în 1923 — n-au fost strînse în mod sistematic la un loc...”.

N. Iorga nu părăsește niciodată atitudinea de consecvență condamnare a dezinteresului față de muzeu, mani-

festat de statul burghez. Călătorește mult, vizitează totdeauna muzeele, cercetează ruinele monumentelor, colecțiile mărunte, interesante, pitulate prin satele risipite pe coclauri. În 1923 poartă îndelung la Fălticeni admirînd mult strădania priceputului muzeograf, profesorul Ciurea. „Și după ce-ai admirat — scrie N. Iorga — toate aceste lucruri strînse anevoie cu trudă și mare cheltuială și care alcătuiesc mîndria culturală și artistică a acestui județ, te întrebî induioșat de ce nu s-or fi găsinđ guvernânți sau oameni de inimă care să ofere localul necesar instalării și aranjării pe care o merită un astfel de muzeu pentru a putea fi pilda vie și oglinda dătătoare de încredere a trecutului, bogăției și activității acestui județ, azi așa de năpustuit și copleșit de politicianism”.

Militează pentru un Muzeu al Vălenilor și al Văii Teleajenului, în 1923, care să fie aranjat în curtea Bisericii Filip din Vălenii de Munte și susține înființarea unui muzeu la Cîmpina care să fie un adăpost al amintirilor noastre; salută cu bucurie în 1932 înființarea Muzeului istoric din Cîmpulung în clădirea — monument istoric — din curtea mînăstirii „Negru Vodă”, propus să activeze cu secțiile: bisericească, istorico-arheologică, militară și etnografică.

Prețutîndeni el dă sfaturi, indicații, face aprecieri cu privire la conținutul expozițiilor, modul de prezentare. A stăpîni linia și a ghici culoarea — spune N. Iorga — sînt calitățile unui bun estet. Ideea unei tematici, a unui fir de bază al expoziției este surprinsă într-un vechi articol din 1904: „Erau multe lucruri în destulă rînduială. Acele lucruri foarte felurite erau legate împreună prin amintirea aceluiași trecut, din care porneau toate. Un trecut cinstit, un trecut modest, discret, un trecut cu mult gust pentru frumuseți, un trecut original, însușiri care pînă mai ieri se înecase toate în vîltoarea premenirilor moderne”.

Credința sa în forța străbătătoare peste decenii a muzeelor îl face să conchidă într-un articol în care analizează și alte forme de manifestări culturale în orașe provinciale: „Ateneele de paradă, revistele de imitație, ziarele de șantaj se vor duce pe încetul și în locul lor vor răsări acele centre de viață care formează provincia, așeză-

minte de folos adevărat, instituții de solidăritate națională“.

Munca simplă dar de mare răspundere a ghidului de muzeu era o înălțătoare satisfacție a marelui istoric român. O notiță publicată în 1932 de o vizitatoare a Muzeului de artă veche bisericească ne relatează impresia grupului condus de N. Iorga : „Cu voce caldă, plină de dragoste pentru obiectele aflate aici... d. profesor Iorga ne explică însemnătatea fiecărui obiect, să înțelegem toată frumusețea obiectelor strinse de d-sa aici“.

Concepția muzeografică a lui N. Iorga a fost îmboldul unei activități muzeografice rodnice.

Avem astăzi, în anul al douăzecelea de făurire conștiință a propriei istorii, o puternică rețea muzeistică adinc împlântată în conștiința maselor, temeinic fundamentată pe singura concepție științifică despre lume și societate, materialismul dialectic și istoric. Ne amintim cu dragoste și respect, cu emoție și căldură de toți cei care au gândit pentru mai bine și propășirea minunatelor instituții de știință și cultură care sînt muzeele. Printre aceștia s-a situat și Nicolae Iorga.

17. N. Iorga — *Averi de prisos*, IDEM, nr. 192/1923.
18. N. Iorga — *Catastrofa Japoniei*, IDEM, nr. 206/1923.
19. *** — *Infrumusețarea Vălenilor de munte*, IDEM, nr. 223/1923.
20. N. Iorga — *Un muzeu regional*, IDEM, nr. 263/1923.
21. N. Iorga — *Salarii și desfriuri*, IDEM, nr. 296/1923.
22. *** — *Muzee bisericești*, IDEM, nr. 289/1923.
23. N. Iorga — *O expoziție de pictură la Brașov*, IDEM, nr. 291/1923.
24. N. Iorga — *Relativ la Muzeul Kiselev — DEZBATERILE ADUNĂRII DEPUTAȚILOR, 1930*, p. 3910—3914.
25. N. Iorga — *Relativ la Muzeul limbii romine din Cluj*, IDEM, 1931, p. 710—711.
26. N. Iorga — *Expunere de motive (Legea Muzeului etnografic din Cluj)*, IDEM, 1932, p. 2707.
27. N. Iorga — *Legea muzeelor*, IDEM, 1923, p. 3441—3447.
28. N. Iorga — *Încă un muzeu*, NEAMUL ROMINESC, nr. 64/1932.
29. Alice Basarab — *Muzeele noastre*, IDEM nr. 256/1932.
30. N. Iorga — *Valoarea de artă a bisericilor noastre*, IDEM, nr. 244/1934.
31. N. Iorga — *Ce sînt azi muzeele noastre*, IDEM, nr. 244/1934.
32. N. Iorga — *O expoziție de artă secuitască*, IDEM, nr. 246/1934.
33. N. Iorga — *Muzeele : ce sînt și ce trebuie să fie. Exemplul Americii*, IDEM, nr. 266/1934.

РЕЗЮМЕ

Широкал, многостороннап деятельность учебного историка Н. Иорга охватила и область музеологии.

Посвящая свою статью вкладу, внесенному учебным в этой области, автор показывает борьбу Н. Иорга за создание и развитие музеев, его первое научное представление о музейных предметах, как непосредственных документах исторического и культурного прошлого нашего народа, а также о культурно-просветительной роли музеев.

В статье подчеркивается вклад Н. Иорга и как автора первого современного закона устройства музеев в 1932 г.

RÉSUMÉ

L'activité laborieuse et multilatérale du savant historien Nicolas Iorga embrassa aussi le domaine de la muséographie.

Dans l'article consacré à cette préoccupation du savant roumain, l'auteur montre la lutte passionnée de Nicolas Iorga pour l'organisation et le développement des musées, sa conception scientifique avancée de l'objet de musée en tant que document direct du passé historique et culturel de notre peuple et sa conception du rôle des institutions muséales dans l'élevation du niveau culturel des masses.

BIBLIOGRAFIE

1. N. Iorga — *O expoziție de științe, SAMĂNĂTORUL*, nr. 40, an II/1903.
2. N. Iorga — *Reviste, atenee și muzee de provincie, SAMĂNĂTORUL*, III nr. 4/1904.
3. N. Iorga — *Muzee județene*, NEAMUL ROMINESC, an I, nr. 67, Dec. 1906, p. 209—211.
4. N. Iorga — *Muzeul de etnografie din București*, FLOAREA DARURILOR, vol. II, nr. 11, Buc. 10, VI. 1907, p. 161—163.
5. N. Iorga — *O pinacotecă în România*, FLOAREA DARURILOR, vol. II, nr. 16, Buc., 15, VII, 1907, pp. 251—252, 265—267.
6. N. Iorga — *Statul d-lui dr. Antipa*, NEAMUL ROMINESC, nr. 18/1918.
7. N. Iorga — *Printr-o expoziție de pictură*, IDEM, nr. 33/1918.
8. N. Iorga — *Muzee de casă*, IDEM, nr. 275/1918.
9. N. Iorga — *O expoziție de pictură*, IDEM nr. 49/1919.
10. N. Iorga — *O expoziție de pictură*, IDEM nr. 97/1919.
11. N. Iorga — „*Mormintul*“ lui *Alexandri*, IDEM, nr. 191/1920.
12. N. Iorga — *expoziții*¹, IDEM, nr. 234/1920.
13. N. Iorga — *Muzee și vizitatori*, RAMURI, 1922, p. 163.
14. N. Iorga — *Ni se risipesc comorile*, NEAMUL ROMINESC, nr. 7/1922.
15. N. Iorga — *Muzee și cultură*, IDEM, nr. 53/1922.
16. N. Iorga — *Răscumpărarea Casei lui Cuza*, IDEM, nr. 187/1923.

Muzeele de științele naturii și școala

de MARGARETA MOȘNEAGĂ
Profesor emerit

uncția cultural-educativă a unui muzeu are ca obiectiv esențial masele largi de oameni ai muncii din raza sa de activitate. Dar cum printre vizitatorii muzeelor sînt foarte mulți școlari (în anumite perioade reprezentînd chiar categoria dominantă ca număr) lucrătorii din muzeu nici o dată să nu piardă din vedere faptul că au posibilitatea să aducă un aport destul de important la instruirea și educarea elevilor.

Colectivul Muzeului regional de științele naturii din Ploiești a cuprins școala printre obiectivele activității sale încă din perioada de întocmire a tematicii pentru expoziția de bază, în anul 1955, cînd a început organizarea muzeului. Astfel, toate problemele cuprinse în planul tematic al muzeului au fost coordonate cu programa școlară în așa fel, încît materialele din expoziția de bază să confirme și să lărgescă noțiunile de științele naturii predate în școlile de cultură generală.

Cum forma de bază a muncii din școală este lecția, primul fel de activitate pe care profesorii o pot desfășura în cadrul muzeului este tot lecția, atît curentă cît și de recapitulare. Am precizat, în tematica menționată, cîteva teme cum sînt de exemplu: **Pămîntul și locul său în Univers; Originea Pămîntului și a vieții; Evoluția vieții în decursul erelor geologice; Originea și evoluția omului (în secția „Evoluționism” a muzeului); Geografia regiunii Ploiești; Flora și fauna regiunii (în cadrul secției „Prezentarea regiunii”) etc.** În secția de transformare și ocrotire a naturii se pot ține lecțiile: **Omul transformator al naturii și Ocrotirea diferitelor aspecte din natură.** În afară de temele menționate, noi pregătim, la cererea cadrelor didactice, anumite materiale din depozit sau acvariu pentru ilustrarea unor teme speciale. Lecțiile respective se țin de către învățători și profesori, iar uneori de personalul muzeului. În afara lecțiilor pe care cadrele didactice le pot ține în expoziția de bază, acestea se mai pot desfășura și în sala de proiecții, folosindu-se colecția noastră de diapozitive colorate. În acest sens putem menționa temele: **Plantele și animalele din regiunea Ploiești (pe medii de la cîmp spre vîrf de munte), lecții de sistematică (Principalele grupe de plante și animale) etc.**

Altă formă de activitate cultural-educativă pentru școlari este conferința. La noi expunerile sînt întotdeauna ilustrate prin diapozitive colorate (muzeul posedă în fototecă aproximativ 2000 de asemenea diapozitive). Menționăm și cîteva din temele mai des solicitate, în legătură cu regiunea Ploiești: **bogății și frumuseți naturale; monumente ale naturii; munții și rețeaua hidrografică; stațiuni experimentale etc.** În legătură cu aspectele din afara regiunii Ploiești, avem materiale pentru următoarele teme: **călătorind pe harta țării (peisaje, orașe, grădini botanice, șantiere și... chiar monumente istorice); monumente ale naturii din R.P.R.; peșteri din România; hidrocentralele de la Bicăz și de pe Argeș — exemplu de supunere a forțelor naturii de către om, iar în domeniul aclimatizării și transformării plantelor, expunerile privitoare la plantele ornamentale și la unele plante de cultură (orezul, migdalul etc).** Datorită posibilității ce am avut-o de a întocmi și o colecție de diapozitive de prin țările socialiste, am inclus

în tematică și unele expuneri ca **Aspecte dintr-o călătorie în U.R.S.S., R. S. Cehoslovacă, R. P. Ungară, precum și prezentarea grădinilor zoologice din: Moscova, Kiev, Riga, Leningrad, Praga și Budapesta.**

În felul acesta, prin diverse lecții și expuneri ce se desfășoară în cadrul muzeului, activitatea noastră cultural-educativă se împletește destul de strâns cu munca instructiv-educativă din școală, mai ales că nu numai profesorii de specialitate au apelat în acest sens la noi, ci și profesorii diriginți, atunci când aveau prevăzute în planul de activitate educativă unele teme ca: dragostea pentru ținutul natal, pentru patrie, solidaritatea dintre țările socialiste, educația estetică etc.

Legătura muzeului nostru cu școala nu se rezumă însă doar la formele mai sus menționate, ci îmbrățișează un domeniu mai vast. Astfel, în cadrul muzeului activează „Cercul de tineri prieteni ai muzeului” cu secții de: botanică, zoologie și împăiat. Membrii acestui cerc (reprezentanți ai tuturor școlilor medii din oraș) au prilejul să adîncească unele cunoștințe teoretice și să capete o serie de deprinderi practice, care-i pot dirija către alegerea unei căi de activitate viitoare, după gustul și preferințele fiecăruia.

Folosind activul de tineret școlar, colectivul muzeului are posibilitatea să organizeze o serie de manifestări cu mare valoare instructiv-educativă, cum sînt: excursiile, concursurile pe diverse teme sau diferite aniversări în domeniul științelor naturii etc.

Ca o altă formă de colaborare cu școala, putem considera și ajutorul pe care-l dăm, sub formă de consultații sau material bibliografic, absolvenților ce vor să se înscrie la facultate, profesorilor tineri care urmează cursurile fără frecvență, sau chiar cadrelor didactice mai vechi ce apelează la noi, atunci cînd organizează unele manifestări de specialitate mai deosebite în cadrul școlii.

În continuare, ca o ilustrare a posibilităților noastre de colaborare cu școala, vom prezenta cîteva aspecte concrete ce au rezultat în decursul celor opt ani de experiență a muzeului în acest domeniu.

Lecții curente — și mai ales de recapitulare — s-au ținut la muzeu într-un număr ce a variat între 25—45 anual. Ne oprim asupra uneia din ele, ținută în expoziția de bază, la 18 ianuarie 1964, pentru că a avut un caracter aparte și a provocat interesante discuții. Este vorba de o lecție deschisă, ținută de prof. Frățilolu Elena cu elevii clasei a IV-a pe tema de recapitulare **Păsările și mediul lor de viață.** Lecția s-a desfășurat în fața dioramelor respective din muzeu, iar păsările prevăzute în planul lecției și care lipseau din diorame au fost prezentate prin piese naturalizate, din depozitul muzeului. În afara „eroilor” principali — elevii și profesorul respectiv — au mai participat la această lecție profesorii de naturale din oraș și inspectorul de specialitate din cadrul secției de învățămînt a regiunii. În discuțiile ce au urmat s-au tras concluzii cu privire la modul în care muzeul poate ajuta desfășurarea procesului de învățămînt, precum și a posibilităților pe care le au profesorii de a mări eficacitatea predării științelor naturale, atunci cînd folosesc drept material intuitiv exponatele muzeului de științele naturii.

Expunerile din sala de proiecții au fost mult mai numeroase decît lecțiile, mai ales dacă avem în vedere că la fiecare ex-

punere participă în general (în funcție de capacitatea sălii) 3 clase de elevi conduși de profesorii respectivi, de obicei după orele de curs, ori în cadrul orelor de activitate educativă. Din categoria expunerilor cu mare eficacitate considerăm demnă de menționat lecția de activitate educativă ținută în anul școlar 1963/1964 cu elevii clasei a X-a a școlii medii nr. 2 pe tema: **Să cunoaștem frumusețile și bogățiile regiunii Ploiești.** Manifestarea a început printr-o expunere făcută de diriginta clasei cu privire la frumusețile și bogățiile regiunii, și valorificarea lor de către oamenii muncii conduși de partid. Expunerea a fost urmată de prezentarea unor diapozitive cu cele mai pitorești colțuri ale regiunii, cu aspecte din activitatea unor cooperative agricole de producție care au obținut în anul respectiv recolte mari și cu ilustrarea activității de cultivare a orezului (plantă nouă pentru reg. Ploiești) în cadrul cooperativei agricole de producție „Dumbrava” (de la semănat pînă la recoltare). La sfîrșit s-au tras concluzii cu privire la posibilitățile omului de a folosi resursele naturale și mai ales referitor la condițiile pe care conducerea noastră de partid și de stat le asigură pentru ca valorificarea acestor resurse să aibă un maximum de eficacitate.

Cercul de tineri prieteni ai muzeului își desfășoară activitatea de obicei sîmbăta (fiecare membru al cercului participînd prin rotație o dată la 2—3 săptămîni) cînd „botaniștii” întocmesc ierbare și învață să determine plantele, „zoologii” prepară, aranjează și determină insecte, iar membrii cercului de împăiat naturalizează diferite păsări și mamifere mărunte. Desigur că fiecare grup lucrează sub conducerea unuia dintre specialiștii muzeului, care se străduiește să facă din activitatea respectivă un prilej de destindere, instruire și educare. Ceea ce credem că mai trebuie menționat aci, este și faptul că din activitatea tinerilor naturaliști rezultă un material prin care elevii respectivi, cu ajutorul muzeului, contribuie la îmbogățirea laboratoarelor de științe naturale ale școlilor la care învață. Dealtfel și muzeul are de câștigat de pe urma tinerilor săi prieteni, pentru că au fost destule cazuri cînd patrimoniul muzeului s-a îmbogățit cu piese de valoare prin contribuția acestora.

Excursiile organizate de muzeu, pentru școlarii au constituit un prilej de cunoaștere a regiunii, o posibilitate de a colecta diferite materiale pentru școală și muzeu, reprezentînd în același timp și un mijloc eficient de educare multilaterală. S-au vizitat în decursul anilor o serie de obiective ca: stațiunea experimentală legumicolă și centrul de încercare a soiurilor din Buzău, păstrăvăriile de Valea Stinei și Azuga, Vulcanii noroioși de la Piclele mari și mici, valea Prahovei și rezervația Bucegi etc., prilejuind tinerilor noștri colaboratori clipe de destindere și posibilități de completare a cunoștințelor dobîndite în școală.

Ca un rezultat al colaborării cu școala, s-au putut realiza în cadrul muzeului cîteva manifestări ce s-au bucurat de un succes care a răsplătit pe deplin eforturile depuse de noi pentru organizarea lor.

Astfel de manifestări au fost: „110 ani de la nașterea lui I. P. Pavlov” (în iunie 1959), „100 de ani de darwinism” (în decembrie 1959) și concursurile „Cine știe cîștigă” pe temele: „Să cunoaștem păsările din regiunea Ploiești” în colaborare cu cercul de tineri naturaliști de la Casa Pionierilor (în martie 1959), „Monu-

Tineri naturaliști colectând material pentru muzeu (Viștea de Sus).

mentele naturii din regiunea Ploiești" — cu participarea elevilor clasei a XI-a de la Școlile medii nr. 2 și 4 (în decembrie 1963) și „Să cunoaștem vegetația regiunii noastre” — cu participarea unui număr de 18 concurenți de la Școlile medii nr. 1, 2, 3, 4, și 5 (în decembrie 1964). Față de primele două concursuri, cind premiile au fost decernate de școlile de la care au provenit participanții, la cel din decembrie 1964, pe baza unui regulament întocmit de noi și a unei decizii emise de Sfatul popular regional, s-au acordat participanților premii în cărți de specialitate ca: „Flori din România”, „Lumea animalelor după Brehm”, „Insecte arhitecți și constructori sub apă” etc., cu care am răsplătit răspunsurile bune date de concurenți la întrebările formulate de juriu (alcatuit din membri ai consiliului științific de pe lângă muzeu).

Trebuie să accentuăm, cu privire la toate aceste manifestări, că ele au solicitat din partea noastră un efort susținut și destul de îndelungat în timp, dar că rezultatele, atât cele constatate cu prilejul manifestărilor respective cât și cele scoționate din punct de vedere instructiv și educativ, au demonstrat că osteneala noastră a dat roade și a contribuit în bună măsură la completarea acelor trăsături pe care activitatea cultural-educativă tinde să le imprimăm omului nou, ce va construi în viitor comunismul.

Dealtfel, credem că merită să fie menționat și faptul că la 22/II 1964 ziarul local „Flamura Prahovei” a publicat, la pagina închinată școlii, articolul „Un eficace mijloc de educație” scoțind în evidență contribuția muzeului la munca educativă a școlii, iar în ziua de 2/X 1964, prof. Dumitrescu Speranța, de la Școala Medie nr. 4, a vorbit la postul local de radio-amplifica-

re despre „Necesitatea și rezultatele legăturii dintre Muzeul regional de științele naturii și școlile din Ploiești”.

Iată deci că școlile din Ploiești au primit din partea noastră un ajutor destul de consistent și sperăm, eficace. Dar scriind aceste rânduri se cuvine să scoatem în evidență și latura cealaltă, a sprijinului acordat de școală în perioada de organizare a tinerii noastre unități muzeale. În anul 1955, cind a început să se profileze la orizont perspectiva organizării unui muzeu de științele naturii la Ploiești și cind organele locale de partid și de stat au rezervat spațiul și fondurile necesare, nu exista încă nimic în afara dorinței de a se realiza acest muzeu. Iar activitatea de organizare a muzeului a început cu sprijinul unui prim grup de colaboratori, reprezentat prin circa 20 pionieri, elevi în clasele VI—VII (astăzi studenți în anul IV și V la diferite facultăți din țară) și 2—3 profesori, primii membri ai viitorului nostru sfat științific.

Astăzi, cind acea fază de început este de mult depășită, nu putem să nu ne oprim în mod deosebit asupra acestui prim nucleu de colaboratori pe care am putea să-i numim (fără teamă de exagerare) „grupă de șoc”. Am urmărit, an de an, transformarea copiilor de atunci în tineri absolvenți de mai târziu și în studenții de astăzi, și ne-am bucurat permanent de roadele muncii depuse de către elevii noștri în activitatea de organizare și îmbogățire a muzeului. Ca să ilustrăm activitatea acestui prim grup de elevi ne referim la o fotografie apărută în ziarul „Scintela” din 27 decembrie 1956, în care se redă un aspect din munca de pregătire a secției „Evoluționism” dată în folosință la 30 decembrie 1956.

Pionierilor din 1955—56 li s-au adăugat pe rând și alți elevi din școlile orașului

Cercul de botanică

Plotești, elevi care de atunci și pînă în 1960, cînd s-a terminat activitatea de organizare a muzeului, au muncit mii de ore în cadrul acestuia, folosind nenumărate zile libere din timpul anului școlar și din vacanță, pentru a contribui în felul acesta la scurtarea termenului de încheiere a muncii de organizare a expoziției noastre. Cu toate că între timp colectivul muzeului a devenit mai numeros, el n-ar fi putut face față, fără ajutor din afară, volumului de lucrări necesare pentru organizarea celor 30 diorame și biogrupe din muzeu. Ne vom permite să dăm un exemplu: cele 15 diorame cu mediu bogat în vegetație lerbosă și lemnoasă (din care 5 cu suprafața de peste 5 m²) au solicitat un efort deosebit pentru confecționarea miilor de frunze artificiale (care pe atunci nu se puteau procura de nicăieri), care necesită multe operații succesive. Toate aceste operațiuni, sub conducerea noastră, a celor maturi, s-au executat de către copii (ce ajunseseră între timp elevi ai claselor a IX-a și a X-a) din care unii și-au petrecut o bună parte din vacanța anilor 1957 și 1958 în laboratorul muzeului nostru.

Grupim care dacă socotim aceste aspecte ca o dovadă grăitoare a formării unui tineret nou, harnic, cuceritor consecvent al științei? Și de ce ar putea să pară cuiva curios că astăzi (cînd posibilitățile de organizare a unei expoziții muzeale sînt cu totul altele), ne apucăm noi, cei de la muzeul din Plotești, să scoatem în evidență greutatea de acum 7—8 ani și modul cum niște școlari ne-au ajutat să le învingem? Avem curajul și chiar datorită să arătăm că aspectele actuale din munca noastră cu școlarii și felul cum muzeul vine astăzi în sprijinul școlii, au la bază nu doar o colaborare teoretică, ci o tradiție legătură practică din care și alte unități muzeale ar putea trage învățăminte. Dealtfel... cum muzeul nostru este în prezent pe cale de a se reorganiza pe baze noi, moderne, cum

cercul de „tineri prieteni ai muzeului” continuă să existe ca o realitate palpabilă, nu credem că o să putem rezista tentației de a canaliza energia copiilor (mai ales elevi din clasele a VIII-a și a IX-a) în direcția colaborării pentru activitatea de reorganizare a expoziției noastre de bază. Iar dacă din această colaborare se vor crea economii, oare folosirea acestora pentru organizarea unei excursii cu tinerii noștri colaboratori nu va veni să completeze valoarea educativă a colaborării noastre? Iată o problemă la care atît muzeele cît și școlile noastre ar merita să mediteze.

Printre proiectele noastre de activitate cu elevii, figurează și organizarea unor simpoziioane pentru școlarii din centrele raionale, în cadrul cărora premianții ultimului nostru concurs vor expune materialul în fața auditoriului, unii dintre ei dînd dovadă de reale calități în ceea ce privește modul de exprimare.

Desigur, nu avem pretenția că activitatea noastră cu școlarii poate servi ca model pentru celelalte unități muzeale, mai ales că există și alte forme, active sau latente, de colaborare între muzee și școli. Insa prin aceste rînduri, un fost cadru didactic, astăzi conducător de instituție muzeală, a dorit să împărtășească tuturor colegilor din școli și muzee experiența unui colectiv de muzeu în domeniul atît de interesant al colaborării cu școala. Cele două categorii de instituții sînt menite să contribuie (în măsura coresponsundătoare specificului fiecăreia) la formarea unei generații de tineri cu o cultură multilaterală, solidă. Iar dacă rezultatele obținute de noi în acest domeniu ar putea să fie socotite ca un cît de neînsemnat aport la efortul comun de asigurare a educației comuniste, am considera acest fapt ca un imbold spre o și mai intensă căutare de forme noi și din ce în ce mai interesante de colaborare între muzee și școli.

rtele decorative au căpătat în cadrul vieții moderne un loc din ce în ce mai însemnat. Obiectele de îmbrăcăminte, mobilier, decorațiile de interior și arhitecturală, sint menite, pe lângă scopul lor utilitar, să dea un aspect estetic vieții omului.

Valoarea lor artistică reiese din forma adecvată și expresivă, din proporții și legătura funcțională între aceste elemente în strînsă dependență de materialul utilizat și de destinația obiectului.

Prin metodele utilizate, prin modalitățile de exprimare artistică și prin sarcinile sale, arta decorativă este deci menită să îndeplinească un dublu rol: de a satisface nevoi utilitare și de a răspunde unor cerințe estetico-ideologice.

În țara noastră originile artelor decorative trebuie căutate în arta populară, avînd rădăcini în trecutul îndepărtat și constituind unul din aspectele principale ale creației populare.

Arta populară dă posibilitatea artistului decorator să realizeze opere legate de specificul național, de gustul poporului căruia îi este destinată creația sa. Această caracteristică națională, acest element diferențial în artă, față de arta decorativă modernă, artistul nostru decorator o caută în arta populară, care poate fi considerată memoria materializată a experiențelor milenare ale poporului, legătura între trecut și prezent. De aici și nevoia pentru artist de a îmbina cunoașterea formelor noi de viață, cu tradițiile artistice populare.

De fapt, în domeniul artelor decorative, mai ales al celor aplicate, creația a fost foarte puțin stimulată de burghezie, făcîndu-se apel cel mai adesea la artiști străini sau importîndu-se de-a dreptul obiecte din străinătate.

Începuturile revoluției noastre culturale, avîntul pe care îl capătă arta în țara noastră, dezvoltarea industriei ușoare, a construcțiilor, toate acestea deschid posibilități noi artelor decorative, punîndu-se problema tot mai acută de formare a unor cadre tinere, pentru multiplele sectoare în care nevoia de decoratori este mai imperioasă. De aceea în învățămîntul artistic se creează facultăți de arte decorative

atît la Institutul de arte plastice din București, cît și la cel din Cluj. Aceste facultăți au secții de pictură monumentală, textile, ceramică, pictură de teatru etc.

Încă din primul an de studiu, studenții sint orientați către cunoașterea domeniului artei populare, prin documentarea pe care o fac în cadrul atelierelor. Ei pornesc în această documentare de la motivele cele mai simple, în care descifrează concepțiile specifice artei populare, ritmul grafic, spațial și cromatic, simetria și alternanța, legi ale artelor decorative în general dar aplicate în mod specific, diferențiat de către creatorul popular.

În procesul acestei documentări, studenții din toate aceste facultăți cu profiluri foarte diferite se vor îndrepta în mod necesar către muzele de artă populară, care le pun la dispoziție un bogat material artistic. Prin aceasta învățămîntul dobîndește un material clasat, ales, organizat în mod științific, iar muzele își îndeplinesc una din sarcinile de bază ale funcției lor cultural-educative.

În legătura pe care o realizează cu arta populară, studentul descoperă soluții artistice, legate de specificul secției din care face parte (ceramică, textile etc.), soluții elaborate secole de-a rîndul.

Modul în care arta plastică populară poate să fie un important izvor de inspirație pentru student și viitorul decorator este o problemă care preocupă atît cadrele didactice cît și personalul științific din muzee.

Încă de la început studenții sint îndrumați în documentarea lor nu către copiere mecanică a motivului, ci către înțelegerea lui.

În procesul de înțelegere a unui motiv distingem două aspecte strîns legate între ele, formînd un tot: pe de o parte citirea unui ornament în ceea ce privește semnificația lui, iar pe de altă parte traducerea lui plastică.

Primul aspect de descifrare amănunțită a unui element ornamental este comun tuturor celor care studiază ornamentul, dar, atunci cînd se trece la transpunere, intervine diferențierea de la individ la individ.

Același ornament simplu, de exemplu o floare de pe un cococ de Făgăraș, este redat grafic în mod diferit, de fiecare student în parte. Această înțelegere constituie contribuția studentului, iar obiectul de artă populară devine baza unui nou act de creație.

Din acest moment studentul transformă documentul popular în izvor de inspirație, folosindu-l la decorarea altor obiecte, într-un alt context, creînd alte spații și ritmuri.

Bine înțeles că acest proces, rezumat aici, în cadrul învățămîntului artistic este cu mult mai complex.

Studentul, abia pe măsura acumulării de cunoștințe și experiențe, izbuteste să treacă în cadrul documentării de la treapta primă de descifrare la cea superioară de interpretare și de transpunere plastică conștientă.

Pentru folosirea motivului popular, studentul trebuie să țină seamă de o serie de factori care influențează procesul de crea-

Muzeele etnografice și rolul lor în procesul de pregătire a studenților

de MARIA EPURE
și SILVIA ZDERCIUC

ție. Unii sînt legați de expresia strict limitată la obiectul respectiv, ca: materialul pe care vor lucra cu particularitățile sale, suprafața de decorat și organizarea pe această suprafață a unui ritm grafic și cromatic etc.

În această direcție îndrumările lucrătorilor științifici din muzeu asupra tehnicilor și materialelor diferite utilizate de către meșterii populari, asupra specificului zonelor etnografice, sistemelor ornamentale și gamelor cromatice, sînt foarte utile. Îndrumările acestea orale sînt complete mai ales pentru studenții care își pregătesc lucrările de diplomă, prin punerea la dispoziție a fișelor științifice și a altor materiale documentare, care permit o înțelegere mai completă a contextului decorativ al obiectului și a cadrului în care acesta se dezvoltă și pentru care a fost creat.

În acest fel se completează viziunea viitorului artist asupra modului în care trebuie el însuși să gîndească obiectul creat, în funcție de destinația lui, în contextul spațial în care va fi plasat, unitatea de stil, elemente care realizează dimensionarea în timp și spațiu a acestuia.

Studentul ajunge să prelucereze într-o viziune proprie documentul folcloric și să-l adapteze la nevoile și stilul vieții contemporane. De asemenea învață că nu întotdeauna „creațiile” este sinonim cu invenție, că nu este număidedit nevoie să imagineze un ornament ce nu a mai fost conceput pînă acum, dar că este obligatoriu pentru artist să nu copieze pasiv nici din natură, nici din folclor, ci să participe, să filtreze prin prisma personalității documentul de la care pornește, că numai astfel lucrarea lui devine creație și capătă putere de comunicare a unei emoții artistice. De asemenea el capătă conștiința că făurind o artă decorativă inspirată din folclor nu creează o altă artă populară, ci că folosește această inspirație pentru crearea unei arte culte moderne, care trebuie să se integreze armonios în contextul vieții actuale.

Această înțelegere științifică a artei populare în procesul de creație a fost atinsă tocmai prin colaborarea dintre muzeele de artă populară și catedrele de măiestrie ale facultăților de arte decorative din institutele de artă plastică. Astfel colecțiile foarte bogate ale celor două muzee de artă populară din București — Muzeul satului și Muzeul de artă populară al R.P.R. — au oferit și oferă pentru generății de studenți surse ușor accesibile de documentare.

Însoțiți de profesorii lor de atelier, grupuri de studenți studiază în fiecare an, atît în expoziții cit și în depozitele acestor muzee. Pornind de la obiect și de la motivul ornamental, dirijați atent de profesorul lor dar și de specialistul din muzeu, ei caută să dezvăluie evoluția gîndirii plastice a artistului popular, urmărind această gîndire în etape istorice și pe arii etnografice.

Orientarea încă din anii de ucenicie artistică a studentului spre muzee, ca și după aș absolvirea institutului. Ca artist, el consideră muzeul ca o sursă inepuizabilă de documentare artistică ce stă la baza vizurii sale plastice. O dovadă elocventă a acestei permanente legături cu folclorul, atît de variat în modalități de exprimare, o constituie participarea artiștilor decoratori la expoziția deschisă în sălile Muzeului de artă populară în cinstea celei de a

20-a aniversării a eliberării patriei de sub jugul fascist.

Formele de colaborare a institutelor de învățămînt artistic cu muzeele sînt variate. Astfel Institutul de arte plastice din Cluj în procesul de învățămînt a căutat experimental să aprofundeze colaborarea cu Muzeul etnografic din localitate. În practicile de vară studenții au fost repartizați pe lingă o echipă de cercetători ai muzeului și ai Institutului de istoria artei, care efectua cercetări pe teren. Din această documentare în care au învățat să depisteze obiectul de artă, studenții au venit cu un bagaj important de schițe pe care le-au valorificat apoi în lucrări originale dar și cu o mai profundă dragoste pentru creația populară. O astfel de colaborare ale cărei rezultate pozitive s-au putut valorifica prin producția studenților ar putea fi permanentizată și extinsă.

În situația în care programul practicilor de vară al studenților de la secțiile de arte decorative pune problema culegerii de folclor din diferite regiuni ale țării, în această acțiune se poate apela la îndrumarea specialiștilor din muzee, pentru alegerea zonelor și a localităților interesante pentru studiu.

Un alt aspect al colaborării dintre muzeele de artă populară și învățămîntul plastic superior este acela al formării de cadre specializate pentru muzeele de artă populară. Institutul de arte plastice „N. Grigorescu” din București are o astfel de secție în care se educă tinere cadre de teoreticieni de artă și muzeografi. Prin trre cursurile de specialitate ale acestei secții se numără și un curs de etnografie și artă populară. De asemenea, în cadrul cursului de muzeologie este urmărită și problematica muzeelor de artă populară.

În lucrările de seminar sau în lecții ținute pe materialul existent în muzeele de artă populară din București, studenții iau contact direct cu acestea, iar orientarea lor către profilul de cercetare în domeniul artei populare și al etnografiei este dată de practicile de vară. Astfel în anul universitar 1962/1963 studenții anului II al acestei secții au făcut practica de vară cu o echipă a Muzeului de artă populară al R.P.R. condusă de T. Bănășeanu, directorul muzeului, în raionul Lăpuș, regiunea Maramureș. De asemenea la practica de vară din anul universitar 1963/1964 o parte din studenții anului III care doreau să se specializeze în probleme de artă populară au lucrat la secția de artă populară a Muzeului Brukenthal din Sibiu.

Prin aceste contacte permanente dintre studiul teoretic și practica de muzeu, studenții își pot descoperi aptitudinile pentru problemele de artă populară și etnografie, deschizîndu-li-se perspectivele de specializare.

Muzeele de artă populară sînt deosebit de interesante pentru această colaborare pe care o sprijină ori de cite ori sînt solicitate deoarece au astfel posibilitatea să-și recruteze viitoarele cadre de specialitate.

Din experiența de pînă acum reiese că institutele de învățămînt plastic pot trage foloase din această colaborare avînd la dispoziție bogăția documentară a colecțiilor muzeale și cadrele de specialiști din muzeu pentru îndrumare, iar muzeele, prin participarea directă la educarea viitoarelor cadre de muzeu și la formarea viitorului artist, punînd prin intermediul artistului decorator creația populară în circuitul creației culte, valorificînd-o.

Metodele de colectare și de preparare a fluturilor (I)

de Dr. AURELIAN POPESCU-GORJ

Dintre insectele actuale, fluturii prezintă cea mai mare variație de desene și culori, imbinarea armonioasă a acestora dându-le un farmec deosebit. Însă păstrarea lor în colecții pune probleme dificile, deoarece solzii de pe aripi se iau foarte ușor, atît în faza colectării cît și în cea a preparării, iar fluturii deteriorați nu mai prezintă mult interes nici în expozițiile muzeelor, nici în depozitele științifice.

Vom arăta mai jos, metodele cele mai indicate de colectare și preparare a acestor gingașe insecte, atît de atrăgătoare pentru public și de interesante sub aspect științific.

I. COLECTAREA

Fluturii sînt foarte numeroși și larg răspîndiți, de la munte pînă la mare, zburînd în anotimpuri diferite, ziua sau noaptea (noaptea se întîlnesc de 10—12 ori mai multe specii de fluturi decît ziua), izolați sau în masă, uneori migrînd chiar. De aceea, cel ce vrea să colecteze fluturi trebuie să le cunoască bine obiceiurile, locurile preferate, perioadele de apariție, folosind pentru capturarea lor obiecte și procedee speciale.

A. Colectarea fluturilor de zi

Pe teren, mai ales cînd căutăm fluturi de zi, trebuie să avem asupra noastră cît mai puține obiecte, pentru a avea mișcările rapide și precise. Indispensabile sînt: fileul entomologic, 1—2 flacoane (sau borcane) cu dop de plută, o cutie insectar cu fund de plută sau de turbă, o sticlucă cu substanțe anestezice, ace entomologice diferite, o pensă cu virf ascuțit (de preferință curbat) și un număr cît mai mare de pliculețe speciale din foiță.

Fileul (plasa) de prins fluturi este un săculeț conic, cu partea închisă rotundă, alcătuit dintr-o țesătură rară și rezistentă (tul de nylon, pinză de nylon, crep-satin etc.), de preferință verde-palidă sau albastră (culoarea albă sperie fluturii). Adîncimea fileului nu trebuie să fie mai mare decît dublul diametrului gurii. Plasa se montează pe un cerc din alamă, gros de 2,5—3 mm, cu diametrul de 30—35 cm și fixat cu șurub la capătul unui baston lung de cca 1 m. Cercul e preferabil să fie pliant (fig. 1), avînd 2 șuruburi care permit suprapunerea celor două jumătăți. Cel mai bun lemn pentru baston este cel de tei (în lipsa bambusului), care e rezistent fără a fi prea greu (bradul e fragil, aluminiul deformabil, fierul prea greu).

Majoritatea fluturilor de zi se așază pe flori sau pe ramuri de copaci, de unde îi putem ușor captura cu fileul, pe care îl apropiem încet, pînă la o distanță de cca 0,50 m, ferindu-ne ca umbra lui să cadă pe fluturile. Cînd ne-am apropiat suficient, cu o mișcare bruscă tragem cu fileul de la dreapta spre stînga, avînd grijă ca deschiderea lui să fie pe verticală. Curentul de aer svirle fluturile în fundul sacului, după care sucim fileul cu gura în jos, în așa fel ca greutatea pînzei să-i închidă gura, prin îndoirea ei peste cerc. Din fileu nu vom lua fluturile cu mîna, ci cu ajutorul unui borcănăș, avînd gura cu un diametru de 4—5 cm. Este indicat să avem la noi întotdeauna două borcane, unul mic, înalt de 7—8 cm și cu diametrul gurii de 4—5 cm, — acesta fiind borcanul colector — și un altul mai mare, înalt de 10—12 cm și avînd diametrul gurii de 6 cm — acesta fiind borcanul de depozitare. Ambele sînt astupate cu dopuri mari de plută, avînd pe fața internă o scobitură în care punem un tubuleț de sticlă umplut cu vată, pe care turnăm din cînd în cînd substanța cu care ucidem fluturii, — de preferință cloroform sau eter acetic.

Prin transparența fileului observăm locul exact unde se află fluturile, de unde îl luăm numai cu borcanul cel mic. Se întredeschide ușor plasa (nu complet) pentru a nu scăpa fluturile prins și introducem borcanul fără dop, așezîndu-l cu grijă deasupra insectei, care dînd să fugă intră în borcan. Astupăm gura acestuia cu degetele sau tîrim ușor borcanul pe pinza fileului pînă la gură, unde repede îl acoperim cu dopul de plută, în mijlocul căruia se găsește vată cu cloroform.

În nici un caz nu este recomandabil ca fluturile să fie prins din plasă cu mîna și strivit, apăsîndu-l lateral pe torace, pentru că aceasta deformează de obicei insecta. La fel se procedează și cu alte insecte colectate cu fileul: libelule, coleoptere etc.

În borcanul cel mic fluturile este amețit în cîteva secunde, după care îl răsturnăm în borcanul cel mare, pe fundul căruia se află un strat de vată care-l țin în poziție de recare cu pereții de sticlă. După ce au fost prinși 4—5 fluturi, se așază peste ei un strat de vată, apoi iar fluturii și vată pînă ce umplem borcanul. Vom avea însă grijă ca fluturii să nu fie prea îndeșați. Fluturii nu trebuie omorîți la un loc cu alte insecte, deoarece au aripi foarte delicates, ce se pot ușor deteriora. Nici depozitarea în același borcan a diferitelor tipuri de insecte nu este recomandabilă.

Unii cercetători folosesc flacoane pe fundul cărora se găsește cianură de potasiu. Cum aceasta este o otravă foarte puternică, care prin neatenție poate provoca accidente, noi nu o recomandăm. Este preferabil să folosim cloroformul sau eterul acetic, care nu sînt periculoase și pot fi utilizate cu suficient succes. Prezintă însă inconvenientul, în special cloroformul, că se volatilizează prea repede, din care cauză vata din dopul borcanelor trebuie să fie mereu îmbibată, mai ales în lunile călduroase de vară. După ce fluturii au stat în vapori de cloroform cca 2 ore, sîntem siguri că toți au murit, deci putem să-i preparăm fără grijă. Dacă timpul nu ne permite să-i preparăm imediat, încă în stare proaspătă, pentru ca fluturii să nu se usuce, borcanul cu materialul colectat va fi ținut într-un răcoritor sau frigider pînă în ziua următoare, timp în care fluturii se mențin destul

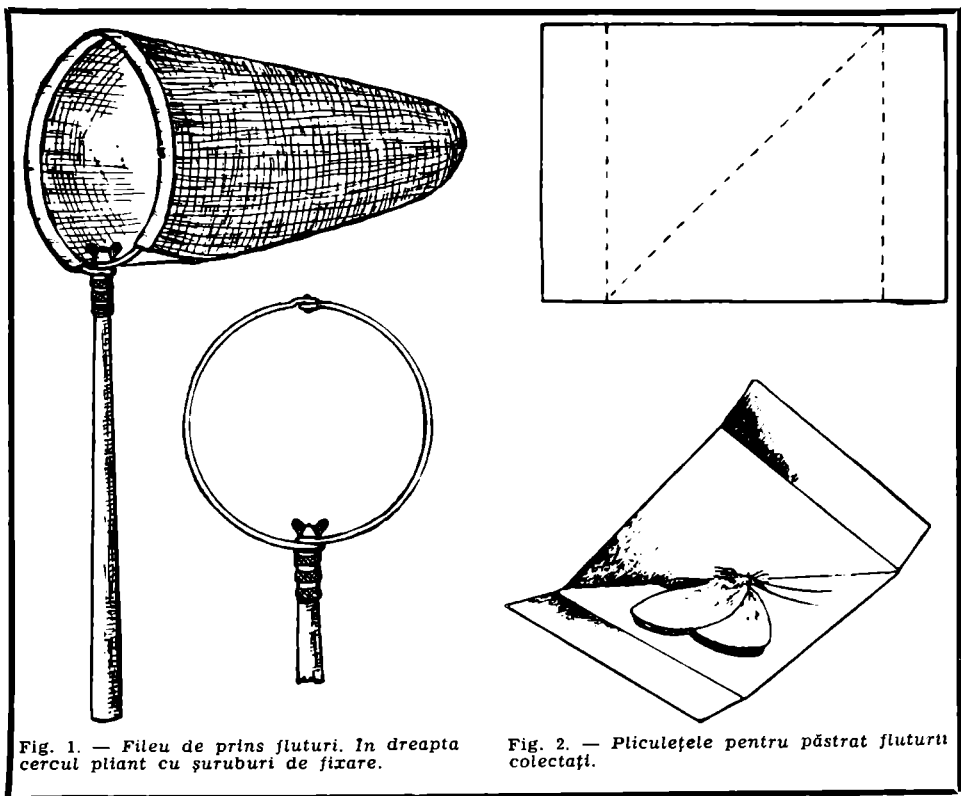

Fig. 1. — Fileu de prîns fluturi. În dreapta cercul pliant cu șuruburi de fixare.

Fig. 2. — Pliculețele pentru păstrat fluturii colectați.

de moi pentru a putea fi preparați. Nu trebuie însă să-i lăsăm prea mult, căci atunci se dezvoltă mucegaiuri ce nu mai pot fi desprinse de pe corpul și aripile lor.

Aceasta este cea mai simplă și, în același timp, cea mai practică metodă pentru colectarea fluturilor. În unele cazuri totuși, pentru a putea conserva în perfectă stare, este necesar ca unii fluturi cu solzi foarte delicați — care cad la cea mai mică atingere — să fie fixați pe ace și așezați în cutii chiar pe teren, ferindu-i astfel de a se freca prea mult între ei sau de vata din borcan. Astfel este cazul speciilor de *Erebia*, *Zygaena*, *Procris*, *Aegeriidae* (fluturii viespi-formi), unele *Arctiidae* etc. Așezarea pe ace se va face la un loc umbrat, nu în bătaia soarelui, pentru că la soare aripile se scorojesc.

Timpul cel mai potrivit pentru colectarea fluturilor diurni este o zi liniștită, caldă și însoțită; zilele care urmează după o ploaie ușoară și caldă de vară sînt foarte recomandate. Cele mai bune ore de capturare sînt între 9—13, după care căldura devine prea înăbușitoare și majoritatea fluturilor de zi încep să se retragă în locuri umbrite. Nici mai devreme de ora 9 nu este bine să colectăm, decît cu mare prudență, deoarece finețele sînt încă prea pline de rouă și se udă fileul, care devine inutilizabil.

Ziua se pot întîlni și unii fluturi aparținînd grupelor ce zboară noaptea. Ei se găsesc așezați pe scoarța copacilor, pe ramurile tufelor, pe sol, pe diverse flori sau prin finețe, dormind pe tija plantelor, pe dosul frunzelor, pe sub pietre etc. Majoritatea sînt *Noctuidae*, *Microlepidoptere* sau *Geometridae*, care pot fi capturate cu ajutorul fileului, după ce în prealabil scuturăm ramurile copacilor, arbuștilor, iarba etc. Fluturii, surprinși de smucituri sau de trecerea noastră, se sperie și își iau zborul, putînd apoi fi ușor capturați cu fileul. Este greu să-i prindem direct cu borcanul de pe scoarța de copac, de pe plante sau de pe ziduri, deoarece

fluturii se pot trezi de mirosul de cloroform sau eter, și zboară înainte de a-i fi acoperit cu borcanul.

Cind borcanul de depozitare s-a umplut prea repede și nu dispunem de un altul de rezervă, fluturii morți pot fi așezați în plicuri speciale. Plicurile pentru păstrat fluturii sînt triunghiulare și se confecționează din foiță (pergamină) transparentă (fig. 2). Se taie foița în bucăți dreptunghiulare, lungi de 9 sau 12 cm și late de 6,5 sau 8,5 cm, care apoi sînt îndoite pe diagonală, în așa fel încît marginile să se depășească sub forma a două clape care se îndoaie și ele pentru a închide cît mai bine plicul. Înainte de a pleca în excursie, avem grijă să pregătim o cantitate suficientă de plicuri de diverse mărimi, în funcție de dimensiunile fluturilor, pentru a nu pierde timpul pe teren cu confecționarea lor. Păstrarea acestor pliculețe se face de preferință într-o cutie pătrată, din carton sau lemn, ce se poartă de asemenea după gît, în interior fiind despărțită în diagonală printr-un carton. În ea plicurile se așază pe două rînduri. Fluturile capturate se introduce în plic cu penseta, de preferință cu capul în jos, pentru ca antenele să fie bine presate, fără a risca să se rupă la deschiderea plicului. În aceste plicuri, instalate în cutii, fluturii pot fi păstrați ani de zile, fără riscul de a se distruge. Va trebui însă să avem grijă ca pe fiecare plic să notăm exact locul, data și anul de colectare, iar în cutie să punem ceva naftalină, sau tutun tăiat mărunt, pentru a feri atacarea fluturilor de larvele de *Anthrenus*, gîndăcel care poate produce mari pagube în colecțiile neîngrijite.

B. Colectarea fluturilor de noapte

Noaptea zboară mai ales fluturi aparținînd grupelor *Bombycoidea*, *Sphingoidea*, *Noctuoidea*, *Geometroidea* și *Microlepidoptera*, sub denumirea din urmă fiind incluși fluturi de obicei mărunți, aparținînd la numeroase alte grupe.

Colectarea fluturilor de noapte cere răbdare, multă îndeminare și sacrificarea a numeroase ore de somn, deoarece zborul lor are loc de cum se înserează și pînă la revărsatul zorilor, maximum de frecvență fiind între orele 22—24. Trebuie însă să precizăm că statul după miezul nopții, de obicei pînă la ora 3 dimineața (în perioada de vară) este de cele mai multe ori recompensat de posibilitatea de a captura multe specii rare, care nu zboară decît după miezul nopții.

1. *Colectarea cu substanțe ademenitoare* (colectarea cu momeli). În general fluturii — mai ales cei din familiile *Noctuidae*, *Geometridae*, unele *Bombycidae*, *Pyralidae*, *Tortricidae* — sînt foarte lacomi de materii zaharoase. Către seară adesea se pot vedea *Sphingidae* și diverse alte specii crepusculare cercetînd florile cu nectar. Bazați pe această atracție a multor Lepidoptere față de substanțele zaharoase, pentru înlesnirea capturării lor în număr cît mai mare, cercetătorii au utilizat o serie de mijloace de ademenire. Acestea au constituit așa-zisele colectări cu momeală (Köder), astăzi larg aplicate de către toți cercetătorii ce studiază diferitele regiuni faunistice.

În general la substanțele ademenitoare (momeală) în afară de Lepidoptere vin și multe *Trichoptere*, *Mirmeleonidae*, *Cerambycidae*, *Carabidae* și *Lucanidae*, multe *Diptere*, *Hymenoptere*, broscuța *Hyla arborea* etc.

În cursul lunii aprilie experiențele cu substanțe ademenitoare nu dau rezultate totdeauna, fluturii fiind atrași mai ales de mirosul sălciilor înflorite. În general colectarea fluturilor cu substanțe ademenitoare nu dă rezultate :

- în nopțile senine, reci și cu lună plină ;
- în nopțile prea calde, cu aer uscat și fără adieri de vînt (iulie—august) ;
- în nopțile cînd bat vînturi puternice sau reci, din spre nord sau est și în nopțile cu ploii abundente.

Cele mai favorabile nopți pentru aplicarea acestei practice metode de colectare sînt : nopțile întunecate, calde și ușor umede cu cerul înourat și aerul ușor încărcat cu electricitate. De asemenea nopțile cînd vîntul adie ușor din spre sud sau din spre apus. Burnița sau ploaia slabă nu împiedică reușita colectării, însă ploaia torențială spală substanța, colectarea fiind compromisă.

Toamna și primăvara, cînd aerul este mai umed, substanța își menține efectul timp de 2—3 zile.

În general colectarea cu momeală dă rezultate excelente în orice anotimp, dar cele mai bune rezultate le dă înainte și după apariția florilor bogate în nectar, adică în perioada 15 aprilie—15 iunie și în lunile septembrie—octombrie.

Datorită unor îndelungate observații s-a putut stabili ora cînd fluturii încep să vină la momeală, pentru fiecare lună, astfel : în perioada martie—15 aprilie

fluturii încep să vină de la orele 19—19,30 ; în perioada mai—iunie după ora 20,30 ; în luna iulie după ora 21 ; în luna august după ora 20,30—21 ; în luna septembrie de la 19—19,30 ; în luna octombrie după ora 18,30 — iar în luna noiembrie de la ora 17,30.

În general toamna zborul începe devreme și — pe măsură ce aerul devine rece — apariția fluturilor se rărește, încetînd aproape ca totul după orele 21. Vara însă zborul începe mai tîrziu și durează pînă după miezul nopții, către dimineață existînd o a doua perioadă de zbor, cam înainte de răsăritul soarelui.

De obicei cercetătorii foloseau clasică metodă de a tăia mere felii, care, după ce se uscau în cuptor, erau înșirate pe o sfoară lungă. Înainte ca sforile cu feliile de mere să fie legate între pomii de la marginea unei păduri, ele sînt înmuiate într-o soluție zaharoasă, alcătuită din 33% sirop sau miere și 66% bere neagră, adăugîndu-se și cîteva picături de eter nitric, ceea ce răspîndește un miros puternic de mere „reinette”. Șiragurile cu mere sînt lăsate la muiaț 4—6 zile, pentru ca să se îmbibe bine, mai ales atunci cînd sînt utilizate pentru prima dată. Către apusul soarelui sforile astfel pregătite se leagă între copacii de la liziera unei păduri, de obicei la înălțimea omului. Spre crepuscul — și mai ales după căderea nopții — se vizitează șiragurile de momeală, luminîndu-le cu o lanternă ; dacă vremea este favorabilă, feliile de mere sînt literalmente acoperite cu *Noctuidae*, *Geometridae* și multe alte insecte.

Actualmente, în loc de mere tăiate, se folosește din ce în mai mult banda de tifon. Se taie o bandă albă de tifon, lată de 1 cm. și lungă după dorință, de obicei cca 150—300 m. Se face apoi un amestec în părți egale de miere (sau sirop) și bere ; după 5—6 zile amestecul este bine fermentat, căpătînd un miros acru plăcut. Prof. Krancher recomandă introducerea benzii în acest amestec, în așa fel ca ea să fie complet acoperită de lichid ; ba mai mult, el preferă chiar ținerea benzii muiață în permanență în acest amestec, pentru a se putea impregna cît mai bine. Cînd banda trebuie utilizată, ea se scoate din amestec și se stoarce ușor, nu prea tare, pentru a rămîne totuși suficient de umedă ; după aceea se învelește în pergament sau în pinză cerată. Banda se instalează la liziera unei păduri sau în locuri cu tufișuri alternînd cu finețe. Natural că atunci cînd se desface banda pentru a o fixa, răsucind-o ușor în jurul crengilor ieșite în afară, miinile devin foarte lipicioase ; de aceea se recomandă a avea totdeauna o cîrpă bine umezită, de asemenea învelită în pergament, sau un bidon cu apă cu care se spală miinile după întinderea benzilor, altfel toate obiectele utilizate devin repede lipicioase, întreaga colectare putînd fi periclitată. Colectarea se face prin deplasări succesive în lungul benzii, lăsînd ca lumina lanternii să cadă din cînd în cînd pe aceasta. Aproximarea fluturilor începe de cele mai multe ori chiar în timpul întinderii benzii, fapt ce depinde și de starea vremii.

O altă metodă de momire, preferată de mulți cercetători, este ungerea copacilor. Czekelius, cunoscutul cercetător transilvănean, a utilizat cu bune rezultate următoarea substanță : se amestecă bine într-un vas de metal 500 g făină, cu un litru de bere, cu 500 g miere și 50 g drojdie de bere, după care vasul se astupă bine cu mai multe straturi de pergament. În nici un caz amestecul nu trebuie preparat într-un vas de sticlă sau de lut, puternica fermentație ce se produce

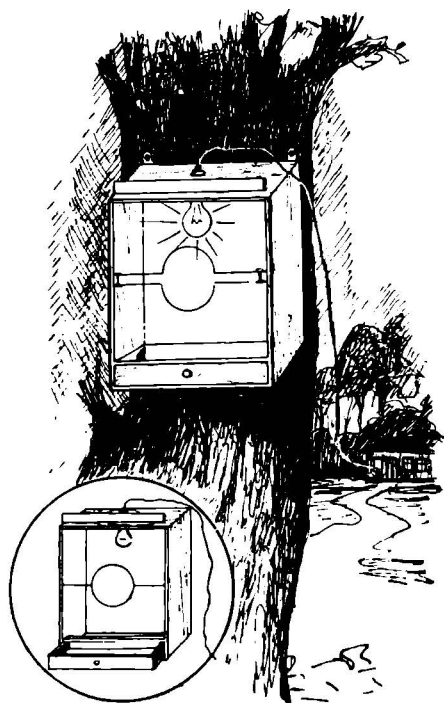

Fig. 3 Capcană luminoasă pentru colectarea fluturilor de noapte.

putînd provoca spargerea vasului. Gazele de bioxid de carbon (CO₂) ce se degajă din abundență, apasă asupra hîrtiei de pergament care se umflă ca un burduf, mai ales vara.

Amestecul se prezintă ca o substanță albicioasă, plină cu bule mici de gaze. Către seară, de preferință pe un timp cald și întunecos fără lună, substanța se întinde cu ajutorul unei pensule mari pe scoarța copacilor aleși dinainte și însemnați cu cite o bucată mare de hîrtie albă, pentru a fi bine vizibili în întuneric. Ungerea copacilor se face la înălțimea omului, sub forma unei fâșii late de 5—7 cm și lungă de 15—20 cm și numai pe părțile opuse vîntului sau curentului. Datorită făinei de grîu substanța se fixează bine pe scoarța copacilor, iar pierderea ei prin scurgere este redusă. Cantitatea preparată (2 kg) este suficientă pentru ungerea a 35—40 copaci.

Reușita experienței depinde însă de o serie de condiții fundamentale, dintre care cele mai importante sînt locul, timpul ales și componența vegetației. Locul cel mai prielnic îl constituie o serie de copaci distanțați la 10—15 m unul de altul, situați la marginea unei păduri, în jurul unei poieni din mijlocul unei păduri, sau copacii ce mărginesc o șosea situată în vecinătatea unei păduri. Întinderea substanței trebuie să se facă cu o jumătate de oră înainte de amurg, pentru ca ea să aibă timpul necesar de a îmbiba scoarța arborilor și a răspîndi mirosul cît mai departe. La cea o oră după ungerea copacilor, locul trebuie cercetat din cînd în cînd, folosind o lanternă electrică fixată la piept, pentru a dispune de cît mai multă libertate în mișcări, iar cu borcanul se pot colecta de pe scoarță toate exemplarele ce se așază de jur împrejurul substanței, pe care o sug cu lăcomie. Rar este nevoie și de fileu.

Substanța de uns se mai poate prepara și din mere sau felii de măr uscat, ce se fierb pînă se obține o pastă groasă în care se adaugă puțin zahăr sau miere. Pasta obținută se pune într-o cutie de tablă; se merge apoi la locul ales pentru colectare, unde se adaugă în pastă bere neagră, pînă ce ea se subțiază atît ca să nu curgă; după aceea se întinde pe copaci. Întinderea se face cu pensula, ungîndu-se copaci, garduri, pari sau alte obiecte potrivite aflate în apropiere. În scurt timp apar la fața locului cele mai felurite insecte, sugînd cu nesaț substanța.

Avantajele acestei metode de colectare sînt multiple. În afară de faptul că astfel se poate colecta un mare număr de specii mai ales *Noctuidae*, *Geometridae*, *Pyrilidae*, *Tortricidae*, *Bombycidae* etc., fiecare specie poate fi de obicei colectată în zeci de exemplare, alcătuiindu-se serii bogate, foarte necesare pentru urmărirea variabilității desenului și coloritului. În același timp metoda ne poate da indicații precise asupra perioadelor de zbor a multor specii de Lepidoptere.

Sînt însă și fluturi care nu se lasă atrași de astfel de substanțe plăcut mirositoare, ci de altele cu mult mai puțin plăcute. Astfel *Limenitis populi* este atras de mirosul brînzei alterate; pentru a-l prinde se ung copacii cu astfel de brînză, fapt ce constituie de altfel un mijloc sigur de a colecta toate speciile mari de *Nymphalidae*, care de obicei zboară sus în jurul coroanei copacilor.

Alte *Nymphalidae*, sînt atrase de bălegarul proaspăt (speciile de *Apatura*); de asemenea porțiunile umede de pe șosele, cărări sau povirnișuri, marginile mlăștinite ale piriiașelor colinare etc. constituie și ele locuri de atracție pentru multe *Pieridae*, *Lycaenidae*, unele *Satyridae* (genul *Erebia*) și unele *Nymphalidae* (*Limenitis populi* și speciile de *Apatura*).

2. Colectarea cu ajutorul surselor luminoase

Un alt mijloc practic pentru a colecta fluturi de noapte, poate cel mai utilizat, este colectarea la lumină, metodă ce dă și cele mai bune rezultate. Cine vrea să colecteze fluturi în locuri îndepărtate de locuințele omenești, trebuie neapărat să se inarneze cu surse proprii de lumină. Sînt multe categorii de biotopuri ca: lizierele de păduri, poenile și pășunile, regiunile mlăștinoase, deșertice sau povirnișurile stîncioase ca și regiunile alpine, în care sursa proprie de lumină constituie singurul mijloc practic pentru a putea colecta fluturi.

Cu cît sursa luminoasă este mai puternică cu atît efectul de atragere a insectelor este mai mare și se exercită pe o rază mai mare. La o lumină slabă nu vin decît fluturi aflați în imediata apropiere a sursei luminoase și de obicei ei dispar repede în întuneric.

Ca surse proprii de lumină se pot utiliza: lămpi cu carbid, lămpi de tip Petromax sau lanterne electrice puternice. Cele mai practice și utilizate sînt lăm-

pile de tip „Petromax“. Acestea dau totdeauna lumină mai puternică decît lămpile de carbid. Singura dificultate o constituie marea sensibilitate a ciorapului care luminează (sita Auer), care după ce a fost ars se poate rupe la cel mai mic șoc. Aprinderea lămpii se face cu spirt, iar combustibilul utilizat este benzina. Se recomandă a se folosi o benzină filtrată, spre a nu se infunda duza.

Cel ce colectează cu astfel de lămpi va avea asupra sa în mod obligatoriu și o lampă de buzunar, chibrite pentru aprins, site Auer de rezervă și o mică sticlă cu pipetă, plină cu alcool, pentru a putea aprinde lampa în caz că s-a stins în timp ce se curăță duza. Așezarea sursei de lumină se face astfel: se alege de obicei o lizieră de pădure mărginită de o poiană înflorită sau de un loc larg deschis, de preferință un teren mai încălzit și lipsit de curenți. De ramurile a doi copaci apropiați (3—4 m) se leagă un ecran, alcătuit din pînză albă, lat de 2 m și înalt de 2,5 m. Pe o frînghie sau o sirmă de nichel, prînsă de ramurile aceluiași copac, cel mult la $\frac{1}{2}$ m în fața ecranului se agață lampa de tip „Petromax“, în așa fel ca lumina ei să bată cam în mijlocul ecranului. Pentru ca ecranul să nu fie mișcat de adierile de vînt, care în unele nopți pot fi destul de puternice, în părțile de jos el trebuie legat cu țărushi bătuți în pămînt sau legat tot de copacii din apropiere. Se recomandă ca ecranul să fie prelungit și orizontal, sub lampă pe o lățime de 0,50—0,75 m, deoarece multe insecte atrase de lumină, după ce fac cîteva cercuri în jurul sursei, se izbesc puternic de ecran și cad jos. De pe ecran fluturii și alte insecte pot fi culese cu multă ușurință cu ajutorul borcnașului cu cloroform, fileul de cele mai multe ori nemaifiind necesar. Se va avea însă grijă ca atenția să nu rămînă concentrată numai asupra pînzei luminate, deoarece multe insecte se așază și în colțurile umbrite, în dosul ecranului, pe plantele din apropiere etc.

Nu este nevoie să stăm permanent în fața ecranului și să culegem continuu insectele ce se așază, deoarece în acest fel umbra noastră va eclipsa o bună parte din terenul iluminat. Este suficient ca odată la 3—4 minute să cercetăm ecranul și numai cînd sosesc specii care nu-și găsesc liniștea (nu se fixează pe ecran) trebuie să intervenim de urgență pentru a le captura cu borcanul, ele deranjînd pe cele liniștite, făcîndu-le să-și ia zborul.

Pe ecran, în afară de fluturi, de cele mai multe ori apar și sumedenie de coleoptere, mai ales microcoleoptere, Myrmeleonidae, unele Himenoptere și Orthoptere etc.

În regiunile mlăștinoase, stepice sau nisipoase, ecranul poate fi instalat și orizontal, la suprafața solului, avînd însă grijă ca lampa să fie așezată în mijloc, sprijinită cu o crăcană la cel puțin $\frac{1}{2}$ m deasupra acestuia. Mai ales în locurile mlăștinoase sau în pajistile de rogoz și alte plante din vecinătatea bălților, la o sursă luminoasă bine plasată se pot colecta multe specii rare, caracteristice acestor locuri.

Nu se vor neglija poenile sau regiunile cu tufisuri, deoarece este știut că numărul fluturilor colectați depinde de variabilitatea plantelor din locurile de colectare, nu de abundența lor. De asemenea o atenție deosebită se va acorda locurilor nisipoase, cu vegetație xerofilă, unde colectarea pe ecran poate oferi rezultate excepționale și aci întîlnindu-se specii rare.

În regiunile alpine instalarea lămpii este mai simplă, deoarece acolo se găsesc largi spații lipsite de arbori; se va căuta de preferință o stîncă mai plană care să domine un spațiu mai mare, în lipsă se pot așeza mai multe pietre unele peste altele și pe ele ecranul. Este indicat ca orientarea instalației să fie spre sud și în locuri de asemenea ferite de curenți.

În general alegerea locului de colectare nu constituie o regulă și poate fi stabilit numai după o experimentare mai îndelungată.

Cea mai mare putere de atracție asupra insectelor o exercită însă lumina albă, obținută cu ajutorul lămpilor de cuarț, becurilor de neon sau becurilor electrice puternice, de 250—500 wați. Instalarea sursei luminoase se poate face în cele mai variate feluri, de preferință însă la 15—25 cm înaintea unui perete alb, ce permite reflectarea luminii la distanțe mari. Se va evita instalarea becurilor în apropierea ușilor sau ferestrelor vopsite în culori întunecate, care nu sînt favorabile pentru a atrage insectele. Cu foarte mult succes se poate colecta și la lămpile electrice ale unei terase înalte, cu pereți albi, orientată spre sud sau est, spre

un parc sau o plantație oarecare și într-o direcție ferită de curent. Lumina electrică mai poate fi instalată în mijlocul unei ferestre deschise de la o cameră ai cărei pereți sînt spoșiți în alb, sau într-un parc în fața unui ecran alcătuit dintr-un cearșaf alb, întins între doi pari sau între doi copaci. Mînuirea cablului se va face însă cu mare prudență, mai ales în nopțile umede și pe terenurile umede, deoarece se pot produce grave accidente dacă izolația nu este perfectă.

În clădirile izolate, din apropierea terenurilor stepice, nisipoase sau de la lizierele de păduri, se pot lăsa ferestrele deschise și colecta insecte la un bec puternic din mijlocul unei camere, orientată spre locuri lipsite de curenți. De asemenea se mai poate colecta la luminile din gări, cantoane de cale ferată, cabane turistice etc. În orașe este bine să se viziteze, pînă noaptea tîrziu, toate vitrinele luminate cu becuri de neon din apropierea parcurilor sau periferia orașului, acolo adesea putîndu-se colecta multe specii rare ce se așază pe pervazele vitrinelor, pe jos sau pe pereții din apropiere. În acest fel noi am reușit a descoperi chiar specii noi pentru știință cum a fost *Notodonta herculana* A. Popescu Gorj et Căpușe; *Euchromius bleszynskiellus* A. Popescu-Gorj și multe alte specii rare.

Cele mai bune rezultate în colectările cu lumină se obțin în nopțile întunecate, fără lună sau cînd luna răsare tîrziu, în nopțile cînd luna apare foarte devreme sau atunci cînd cerul este acoperit de nori, în atmosferă fiind zăpușeală și o ușoară umiditate. Într-o astfel de noapte am putut asista la Sulina la un zbor masiv al celui mai rar bomicid *Rhyarioides metalkana* Led, a lui *Laelia coenosa* Hb., *Pergesa elpenor* L., *Atremaea lonchoptera* Stgr. etc.

O instalație electrică făcută într-un loc potrivit și într-o noapte favorabilă ne poate procura în 4—5 ore de lucru sute de exemplare de insecte diferite. Este recomandabil ca sursa de colectare să nu fie părăsită înainte de ora 3 dimineața, cînd încă putem avea suficiente surprize, colectarea de noapte cerînd răbdare, pasiune și perseverență.

În fine, o ultimă metodă de capturare a insectelor noaptea, este colectarea cu capcane luminoase, metodă mult utilizată în străinătate mai ales pentru colectarea în masă a speciilor dăunătoare.

Se construiește o cutie de lemn ușor, de preferință tei bine uscat, cu pereții trași la rîndea, avînd ca dimensiuni: 40—50 cm lungime și lățime și 50—60 cm înălțime. Toți pereții cutiei sînt din scîndură, cu excepția peretelui din față care este alcătuit din două geamuri suprapuse, groase de 3—5 mm, avînd marginile bine șlefuite. În mijlocul liniei de contact a celor două geamuri se face o deschidere circulară sau ovală, de 5—6 cm. diametru. Pe fundul cutiei se află un sertăraș cu buton, iar în partea superioară se introduce un fir electric cu un fasung și un bec de 150—250 W; legătura electrică se face printr-un cablu bine izolat, pînă la cea mai apropiată sursă de lumină. Se va evita trecerea cablului prin terenuri mocirloase sau prea umede spre a se evita pericolul electrocutării. În jurul fasungului se vor face cu burghiul cîteva găurele de aerisire cu diametrul de cel mult 2 mm (fig. 3).

Cutia se instalează de preferință pe un copac, sau între copaci și în locuri ferite de curenți. În timpul cînd funcționează (preferabil toată noaptea), pentru a se putea mări spațiul de pătrundere a insectelor în interiorul capcanei, se ridică jumătatea superioară a peretelui de sticlă cu cea 2 cm, înălțime, în afara orificiului circular din mijloc dispune și de o deschidere transversală. Spre ziuă (cătore ora 3 noaptea) este absolut necesar ca supraveghetorul capcanei să lase jos partea superioară a peretelui de sticlă și să astupe și orificiul circular cu un carton ce poate culisa pe marginile de culisare a sticlelor. Mai înainte însă se va introduce în interiorul capcanei un tampon de vată bine îmbibat cu cloroform. Imediat ce insectele capturate au amorțit, se trage sertărașul de la fundul capcanei și materialul colectat este instalat în borcane în dopul cărora, de asemenea, se află un tampon cu vată îmbibată cu cloroform, pentru a ne asigura că insectele au murit. După 2—3 ore se instalează în cutia de carton și apoi se depozitează într-un dulap. Pentru a obține material de cît mai bună calitate este indicat a se controla capcane zilnic.

Rezultatele obținute sînt de obicei excepționale, mai ales în nopțile calde, umede și fără lună, iar dacă se lucrează cu mai multe capcane deodată, instalate în puncte diferite, rezultatele pot fi din cele mai îmbucurătoare.

Un fenomen de denaturare a culorilor în pictura murală de la Voroneț

Ing. ION ISTUDOR

Unele din degradările suferite de picturile murale care influențează în mod direct pelicula de culoare se referă în general la denaturări ale culorilor, survenite în timp, fie datorită unei incompatibilități la alegerea pigmentilor (pigmenți ce conțin cupru sau plumb în prezență de pigmenți ce conțin sulf), fie utilizării unor pigmenți mai puțin rezistenți la aer și lumină (ceruză, verde-gri etc).

În această notă vom prezenta un caz particular — și anume al denaturării culorilor picturii murale de la biserica Mănăstirii Voroneț — din cauza condițiilor de conservare.

Prin observarea atentă a fațadei de sud a bisericii, unde se află reprezentată scena arborelui lui Ieseu, se remarcă deasupra soclului de piatră o zonă de igrasie ce se întinde pe toată lungimea peretelui, cu prelungiri către vest și est.

Pe această zonă, acolo unde întâlnim culoarea albastră, se manifestă fenomenul de transformare a acestei culori în verde.

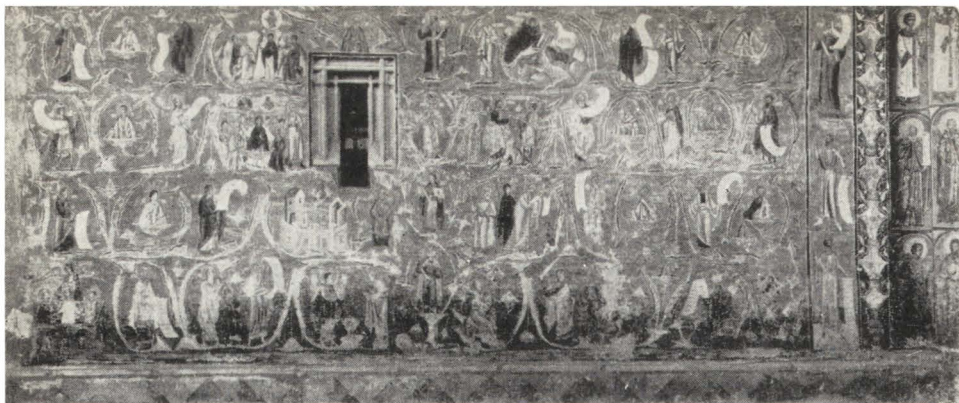
După cercetarea documentației fotografice fenomenul datează de mai mulți ani și nu este de loc întâmplător.

Apariția acestui fenomen este strins legată de natura chimică a pigmentului albastru care, în condițiile de umiditate create de zona de igrasie, s-a transformat în verde.

Fenomenul de transformare este un fenomen lent ce apare vizibil după un timp mai îndelungat de contact între pigment și factorii de alterare.

Prin observarea unui fragment de pictură la microscop, precum și prin analiza microscopică în pulbere, se remarcă existența unui pigment verde, cristalin și a unui număr mic de cristale albastre.

Analiza unei secțiuni transversale în peliculă demonstrează că actualmente transformarea în verde nu este totală, pe toată grosimea peliculei, ci descrește în adâncime pînă la culoarea neagră-cenușie, de fond, peste care a fost așternută inițial culoarea albastră.

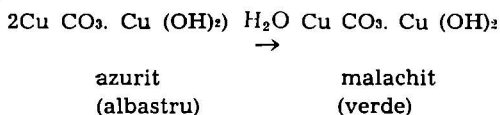
Biserica mănăstirii Voroneț (fațada sud). Zona de denaturare a culorii corespunzătoare zonei cu igrasie.

Prin analiza chimică și mineralogică a pigmentului albastru s-a dedus natura lui minerală.

Cunoscând natura acestui pigment carbonat bazic de cupru — azurit — ($2 \text{ Cu CO}_3 \cdot \text{Cu (OH)}_2$) — fenomenul se explică simplu, avînd în vedere tendința mineralelor de cupru de a se transforma lent într-un carbonat bazic de cupru-verde-malachit ($\text{Cu CO}_3 \cdot \text{Cu (OH)}_2$).

Analiza chimică și mineralogică a pigmentului verde provenit din albastru confirmă prezența malachitului.

Fenomenul se întîlnește frecvent în natură, mineralele de cupru apar în aflorimente îmbrăcate într-o crustă verde de malachit provenit prin alterarea acestora în contactul cu apa :

Cunoscînd acest fenomen, transformarea pigmentului albastru în verde nu trebuie privită ca o comportare anormală a pigmentilor, ci ca o consecință a existenței umidității pe pereți, care a favorizat transformarea chimică amintită mai sus.

Un fenomen identic se întîlnește și pe scena arborelui lui Ieseu de la Moldovița, zonă afectată, de asemenea, de igrasie.

Fenomenul îl considerăm foarte important pentru conservarea picturilor murale de la Voroneț și Moldovița, întrucît prin eventuala lui extindere s-ar denatura una din culorile de bază atît de apreciate a acestor biserici.

Măsurile care vor fi luate pentru prevenirea acestui fenomen trebuiesc îndreptate în primul rînd împotriva igrasiei, cunoscînd că denaturările de culoare pe care le produce sînt ireversibile.

În acest sens, Direcția Monumentelor Istorice, în baza unor studii hidrotehnice întreprinse, a luat o serie de măsuri pentru a împiedica umezirea în continuare a pereților, prin construirea unui dren, a unui trotuar corespunzător în jurul bisericii și prin prelungirea streășinei bisericii.

Eficacitatea acestui ansamblu de măsuri menit să împiedice apele de suprafață să se scurgă către monument va decide necesitatea luării și altor măsuri.

Unele metode folosite in activitatea atelierului de restaurare al Muzeului de artă al R. P. R.

de ELENA URDĂREANU

Alături de preocuparea pentru prezentarea și punerea în valoare a patrimoniului muzeal, o atenție deosebită s-a acordat acțiunilor de conservare.

Potrivit specificului colecțiilor, unele muzee s-au îngrijit să asigure condiții bune de expunere prin afectarea unui spațiu corespunzător, în clădiri sănătoase, cu depozite modern utilizate, care să permită controlul permanent al lucrărilor și accesibilitatea pentru studiu, întreținerea unui regim constant de temperatură, umiditate și compoziție atmosferică etc.

Pe această linie, printre altele, una din sarcinile imediate în acest domeniu, a fost oprirea practicilor libere de restaurare făcute prin procedee empirice, prin improvizatii, sau bazate pe „secrete profesionale”, și înlocuirea cu o activitate științifică desfășurată de specialiști competenți, în ateliere anume organizate în cadrul muzeelor.

Astfel, s-a creat pe lângă Muzeul de artă al R.P.R. o secție de restaurare a operelor de artă, alcătuită din mai multe ateliere, constituite treptat, pentru restaurarea picturii în ulei, picturii în tempera, pentru grafică, țesături, broderii, sculptură, ceramică și lemn.

Profilul activității acestei secții a inclus restaurarea patrimoniului artistic existent atât la Muzeul de artă al R.P.R. cât și restaurarea operelor de artă valoroase de pictură românească și străină, de grafică, de artă feudală românească (icoane, țesături și broderii), de artă decorativă occidentală, orientală etc, de la alte muzee din țară.

De asemenea s-a încredințat atelierelor de restaurare ale Muzeului de artă al R.P.R. restaurarea unor opere de artă din monumentele istorice, ca altarul bisericii din Smig, icoanele și timpla de la biserica din Râpciuni (Muzeul satului), altarul bisericii din Prejmer și altele.

Dintre acestea, cel mai dezvoltat este atelierul de restaurare a picturilor de șevalet în ulei, înființat în anul 1952, în care lucrează în prezent 5 specialiști restauratori.

În activitatea sa, acest atelier a dobândit o valoroasă experiență, caracterizată prin respectarea strictă a unor principii de restaurare științifică, cum sînt : păstrarea integrității operei originale și a particularităților sale, îndepărtarea cauzelor care provoacă degradări, evitarea intervențiilor inutile, cunoașterea precisă a părților constitutive și a tehnicii tabloului respectiv, folosirea materialelor de cea mai bună calitate, excluderea preparatelor a căror compoziție nu se cunoaște cu exactitate și a celor ce ar prejudicia operei de artă în decursul timpului sau la o viitoare restaurare, consultarea și controlul reciproc al specialiștilor competenți etc.

Metodele de lucru, bazate pe o practică îndelungată, au un caracter rațional și ele se aplică de la caz la caz. Plecînd de la faptul că nu există metodă și preparat „optim” — bun la toate, — așa cum în medicină nu există leac universal și tratament tip, că opera de artă și, în special pictura, este un organism delicat, cu particularitățile sale proprii, fiecareia i se aplică tratamentul cel mai adecvat, în funcție de vechime, suport, tehnică etc.

În atelierul de restaurare a picturilor în ulei se efectuează în prezent toate operațiunile privind restaurarea operelor de artă și se rezolvă cu succes cele mai delicate și dificile probleme, cum ar fi de pildă: consolidarea diferitelor straturi componente, transferul stratului pictural, îndepărtarea verniurilor false și a repictărilor străine etc.

O serie de picturi, care au fost ținute în condițiuni atmosferice necorespunzătoare, din cauza cărora stratul de pictură, singur sau cu grund, s-a detașat și ridicat de pe suport, au solicitat din partea restauratorului o mare îndeminare, migală și timp îndelungat, pentru readucerea și consolidarea porțiunilor detașate (altarele de la Smig și Prejmer).

Operațiunile, foarte dificile, de îndepărtare a repictărilor sau a patinelor false, în scopul readucerii operei de artă la starea sa originală, sînt o consecință a acelor intervenții nefaste ale vechilor restaurări despre care vorbeam la început.

O altă latură a activității atelierelor de restaurare este aceea a cercetării operelor de artă, operațiune care se bazează atît pe observarea minuțioasă cu ochiul liber a piesei și cu mijloace de mărire care pornesc de la simpla lupă de mină pînă la stereomicroscopul binocular, cît și pe un utilaj special, prin intermediul căruia se obțin documente obiective, fotografice și radiografice.

Fotografia a luat în zilele noastre o mare dezvoltare fiind aplicată în domeniul cercetării și restaurării ca o metodă de analiză importantă.

În cadrul Muzeului de artă al R.P.R. funcționează un atelier fotografic, înzestrat cu cele mai moderne aparate foto, cu un aparat Roentgen, lămpi cu emisie de radiații infraroșii și ultraviolete, stereomicroscop etc.

În anul 1963 s-au făcut numai pentru atelierul de restaurare a picturilor peste 1 400 de asemenea fotografii și cca 40 de radiografii.

În afară de fotografierea obișnuită cu lumină directă, în acest atelier-laborator se utilizează fotografierea la lumină razantă, procedeul prin care se pun în evidență deformările suportului, ridicăturile de culoare și toate accidentele de pe suprafața picturii.

Prin macrofotografiere se urmăresc unele porțiuni ale operei, izolindu-le din contextul lor, fapt ce concentrează atenția numai pe detaliul respectiv, pentru studiul facturii artistice, pensulației, caracteristicilor de pastă, semnăturilor etc.

Microfotografia înregistrează fotografic imagini mărite la microscop pentru înlesnirea studiului craclurilor, al verniurilor, al materiei picturale, al straturilor componente (în secțiune transversală) etc.

Fotografia la radiații ultraviolete este un document important în ceea ce privește studiul suprafeței picturii, respectiv al verniului și al rețușurilor sau repictărilor făcute peste ultimul strat de verniu.

Fotografierea la radiații infraroșii, este folosită la cercetarea stratului aflat imediat sub verniu sau sub glasiurile colorate, pentru reliefaarea detaliilor de deșeu sau a eventualelor semnături înecate într-un verni îngălbenit sau colorat, în rețușuri aflate sub verni etc.

Asemenea metode de cercetare își găsesc astăzi aplicare permanentă în activitatea atelierelor de restaurare ale Muzeului de artă al R.P.R., fără însă ca ele să epuizeze toate posibilitățile examenelor fizice folosite curent în acest domeniu.

Rezultatele și experiența bogată, cîștigată în activitatea sa în această perioadă de atelierul de restaurare al Muzeului de artă al R.P.R., constituie o garanție a dezvoltării acestui sector pe linia aplicării largi a unor noi metode și materiale, în pas cu cuceririle științei și tehnicii.

Pentru extinderea și dezvoltarea activității de restaurare și în domeniul conservării altor materiale — lemn, textile, piele, etc. — din colecțiile foarte diverse ale muzeelor de profil special, este necesară concentrarea eforturilor individuale ale diferitelor unități într-o formație centrală înzestrată cu mijloace de cercetare științifică și experimentare a procedeelor noi. Pe această linie se înscrie și traducerea în viață a hotărîrii Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă cu privire la înființarea unui atelier și laborator central de conservare și restaurare.

TENDINȚE CONTEMPORANE ÎN MUZEOGRAFIA CEHOSLOVACĂ

de JOSEF BENES

Articol scris pentru „Revista
Muzeelor”

În toamna lui 1964, Slezské Muzeum (muzeul silezian) din Opava, cel mai vechi muzeu de pe teritoriul Republicii Socialiste Cehoslovace, a sărbătorit 150 de ani de existență. Se poate deci spune că muzeele cehoslovace au o tradiție destul de veche. Totuși, numai în ultimii 10 ani se poate vorbi despre o dezvoltare evidentă a muzeelor din Cehoslovacia, care au dobândit o poziție importantă în viața culturală a statului. Aceasta se manifestă printr-o nouă calitate a muncii muzeelor, care devin centre culturale, jucând un rol remarcabil în educația publicului (în special a tineretului), în ocrotirea bunurilor culturale și în cercetarea științifică.

Iată câteva informații cu privire la situația actuală a muzeelor din Cehoslovacia. Numărul lor este chiar prea mare: în Boemia și în Moravia, există câte un muzeu în fiecare oraș, ceea ce nu este tocmai bine. Această situație este rezultatul dezvoltării istorice din aceste provincii la sfârșitul secolului al XIX-lea. Alta este situația în Slovacia, care nu are decât 75 muze, rețeaua fiind rară. În Cehoslovacia există 500 muze și colecții comemorative. Există de asemenea 33 galerii de artă și 130 castele aparținând statului, cu numeroase colecții artistice și istorice accesibile publicului.

În ceea ce privește programul muzeelor cehoslovace, se poate spune că majoritatea au un program mixt, limitat din punct de vedere teritorial (muze provinciale, regionale, locale). Actualmente sînt favorizate tendințele de specializare a micilor muze, adică reducerea programului general în favoarea unei anumite discipline care prezintă o deosebită importanță în orașul respectiv.

Muzele mai mari sînt subordonate Ministerului Învățămîntului și Culturii și sînt

îndrumate de la centru (Muzeul național, Muzeul tehnicii naționale, Muzeul literaturii naționale de la Praga). Cîteva muze speciale sînt subordonate altor resoarte, în funcție de specializarea lor. Majoritatea muzeelor cehoslovace sînt conduse de secțiile de învățămînt și cultură ale comitetelor naționale provinciale, raionale și orășenești. Cele două muze principale din Slovacia, sînt subordonate Consiliului Național Slovac cu sediul la Bratislava.

Principalele sarcini ale muzeelor sînt stabilite prin legea muzeelor și a galeriilor, adoptată în anul 1959 și prin directivele Ministerului cu privire la administrarea colecțiilor muzeologice, elaborate în 1960. Dezvoltarea activității educative a dus la o creștere remarcabilă a numărului de vizitatori, care se ridică la 8 milioane anual. (În plus, galeriile de artă numără 3 milioane de vizitatori anual, castelele aparținînd statului — 7 milioane, ceea ce dă un număr global de 18 milioane de vizitatori, adică mai mult decît întreaga populație, de 14 milioane, a țării!).

Coordonarea activității muzeologice se face de către Comisia centrală muzeologică din minister, avînd în frunte pe dr. Vladimír Denkstein, directorul Muzeului național din Praga. El deține de asemenea funcția de președinte al Comitetului național cehoslovac I.C.O.M., care colaborează intens cu Centrul I.C.O.M. de la Paris. Directorul Muzeului morav de la Brno, dr. Jan Jelínek, are și funcția de președinte al Comitetului Internațional I.C.O.M. pentru muzeele regionale și specializate. Se intensifică de asemenea coordonarea activităților muzeografice cu comitetele I.C.O.M. din celelalte țări socialiste.

Comisia centrală are cîteva subcomitete, dintre care cele mai active sînt: subcomitetul pentru etnografie, cel pentru științe naturale, pentru istorie contemporană, pentru conservarea exemplarelor. Aceste subcomitete organizează conferințe și consultații de specialitate pentru lucrătorii din muze, pentru a le da posibilitatea de a contribui la dezvoltarea muzeografiei și de a tine legătura permanentă cu centrele muzeologice de stat.

Mai trebuie menționată crearea de centre specializate de muzeologie, pentru studierea teoriei și tehnicii muzeografice și a istoriei muzeelor, precum și pentru a sprijini muzeele conduse de comitetele naționale. Din 1956, funcționează la Praga Cabinetul muzeologic (Praha 1, Ulužického semináře 13), al cărui director este Václav Pupal (cu 10 salariați); Cabinetul îndeplinește și funcția de centru de documentare muzeologică din Cehoslovacia. La Bratislava, pe lângă Muzeul național slovac (Vajanského nábřeží 2) funcționează o instituție similară, cu 6 salariați. La Brno, la Muzeul morav a fost organizată o secție

de muzeologie, avînd sarcini similare. Cabinetul muzeologic de la Praga publică revista MUZEJNI A VLASTIVĚDNE PRACE (4 numere pe an, începînd din 1963), precum și o serie de publicații specializate sub titlul global MUZEJNI PRACE (de exemplu volumul 5 cuprinde: Losos L. „Noi metode de conservare a colecțiilor muzeale”, 166 pag.; vol. 7: Táborský, K. Beneš J. „Administrarea colecțiilor din muzeu”, 167 pag., toate cu rezumate în limbi străine). Cabinetul muzeologic de la Bratislava publică începînd cu anul 1954, revista trimestrială MÚZEUM (4 numere pe an, ciclostil). Aceste două cabinete publice împreună în fiecare an Bibliografia lucrărilor muzeologice din străinătate (ciclostil; vol. 3/1962, are 256 pag. și cuprinde extrase din 52 reviste muzeologice din lumea întreagă). Aceste volume de bibliografie adnotată se trimit gratuit tuturor muzeelor din Cehoslovacia și oferă muzeografilor posibilitatea de a urmări noutățile din domeniul muzeografiei în general.

Cabinetele muzeologice mai au și scopul de a contribui la ridicarea nivelului lucrărilor din muzeu în ceea ce privește metodele muzeologice, prin organizarea de conferințe și consultații, de cursuri speciale etc. Menționăm că studenții participă și ei la cursurile speciale de muzeologie (arheologie, etnografie, istoria artei etc.). Începînd din 1964, la Universitatea din Brno funcționează o catedră specială de muzeologie condusă de dr. Ian Jelínek.

Care sînt tendințele noi din activitatea muzeelor? În primul rînd trebuie să menționăm activitatea educativă bazată pe expozițiile permanente și cele temporare, precum și pe programele culturale. În ceea ce privește expunerile permanente, se încearcă prezentarea lor la nivelul științific al popularizării cunoștințelor despre evoluția societății și a naturii și, în același timp, se urmărește prezentarea lor într-o formă nouă în ceea ce privește echipamentul tehnic și forma artistică de expunere; se cunoaște succesul obținut în această direcție la expoziția de la Bruxelles din 1958. Modernizarea expunerii în muzeu implică necesitatea unor mijloace financiare destul de importante. Aceasta explică de ce nu toate muzeele se bucură de expuneri noi. Totuși, muzeele regionale au deja expuneri noi: de exemplu în Boemia, cele din Česká Budějovice, Kutná Hora, Poděbrady, Teplice, Liberec, Hradec Králové; în Moravia cele din Jihlava, Brno, Olomouc, Opava, Ostrava; în Slovacia, cele de la Bratislava, Bojnice, Banská Bystrica, Bardejov, Prešov, Košice etc.

În fiecare an sînt organizate cam 1.500 expoziții temporare. Tematica lor cuprinde în special artă veche și modernă, istorie contemporană, literatură, muzică, de obicei la nivelul regional, respectiv local. Activitățile educative și culturale, care depășesc cifra de 10.000 anual, îmbracă în prezent forme mai atrăgătoare pentru public și mai ales pentru tineret (manifestări organizate de obicei seara prin prezentarea de filme, de audii muzicale etc., cicluri de conferințe sub titlul „Academia populară”, (Universitatea populară — n.r.) etc.

Trebuie menționată, în al doilea rînd, tendința de a îmbunătăți achiziționarea de piese corespunzătoare exigențelor științifice, organizarea de depozite, manipularea pieselor și evidența lor (catalogarea pe 3 fișe format 15/12 cm, din care una se completează pentru scopuri administrative și oficiale, iar celelalte două pentru scopuri

practice; acest catalog este de două feluri: unul pe categorii de piese și altul după proveniență). Marile muzeee regionale posedă laboratoarele și lucrători specializați pentru conservarea pieselor, care deservesc și micile muzeee din regiune. Multe muzeee fac documentări avînd ca obiect viața contemporană, printre care și transformările fundamentale din viața țărănilor, ca urmare a industrializării intensive și a schimbării modului de viață la sate, mai ales în Slovacia. În acest scop se folosesc și noile mijloace tehnice de documentare, de pildă, filmul, înregistrarea pe bandă de magnetofon, fotografia în culori etc.

În al treilea rînd, trebuie să menționăm cercetările științifice, la care participă marile muzeee din Praga, Brno, Opava, Bratislava, Košice, în cadrul planului de stat de cercetări științifice care este coordonat de Academia de Științe din Cehoslovacia, iar în Slovacia de Academia de Științe Slovacă. Se fac încercări ca această colaborare a muzeelor cu alte instituții științifice să devină și mai fructuoasă, deoarece coordonarea nu este încă satisfăcătoare. Pentru viitor se urmărește realizarea aceluiași lucru și în ceea ce privește muzeele regionale.

În sfîrșit, trebuie să arătăm că publicațiile muzeelor cehoslovace au schimburi intense cu muzeele și instituțiile științifice din lumea întreagă. Iată revistele mai importante pe care le publică muzeele cehoslovace:

Narodní muzeum Praha: Casopis Národního muzea (secția de științe sociale și de științe naturale), Sborník Národního muzea-Acta Musei Nationalis Pragae (3 serii: științe sociale, științe naturale, literatură). **Moravské muzeum Brno:** Casopis Moravského muzea. **Slezské muzeum Opava:** Casopis Slezského muzea-Acta Musei Silesiae (3 secțiuni: științele sociale, științele naturale, dendrologie).

Anuarele cele mai importante ale muzeelor cehoslovace: Annals of the Náprstek Museum Praha, Acta entomologica Musei Nationalis Pragae, Monumenta archaeologica Pragenses (Praha, Národní muzeum). **Anthropos Ethnographica** (Brno, Moravské muzeum), **Sborník Slovenského národního muzea** (Bratislava, Științele naturale, istorie, etnografie). **Anuarele muzeelor regionale:** České Budejovice, (Sborník), Liberec, (Sborník), Hradec (Králové) (Acta musei), Jihlava (Sborník), Světín (Valašsko), Uherské Hradiště (Slovácko), Zlín (Sborník), Bojnice (Horná Nitra), Prešov (Nové obzory), Košice (Sborník). Multe muzeee publice note (Zprávy, Zpravodaj): České Budejovice, Pízen, Pardubice, Poděbrady, Olomouc, Ostrava, Gottwaldov, Uherský Brod, Trenčín etc.

Muzeele cehoslovace acordă o mare atenție colaborării internaționale ca o condiție necesară pentru dezvoltarea muzeologiei. Se pot deja constata primii pași în formarea unei teorii muzeologice în lucrările publicate de Jiří Neustupný, Josef Beneš, Václav Pupal, Zorošlava Drobná, Miroslav Malík din Praga, de Ludvík Kunz și Jan Jelínek din Brno, de Milan Rybecký din Bratislava și de alți autori.

Toate aceste tendințe sînt menite să dea muzeelor cehoslovace o poziție însemnată în viața culturală, corespunzînd importanței bogatelor colecții din muzeee, precum și posibilităților vaste pe care le au de a utiliza aceste colecții în scop științific și pentru educarea publicului.

DEZVOLTAREA MUZEULUI DE ISTORIE NATURALĂ DIN IAȘI, ÎN ULTIMII 20 DE ANI

de Prof. dr. N. MACAROVICI

Este de necontestat rolul pe care îl au muzeele din patria noastră în educarea oamenilor muncii, în formarea concepției lor științifice despre natură și societate, în dezvoltarea sentimentelor patriotismului socialist și al internaționalismului proletar. Pe această linie se înscrie și Muzeul de istorie naturală din Iași, care de curînd a împlinit 130 de ani de la înființare, fiind astfel printre cele mai vechi muzee de la noi. Avînd o existență de peste un secol este interesantă, credem, o prezentare, oricît de sumară, a dezvoltării acestui muzeu în decursul îndelungatei sale existențe.

A fost fondat la 4 februarie 1834, din inițiativa doctorului Iacob Czihak și a doctorului Mihai Zotta. Acești oameni progresiști sint, totodată și fondatorii Societății de Medici și Naturaliști din Iași, cea mai veche societate științifică din țară.

De la început muzeul s-a bucurat de sprijinul guvernului Moldovei, acordîndu-i-se localul necesar și o subvenție anuală. De asemenea, cu subvenția guvernului Moldovei, s-a cumpărat, la

1841, localul în care funcționează și astăzi acest muzeu (Secția de zoologie).

Printre cei dintîi donatori au fost Dr. Czihak, ornitologul Friederich Bell, botanistul Iosif Szabo, mitropolitul Veniamin Costache. De la primii există și astăzi în muzeu o colecție de minerale și roci, iar din donația mitropolitului Veniamin Costache se mai păstrează cîteva oase și măsele de mamut și de rinocer păros, descoperite la Rîșca, lângă Fălticeni, unde erau folosite drept contragreutăți la cumpăna unei fintîni.

Datorită muncii foarte stăruitoare a d-rului Czihak, muzeul a făcut progrese mari chiar din primii ani de existență. Așa se explică faptul că muzeul a fost remarcat elogios, în 1837, de către misiunea științifică Demidoff, care a trecut prin Iași, în drum spre Crimeea.

Prin legăturile stabilite de Dr. Czihak cu muzeele de istorie naturală din Paris, Frankfurt, München, Mainz, Freiberg, Heidelberg, Petersburg etc., s-a făcut un schimb foarte activ de material muzeistic în primii 10—15 ani de existență a muzeului. În acest timp a fost achiziționat și

elefantul care există și astăzi în muzeu și care a fost montat în expoziție tot prin grija și stăruința doctorului Czihak, fapt nou pentru Iașul de atunci (1840). Aceasta a făcut ca mult timp muzeul să fie cunoscut sub numele de „**Cabinetul elefantului**“.

Datorită tot doctorului Czihak, muzeul a avut o perioadă de bună organizare și după anul 1861, când acesta s-a retras la Aschafenburg (în Hessa, pe Main), orașul său natal. După moartea acestuia, muzeul a intrat într-o perioadă de continuă părăsire, care a ținut pînă în 1910 cînd a venit la conducerea lui profesorul Ion Borcea. Între 1910 și 1936 (anul morții profesorului Ion Borcea), muzeul a cunoscut o nouă perioadă de înflorire, fiindcă s-au reluat schimburile de material muzeistic cu străinătatea, iar colecțiile s-au dublat. În cursul celui de al doilea război mondial însă, din cauza operațiilor militare, s-au distrus cca 60 la sută din colecțiile muzeului și o parte din clădire. Începînd din 1947 s-a refăcut clădirea, s-a recondiționat materialul rămas și mobilierul și s-a trecut la reorganizarea muzeului.

Această reorganizare s-a făcut nu numai pe bază sistematică, în ceea ce privește secția de zoologie, ci și pe bază ecologică, construindu-se 12 diorame, care reprezintă biotopurile importante din țara noastră. Între timp, aceste diorame au fost mereu îmbunătățite, încît în prezent, după părerea specialiștilor în muzeologie, sînt bine realizate.

După 1953, imediat ce muzeul a fost trecut în patrimoniul Universității „Alexandru Ion Cuza“, s-au înființat două secții noi (Secția de geologie-mineralogie și Secția de botanică). Începînd din 1956 s-a trecut la organizarea muncii științifice din muzeu, în care lucrează șapte cadre didactice, pe baza unei tematici deosebite de cea a diferitelor catedre ale Facultății de științe naturale și geografie. Astfel, în această tematică sînt înscrise următoarele teme importante: Studiul microfaunei din Sarmațianul inferior din Moldova de nord; Studiul sistematic și biologic al familiei Staphylinidae din Moldova, al Orthopterelor din Moldova, al Gasteropodelor terestre din Moldova și al Lamellibranchiatelor din apele Moldovei, al populației larvelor de Ixodidae din această provincie; contribuții la cu-

noașterea lichenilor din Carpații Moldovei; contribuții la cunoașterea geobotanică a văii Siretului din raionul Roman, precum și studiul Foraminiferelor de pe platforma de nord-vest a Mării Negre.

Toate aceste teme nu mai sînt studiate în paralel și de alți cercetători din țara noastră, ci fac parte din tematica proprie Muzeului de istorie naturală Iași. Rezultatele acestor cercetări au făcut, pînă în prezent, obiectul a 56 de note și articole tipărite, la care se mai adaugă încă 3—4 comunicări în sesiunea științifică a Universității „Alexandru Ioan Cuza“, din octombrie 1964, comunicări aflate sub tipar.

Pe lângă lucrările științifice menționate, s-a tipărit prin grija direcției muzeului și a Filialei din Iași a Academiei R.P.R., o lucrare postumă de valoare a profesorului Vasile Zaharescu, asupra gasteropodelor terestre și de apă dulce din Moldova.

De asemenea, trebuie să amintim tipărirea albumului jubiliar al muzeului pe perioada 1833—1963, publicat în editura Universității „Alexandru Ioan Cuza“. Acest album a fost foarte bine primit și apreciat de oamenii de cultură din țara noastră, fapt constatat prin comenzile importante, echivalente cu o treime din numărul exemplarelor tipărite, pentru a fi trimise în străinătate, la lectorate de limba română și pentru diferitele biblioteci de peste hotare.

Muzeul posedă astăzi în colecțiile sale științifice cca 50 000 piese și un ierbar de cca 10 000 plante, în afară de cele 6 700 exponate din săli. Muzeul face schimb de piese și de publicații cu 60 de muzee din Europa și de pe celelalte continente. Astfel, s-au reluat schimburile de material muzeistic și de publicații cu muzeele de științe naturale din Leningrad, Leipzig, Berlin, Paris, Viena, Praga, Brno, Belgrad, Varșovia și încă cu alte 35 muzee din întreaga lume.

După renovarea completă a mobilierului și a săliilor, făcută în anul 1960, muzeul este vizitat în prezent de un însemnat număr de vizitatori. Această instituție se găsește astăzi la un nivel ridicat științific și muzeistic, așa cum n-a fost niciodată în lunga sa existență.

CASA MEMORIALĂ „C. I. NOTTARA ȘI C. C. NOTTARA”

de VICTOR CRĂCIUN

Cine l-a avut profesor sau a „jucat” cu Nottara, îl consideră ca Agepsina Macri : „decanul scenei noastre”. Cine l-a văzut pe scenă, nu-l mai poate uita, pentru că, așa cum notează Tudor Vianu, „tinerețea noastră s-a desfășurat sub vraja artei lui Constantin Nottara. Multă vreme și, poate, pînă tîrziu, măreția scenică mi se înfățișează în statuia și sub masca lui Nottara”¹. Cine nu l-a văzut, regretă, pentru că Nottara făcea parte din cea mai mare generație de actori, urmîndu-i pe Matei Millo și Pascaly și realizînd cele peste patru sute de roluri de seamă alături de Petrescu, Vasile Leonescu, Aristizza Romanescu, într-o perioadă în care — observa pe bună dreptate V. Eftimiu — în Europa se impuseseră corifeii : Sara Bernhardt, Novelli, de Sanctis, Irving, Stanislavski...². Poate că Liviu Rebreanu, omagiindu-l la 50 de ani de teatru, îi aducea cel mai mare prinos de recunoștință cînd scria : „Nottara e mai scump decît toți înaintașii săi în teatru pentru că a interpretat cele mai reprezentative figuri pe care le-au dramatizat autorii romîni. Gloria lui e așa mai pură și mai apropiată de sufletul românesc. De aceea cînd zici „teatrul românesc”, zici Nottara. E cea mai frumoasă mulțumire ce poate s-o aibă un adevărat artist contemplîndu-și trecutul”³.

¹) C. I. Nottara : Amintiri. E.S.P.L.A., p. 242.

²) Idem, p. 225.

³) În albumul omagial al Societății Actorilor Dramatici Romîni : „Lui C. I. Nottara la 50 de ani de teatru”.

C. I. Nottara interpretînd rolul lui Luca Arbore din „Vîforul”

Generația mai tînă, care nu avea cum să-l cunoască pe interpretul lui Othello, Hamlet, Oedip, Lear, Ștefan cel Mare, Vlaicu, are la îndemină destul de rar cele cîteva filme care îi rețin imaginea. Dar, păstrător al tradițiilor culturale din trecut și al respectului pentru marile personalități creatoare, regimul nostru cinstește memoria distinsului actor, regizor și profesor. Un teatru din București îi poartă numele. Au apărut „Amintirile” sale și numeroase mărturii ale contemporanilor. Se scriu studii despre el. Cel mai viu însă, personalitatea sa este reprezentată de casa muzeu din Bulevardul Dacia, din București. Vizitatorul cel tînăr îl descoperă aici pe Nottara, cel mai vîrstnic și-l reamintește.

Clădirea este construită în anul 1925. Nottara, ca și cei mai mulți actori și oameni de cultură din societatea trecută a trăit în condiții dintre cele mai mizere. Rămas de mic orfan de ambii părinți, a îndurat severitatea unui epitrop care îi interzicea apariția pe scenă. Apoi, deși „Societar de-a II-a” după moartea lui Pas-

caly și, în scurtă vreme, „Societar clasa I-a” al Teatrului Național, tragedianul nu a dus o viață lipsită de griji materiale. O dovedesc desele turnee și reprezentațiile de beneficiu, și o mărturisește laconic uneori, singur. Iată de ce pare de mirare că Nottara, cel ce se adăpostise ani de zile în mansarde și cămăruțe friguroase, luate cu chirie, a ajuns să-și construiască o casă. Documentele existente în muzeu precizează că această clădire este rezultatul unei îndărătnice economisirii din anii săi de glorie, ai fiului, și la ea a contribuit atât Teatrul Național cât și colegii încadrați în Sindicatul artiștilor. Se păstrează adresa Direcției Teatrului Național din București care făcuse vîlvă prin lipsa ei de discreție, deoarece, trimbițînd, i se făcea cunoscut că „se donează suma de lei 100 000 (una sută mii) pentru cumpărarea mobilierului «Căminului Nottara»”. În cuvinte mai delicate și calde se adresează Sindicatul artiștilor dramatici și lirici din România în același sens: „Onorate Maestre, Pentru cinstea pe care ați făcut-o teatrului românesc în decurs de 50 de ani de glorioasă carieră artistică, pentru respectul și recunoștința ce o purtăm celui mai mare artist al țării, decanul nostru și profesorul celor mai mulți dintre noi, îngăduiți-ne ilustre, să depunem cu tot sufletul modestul nostru prinos de 20 de mii lei care va însemna înția cărămidă ce se va pune solemn la căminul care vă va păstra numele pentru posteritate”.

Apreciind gestul confrăților de muncă, atât mai puternic iese la iveală faptul că regimul burghezo-moșieresc a procedat și cu Nottara la fel ca și cu ceilalți intelectuali înaintați ai timpului. La vîrsta de 66 de ani, cînd actorul se gîndea cît de cît să-și aștearnă un confort elementar pentru bătrînețe — și atunci ajutat de instituția unde lucra și de colegi, — peregrinările celui pe care, cu fanfaronadă îl socoteau totuși gazetele vremii „stîlp neabătut al teatrului românesc” s-au încheiat. Tîrzie rezolvare pentru o personalitate de talia sa, dar care nu trebuie să ne mire într-o societate în care Eminescu murea neîngrijit, iar Caragiale era nevoit să se exileze. Nici zece ani nu s-a bucurat Nottara de traiul în casa din Bulevardul Dacia, pentru că se stinge din viață în vîrstă de 76 de ani, bolnav și îmbătrînit fizic, la 15 octombrie 1935. Casa a rămas, așa cum

colegii în scrisoarea de mai sus o doreau, pentru a-l prezenta pe omul de teatru „posterității”.

De la intrare, o scară în semiculbec urcă la primul etaj unde este muzeul. Pe pereții scării, fotografiile de atmosferă în legătură cu viața de teatru, părinții actorului, familia și copilul care va deveni talentatul compozitor C. C. Nottara. Scara se

C. I. Nottara în rolul titular din „Hamlet”

încheie cu un salon de primire, transformat într-un adevărat muzeu teatral. Încadrat într-o ramă bogată, patronează însuși Nottara din tabloul lui C. Baba. De jur împrejur îl asistă, ca la conservator sau la teatru, prieteni, colaboratori, foști elevi — Paul Gusty, Iancu Brezeanu, Victor Eftimiu, Agepsina Macri, Mărioara Voiculescu, Novelty, Grigore Manolescu, Constantin Tănase, George Vraca — și foarte mulți alții. Mulțimea de autografe dedicate maestrului dovedește considerația de care s-a bucurat. „*Bunului și bravului meu frate întru artă*” îi scria Novelty în 1904; „*Dragoste și admirație celui mai mare artist, celui mai bun profesor, și celui mai de treabă om*”, spicuim din însemnarea lui Iancu Brezeanu din 1923; „*In semn*

de adîncă stimă și frățească dragoste” omagiază și Paul Gusty.

În același salon vizitatorul face cunoștință cu actorul Nottara. O imensă listă consemnează rolurile mai de seamă și pieșele în care a interpretat. Spicuim din ea : Oedip, Pygmalion, Despot, Horațiu, Răzvan, Regele Lear, Richard III, Don Carlos, Ludovic XI, Vlaicu Vodă, Dracul din „Coșul Negru”, Manasse, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Luca Arbore, Papa Lebonard, Tartuffe, Actorul din „Azilul de noapte”, Don Juan, Oswaldo din „Strigoii”, Othelo, Hamlet. Tot aici, într-o vitrină, — fotografiile sale în diverse roluri.

Camera din dreapta reprezintă încăperea de lucru a lui C. I. Nottara. Aici se află biroul la care scria și se documenta asupra rolurilor, o masă de machiaj primită cadou în semn de prețuire, alte modeste omagii și imensa bibliotecă. Între obiectele care atrag deîndată atenția sînt cele primite, în semn de recunoaștere, de la colegi : două covoare de la Constantin Tănase, un platou reprezentînd Capitoliul (basorelief) oferit de Grigore Ventura, o farfurie ornamentată — de la Grigore Manolescu, un portret desenat de J. Al. Steriadi, un tablou „*Omagiu de la V. Morțun*”, o cutie argintată, pentru dresuri de machiaj, oferită în mai 1919 — la Cluj, „*Gloria*” — statueta primită la Pitești, o altă statueta reprezentîndu-l în Hamlet (donație a elevilor săi din 1921), alta de la colegii din Iași, cu prilejul unui turneu în 1925.

Biblioteca — intrînd un imens număr de volume — cuprinde, desigur, lucrări în primul rînd de teatru. Se află cei mai de seamă autori de teatru din lume : tragedienii greci, Shakespeare, Molière, Lessing, Gorki, Schiller, O. Wilde, Labiche, Ibsen, Shaw. Teatrul românesc este de asemenea foarte bine reprezentat ; la fel diversele însemnări ale colegilor, oameni de teatru, tratatele de artă dramatică etc. Multe din aceste volume au comunicat direct cu Nottara : din ele își învîță rolurile. Cîteva păstrează sublinierile maestrului, care se documenta asupra caracterelor ce le întruchipa. Alături de A. Dumăse se află Caragiale și Alecsandri, autori pe care îi cunoscuse îndeaproape, interpretîndu-le două capodopere : *Scrisoarea pierdută* și *Fintina Blanduziei*. Biblioteca nu este însă numai de teatru, ci și științifică și literară în același timp. Se află aici cele mai de seamă opere ale scriitorilor romîni contemporani. Unele din ele îi sînt dedicate cu prietenie și stimă. Cîteva rafturi cuprind fosta bibliotecă a lui M. Pascaly cumpărată de Nottara de la familia acestuia. Sînt cărți mai ales de

teatru, opere princeps, unele cu dedicație, un incunabul și cîteva tratate despre arta actorului, cu adevărat rare.

Ca de-a treia cameră muzeală este destinată lui C. C. Nottara. Biroul, pianul la care compunea, vioara, cîteva portrete și afișe, se pierd aproape, în fața uriașului număr de volume. Fiul lui Nottara a fost deosebit de cultivat și biblioteca dovedeș-

C. I. Nottara în rolul Dubosc din piesa „*Curierul din Lyon*”

te tocmai aceasta. Puține biblioteci particulare conțin atîtea piese muzicale de preț în edițiile cele mai valoroase tipărite în Europa. Toată opera lui Wagner, Donizetti, Puccini, Rossini, Ceaikovski, Smetana, Mozart, Saint-Saens, Brahms, Schubert, Strauss, Verdi în ediții pe care multe biblioteci publice din orașe cu tradiție muzicală le-ar invidia. Alături de *Encyclopedie de la musique* a lui Albert Lavignac (Director Lionel de la Laurencie) se află *Histoire de la musique*, în trei volume, de J. Combarien, monografiile lui J. Proud'homme și R. Rolland despre muzicieni, tratate de armonie, contrapunct etc., etc., folosite cu prisosință, prin împrumut de la Casa muzeu, de instituțiile muzicale din București.

**PLENARA
COMITETULUI
DE STAT
PENTRU
CULTURĂ
ȘI ARTĂ**

În sala de marmură a Casei Științei a avut loc, între 28—30 ianuarie 1965, plenara Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă.

La ședință au participat membrii biroului executiv și membrii C.S.C.A., activiști cu munci de răspundere din cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, conducători de instituții, academicieni, oameni de știință și cultură.

Ordinea de zi a plenarei a cuprins :

— Informarea cu privire la activitatea C.S.C.A. pe anul 1964 și adoptarea planului de muncă pe anul 1965.

— Aprobarea liniilor directoare privind elaborarea portofoliilor de perspectivă ale editurilor.

La primul punct al ordinei de zi tov. Constanța Crăciun, președintele Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă a făcut o informare cuprinzătoare asupra activității desfășurate în anul 1964, după care a prezentat obiectivele principale ale planului de muncă pe anul 1965.

În cadrul planului general, Comisiei muzeelor științifice îi revin sarcini importante, menite să contribuie la dezvoltarea continuă a activității muzeografice din țara noastră, dintre care menționăm :

— organizarea în continuare a cercetărilor științifice din instituțiile muzeale, pe bază de plan unic, stimularea și coordonarea lor ;

— convocarea unei consfătuiri pentru analiza principiilor de organizare a expozițiilor de bază în muzeele de științele naturii ;

— profilarea rețelei instituțiilor muzeale și specializarea unor muzee de profil ;

— punerea bazelor laboratorului central de restaurare și conservare pentru lemn, metal, textile și taxidermie ;

— organizarea celei de-a II-a sesiuni științifice a muzeelor ;

— organizarea conferinței republicane de etnografie și folclor în colaborare cu Academia R.P.R. și la inițiativa acesteia ;

— organizarea unui curs de perfecționare a pregătirii muzeografilor etnografi, a celor din muzeele și casele memoriale și altele.

**Prima
sesiune
de comunicări
a Muzeelor
științifice
din R.P.R.**

rană), Secția de etnografie și Secția muzeelor memoriale și muzeografie.

★

Secția de științele naturii și-a ținut ședințele în amfiteatrul Muzeului de istorie naturală „Grigore Antipa”. Au fost prezentate trei comunicări din domeniul astronomiei: „Asupra interpretării deplasării universale spre roșu a spectrelor” (A. Gerasim); „Serviciul solar al Observatorului astronomic popular din București” și „Observații asupra planetei Jupiter în anii 1962 și 1963” (M. Alecsescu).

Rezultatele unei cercetări paleontologice au fost expuse în comunicarea: „Resturi fosile ale unui *Rhinoceros tihorhinus* în cuaternarul de la Bratei” (W. Hermann).

Vastul domeniu al entomologiei a fost abordat în patru comunicări: „Catalogul colecției de Lepidoptere din Muzeul regional al Banatului (Fr. König și D. Spătaru); „Contribuții la studiul Pyralididaeelor (Lepidoptera) din Oltenia” (I. Stănoiu și I. Firu); „Contribuții la cunoașterea familiei Panorpidae din R.P.R.” (C. Nagler); „Blattidaele din Moldova” (C. Mindru). O lucrare a tratat despre o interesantă specie de melci (*Theodoxus prevoștianus*) cunoscută în țara noastră numai sub formă fosilă pînă în prezent și care a fost descoperită trăind în izvoare termale din regiunea Crișana: „Contribuții la cunoașterea faunei malacologice din piriul Băii de la Răzvăgani” (T. Iurcsak). La discuții s-a apreciat importanța cercetării acestui interesant mediu de viață, în care mai pot fi găsite specii relice, dispărute din restul țării.

Muzeul regional al Banatului, în colaborare cu specialiștii din Timișoara, Satchinez, București și Oradea, a prezentat mai multe comunicări reflectînd primele rezultate ale cercetării complexe efectuate pe Valea Ierului din Banat. Din această serie menționăm comunicările: „Complexele de soluri din bazinul Ierului între Biled și Vinga-Banat” (P. Stănescu, M. Iliescu, L. Verghel și O. Dejeu); „Materiale pentru flora și vegetația Văii Ierului-Banat” (P. C. Popescu, E. Nicolae și R. Poliș); „Date parțiale privind fauna entomologică din Valea Ierului-Banat” (D. Spătaru); „Date parțiale privind fauna ornitologică din Valea Ierului-Banat” (E. Nadra și V. Iacob).

Au fost prezentate cinci comunicări din domeniul ornitologiei: „Cuibăritul păsărilor din Lunca Dundrii” (M. Tâlpeanu și E. Vesprieanu); „Fauna ornitologică a bălții de la Otomani” și „Contribuții la cunoașterea avifaunei izvoarelor termale de la Băile 1 Mai și a piriului Peța — regiunea Crișana” (R. Poliș, T. Beczy și T. Iurcsak); „Exemplare inelate existente la Muzeul de științele naturii din Focșani” (C. Nagler), incluzînd și un liliac inelat din U.R.S.S. și colectat în țara noastră; „Monumente ale naturii în Muzeul de științele naturii din Focșani” (C. Nagler, E. Boancă și A. Renea).

I. Dănilă a prezentat comunicarea „Creșterea relativă la popindău (*Citellus citellus*)”.

O comunicare a tratat despre o temă de fiziologie a peștilor cu răsfrîngere în domeniul practicii pescuitului: „Comportarea speciilor *Mullus barbatus ponticus* și *Gobius melanostomus* față de lumina albă și colorată din timpul nopții” (M. Stanciu și M. Ciufu).

Din domeniul botanicii au fost prezentate de asemenea comunicări: „Două ierbare din secolul al XVIII-lea în colecțiile Muzeului Brukenthal” (M. Doltu); „Rolul și dinamica lichenilor din masivul Retezat” (E. Mantu); „*Chelidonium majus* folosită în tratamentul unor boli de piele” (C. Nagler și dr. G. Roncea), temă cu interesante implicații în etnobotanică.

M. Moșneagă a prezentat o sinteză a cercetărilor de teren efectuate de colectivul Muzeului regional de științele naturii din Ploiești.

La discuțiile care au avut loc au participat autorii comunicărilor și tovarășii: dr. M. Băcescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., prof. dr. N. Botnariuc, prof. dr. I. Tarnavschl, dr. M. Ienăsteanu, Val Pușcariu, I. Cătușeanu, dr. A. Popescu-Gorj, A. M. Comșia, M. Iacob, și V. Iacob.

★

Comunicările muzeelor de istorie au fost dezbătute în două subsecții: istorie veche și istorie medie, modernă și contemporană.

La subsecția de istorie veche un grup de comunicări s-a referit la cele mai îndepărtate vremuri ale istoriei patriei noastre. Reliefind cercetările din ultima vreme pentru cunoașterea paleoliticului românesc și a genezelor sale, comunicările: „Not descoperiri arheologice în regiunea Porților de Fier” (dr. C. S. Nicolăescu-Plopșor, membru corespondent al Aca-

Între 27—29 decembrie 1964, a avut loc la București sesiunea de comunicări a Muzeelor științifice din R.P.R. Organizată de Comisia muzeelor științifice din Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, sesiunea reprezintă prima manifestare științifică de o asemenea amploare din istoria muzeografiei românești. Ea reflectă condițiile superioare care au fost create în țara noastră, în anii puterii populare, pentru dezvoltarea cercetării științifice în general și, totodată, nivelul înalt la care se desfășoară munca de specialitate în instituțiile muzeale.

La lucrările sesiunii au luat parte academicienii, profesori universitari, directorii de muze, cercetători de la institutele Academiei R.P.R., cadre muzeografice din toată țara.

La ședința festivă, care s-a ținut în sala de marmură a Casei Științei, tov. Constanța Crăciun, președintele Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, a rostit cuvîntul de deschidere, după care au fost prezentate următoarele comunicări: „Lumea getodacă. O trecere în revistă” (acad. C. Daicoviciu); „Cercetarea științifică în instituțiile muzeale” (dr. M. Băcescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., președintele Comisiei muzeelor științifice); „Muzeografie și cunoaștere” (L. Ștefănescu, secretarul Comisiei muzeelor științifice); „Noi orientări în muzeografia mondială” (V. Condurache, directorul Palatului Culturii din Iași).

În continuare, lucrările sesiunii s-au desfășurat în cadrul următoarelor secții: Secția de științele naturii, Secția de istorie, (cu subsecțiile istorie veche și istorie medie, modernă și contempo-

demiei R.P.R., M. Davidescu, V. Boroneanț, St. Roman) și „Așezarea paleolitică de la Coșava” (I. Stratan) au adus noi contribuții în acest domeniu.

Problemele neoliticului din România au fost dezbătute în comunicările: „Noi săpături arheologice la Vădastra” (C. Mateescu); „Citeva date privind săpătura arheologică din așezarea neolitică de tip Criș de la Stroe Beloescu-Birlad” (E. Păpușoi); „Contribuții la cunoașterea răspândirii culturii cu ceramică liniară pe teritoriul R.P.R.” (V. Teodorescu); „Așezări neolitice pe teritoriul orașului Constanța” (D. Gabenu); „Un complex de cult descoperit în așezarea neolitică de la Pianul de Jos” (I. Paul); „Descoperiri de ceramică neolitică de la Drăgușeni, raionul Săveni” (A. Crișmaru).

Alte probleme privind sfârșitul neoliticului, trecerea la epoca bronzului și dezvoltarea acestei epoci au făcut obiectul comunicărilor: „Săpăturile arheologice de la Drăgușeni și Nichiteni” (V. Perian); „Săpăturile arheologice la Mugeți (raionul Odorhei) în 1960 și 1961 (Șt. Ferenczi și G. Ferenczi)”; „Cu privire la unele probleme ale neoliticului final și ale începutului epocii bronzului în Transilvania (N. Vlassa)”; „Contribuții la problema culturii înmormintărilor cu ocră pe teritoriul R.P.R. în lumina ultimelor cercetări” (F. Anastasiu și N. Hartuche); „Sisteme de fortificații în așezarea eponimă a culturii Otomani” (I. Ordentlich); „Date noi cu privire la evoluția culturii Tei” (V. Leahu); „Săpăturile arheologice din 1962 de la Bistrița” (Șt. Dănilă); „Depozitul de bronzuri de la Sacoți-Slătioara” (I. Nania); „Depozitul de bronzuri de la Domănești” (T. Bader).

În ce privește perioada de maximă dezvoltare a relațiilor orânduirii comunei primitive pe teritoriul României, începuturile destrămării acestora și apariția statului începător dac, au adus noi date valoroase comunicările: „Citeva observații privind sfârșitul epocii bronzului și începutul hallstattului în lumina cercetărilor din regiunea Bacău” (M. Florescu și V. Căpitanu); „Complexul de cetăți fortificate de la Stîncești-Botoșani” (A. Florescu și S. Rață); „Noi date cu privire la cimitirele băștinașe din zona Durdăuți” (A. Aricescu); „Not urne ale sciților descoperite în nordul Moldovei” (S. Rață); „Necro-

pola dacică de la Slobozia-Onesti” (C. Buzdugan); „Cetatea dacică de la Piatra Craivii” (Al. Popa și I. Berciu); „Originile statului dac” (H. Dalcoviciu); „Unde să căutăm Petrodava” (C. Mătasă); „Două tezaurе monetaře dacice descoperite în raionul Giurgiu” (M. Ionescu); „Un tezaur dacic de argint din regiunea Argeș” (E. Popescu); „Tezaurе de argint dacice” (L. Mărghitan); „Cu privire la alimentația geto-dacilor din așezarea emporiului de la Cetățeni-Muscel” (F. Mîrțu).

Problema perioadei romane a făcut obiectul comunicărilor: „Castellum și castrul roman de la Barboși” (N. Gosțar, I. Dragomir, S. Sanie, S. Poilici); „Tibiscum. Raport preliminar asupra cercetărilor din anul 1964” (M. Moga).

Diferite alte elemente ale epocii romane, prezența elementelor de cultură romană și relațiile acesteia cu cultura autohtonă au fost relevate în comunicările: „Castrul roman de la Bucium. Rezultatele cercetărilor arheologice din 1963-1964” (M. Macrea, V. Lucăcel, E. Chirilă și C. Pop); „Descoperiri noi la Drobeta (Turnu Severin) și reformele militare din a doua jumătate a secolului al III-lea e.n.” (R. Florescu); „Contribuții la topografia Drobetai civile pe baza unor noi descoperiri” (T. Anastasescu); „Așezarea daco-romană de la Noșlac, raionul Aiud (rezultatele săpăturilor din 1963-1964)” (I. Mitrofan); „Un monument sculptural al lui Traianus Decius la Ulpija Tralana” (O. Floca); „Un nou monument epigrafic la Sînpaul” (G. Ferenczi); „Noi tezaurе imperiale romane descoperite în Oltenia” (G. Popilian); „Rituri funerare în epoca romană la Tomis” (V. Barbu); „O nouă bazilică creștină la Tomis” (G. Poenaru-Bordea); „Podobe de bronz ale unui car roman și depozitul de țigle de la Telița, raionul Tulcea” (A. Rădulescu); „Materiale în legătură cu cultul lui Mitra, în Muzeul regional din Tg. Mureș” (A. Zrinyi); „Relief cu Diana” (M. Horhath).

Aspecte privind dacii liberi, perioada migrațiilor și cu deosebire problema continuității elementului autohton după retragerea romană, relațiile cu popoarele migratoare precum și problemele procesului de formare a poporului și limbii române au fost tratate în comunica-

re: „Prezența geto-dacilor pe teritoriul orașului București” (M. Constantin); „Dacii pe teritoriul ardeean în lumina descoperirilor arheologice” (E. Dörner); „Considerații pe marginea unei cercetări arheologice privind populația dacică de pe teritoriul regiunii Suceava” (Gr. Foi); „Contribuții la cunoașterea cimitirului daco-sarmatic de la Strand” (N. Chidișan); „Necropole sarmatice din raionul Oltenița” (S. Morintz și B. Ionescu); „Necropola din epoca migrațiilor de la Lunca, regiunea Galați” (I. T. Dragomir); „Descoperiri sarmatice în raionul Căldărași” (N. Anghelescu); „Date noi cu privire la Carpții de pe Valea Bistriței” (I. Scorpan); „Problema continuității populației băștinașe în perioada migrațiilor în Moldova de Mijloc” (I. Antonescu); „O nouă cultură arheologică recent precizată în țara noastră. Cultura Ipotești-Cîndești (secolele V-VII e.n.)” (V. Teodorescu); „Raport preliminar asupra rezultatelor săpăturilor efectuate la așezările din secolele VII-IX, IX-X e.n. de la Filiaș și Potan” (Z. Székely); „Necropola de la Nalband” (G. Simion); „Cu privire la îmbogățirea patrimoniului muzelistic al R.P.R.” (V. Canarache).

Comunicările au fost urmate de discuții la care au luat parte: V. Leahu, D. Protase, G. Poenaru-Bordea, V. Boroneanț, M. Macrea, Al. Vulpe, D. Gabenu, D. V. Rosetti, N. Vlassa, I. Crișan, L. Rosu, R. Vulpe, G. Bichir, G. Diaconu, P. Diaconu, Vl. Zirra, I. Antonescu, R. Florescu.

La subsecția de istorie medie, modernă și contemporană, au fost de asemenea tratate probleme din cele mai importante ale istoriografiei noastre. Probleme ale feudalismului timpuriu și dezvoltat pe teritoriul Transilvaniei au fost tratate într-un număr de nouă comunicări. Comunicarea: „Cercetările arheologice de la Dăbica” (Șt. Pascu, M. Rusu, V. Pinteș, P. Gyulai) a adus noi știri privind organizarea statului feudal românesc din Transilvania înaintea cuceririi maghiare.

Alte importante aspecte ale feudalismului timpuriu în Transilvania, rezultatele cercetărilor arheologice, au fost prezentate în comunicările: „Cetatea feudală de la Tilșca în lumina recentelor cercetări și săpături arheologice” (Th. Năgler); „Cetatea feudală de la Tăuți” (I. Berciu și G. Anghel). Citeva comunicări au tratat teme diferite

ale istoriei sociale, politice și culturale ale epocii feudale din Transilvania: „Un document inedit despre executarea conducătorilor răscobilei din 1784” (V. Iosub și D. Ignat); „Legăturile Transilvaniei cu Polonia în timpul lui Ștefan Bathory. Contribuții de istorie monetară” (I. Vinkler și Fr. Pap); „Un tipar de sigiliu din secolul al XVI-lea. Inedit” (M. Bunta); „Date privind arhitectura cetății Bran” (T. Hașdeu); „Tipografi și tipografi sibieni în secolele XV-XVI” (V. Jugăreanu); „Colecția de istorie a farmaciei a Muzeului de istorie din Cluj” (E. Crișan).

Probleme ale perioadei începuturilor și consolidării statului feudal moldovean au fost abordate în comunicările: „Noi descoperiri de ceramică ornamentală din secolele XV-XVI la Suceava” (M. Nicorescu); „Cetatea Nouă de la Roman în lumina cercetărilor arheologice” (L. Chițescu); „Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice de la Huși” (A. Andronic, E. Neamtu, G. Melinte). Cercetările asupra formării și dezvoltării Bucureștiului feudal au format obiectul a două comunicări: „Stadiul cercetărilor arheologice privind începuturile Bucureștilor” (P. Panait) și „Considerații arheologice privind istoria orașului București în secolele XVII-XVIII” (M. Turcu).

Comunicările „Inscripții și insenmări inedite de la Măndreștea Dealului” (R. Glogovan) și „Școala de la Golești” (C. Iliescu) au adus informații prețioase privind istoria culturală și politică a Țării Românești în perioada orinduirii feudale.

Două comunicări au adus contribuții de istorie politică din perioada capitalistă: „Un manuscris transilvănean din secolul al XIX-lea (memoriile lui Sava Popovici-Săvoiu, 1818-1906)” (M. Sofronie) și „Intervenția lui Giuseppe Garibaldi către Alexandru I. Cuza pentru lămurirea nevinovăției lui Frigyes, acuzat de complot împotriva domnitorului” (C. Florea).

Un grup de comunicări a prezentat diferite aspecte privind situația social-economică și lupta maselor populare, îndeosebi a țărănimii în perioada de trecere la orinduirea capitalistă și în timpul orinduirii capitaliste propriuzise. În seria acestora cităm: „Unele aspecte ale situației țărănilor din fostul județ al

Secuencilor în primii ani după aplicarea Regulamentului Organic” (N. I. Simache); „Problema țărănească oglindită în buletinele ședințelor Adunării ad hoc a Moldovei” (M. Huminic); „Orașul București în timpul răscobilei țărănești din anul 1888” (A. Bene); „Despre problema desființării prestațiilor cu caracter feudal ale curialștilor, prin legea agrară din 1896” (I. Kovacs și M. Mirel); „Contribuții la cunoașterea frământărilor țărănimii hunedorene la sfârșitul deceniului al II-lea al secolului XX” (M. Valea); „Aspecte ale nemulțumirii maselor populare din ținutul Năsăudului între anii 1920-1933” (S. Pop); „Mișcarea revoluționară din București la sfârșitul primului război mondial (noiembrie-decembrie 1918)” (P. Dăic); „Bătălia de pe Mureș — o contribuție de seamă a luptei poporului nostru împotriva hitlerismului” (Gr. Protopopescu); „Greva de la fabrica „Phoebus” din Oradea din 1927” (P. Bunta).

Seria comunicărilor de istorie a fost încheiată prin prezentarea a trei lucrări tradiționale probleme economice și culturale din anii puterii populare: „Orașul București, principalul centru economic al țării” (Al. Cebuc); „Aspecte ale dezvoltării învățămîntului elementar și mediu în Capitală în anii puterii populare” (C. Știrbu); „Istoriografia bucureșteană în anii puterii populare” (Fl. Georgescu).

Comunicările au fost urmate de discuții la care au participat: M. Bunta, P. Panait, Th. Năgler, Fr. Pap, M. Horhath, I. Ardeleanu, I. Panait, R. Glogovan, I. Mailat, C. Florea, V. Condurache, V. Jugăreanu, Gr. Melinte, M. Turcu, G. Cantacuzino, N. I. Simache, G. Măcutovici, Fl. Georgescu, L. Ștefănescu, prof. univ. I. Ionașcu.

★

Ședințele Secției de etnografie s-au ținut în sala de conferințe a Muzeului de artă populară al R.P.R. Cele 41 de comunicări prezentate de muzeografil etnografi au abordat o mare diversitate de fapte care intră în sfera de cercetare a științei etnografice.

În domeniul teoriei științei etnografice și a metodelor de cercetare au fost prezentate comunicările: „Sarcinile actuale ale etnografiei și ale muzeelor etnografice” (G. Focșa); „Tipologie etnografică” (R. Vulcănescu); „Cercetări

etnografice de tip expediționar în activitatea muzeului Brukenthal” (C. Irimie).

O serie de comunicări au fost consacrate ocupațiilor și uneltelor de muncă. În acest sens cităm: „Valorificarea datelor arhivistice locale în cercetarea agriculturii populare vechi” (Șt. Molnar); „Cu privire la unele viticole tradiționale” (Al. N. Mironescu și C. Iliescu); „Vărăritul, o străveche ocupație populară” (R. O. Maier).

Sectorul tehnicii populare — instalații de industrie țărănească și meșteșuguri — a fost tratat într-un mare număr de comunicări, cu o tematică variată. În această serie se înscriu comunicările: „O etapă interesantă în dezvoltarea mecanismelor de măcinat. Moara pituitoare” (H. Hofmann); „Cu privire la morile de apă vîrcene” (V. Arbore); „Unele aspecte din istoricul morăritului practicat în raza raionului Gheorgheni în secolele XVII-XIX” (M. Tarisnyas); „Cîteva date noi cu privire la studiul morilor de vînt din Dobrogea” (V. Buzilă și G. Lazăr); „O variantă a morii de vînt în Banat” (I. Dihor); „Prese de ulei în muzeul etnografic al Moldovei” (G. Bodor); „Pivele de băut sumani de la Valea Șomuzului” (M. Ostap și V. Semendeaev); „Contribuții la studiul instalațiilor tradiționale pentru extragerea și prelucrarea metalelor în Munții Apuseni” (V. Butură); „Prelucrarea părului de capră în regiunile Banat, Oltenia, Argeș și Ploiești” (G. Stoica și I. Diaconescu); „Despre „argea” ca instalație de prelucrat cînepa” (I. Chelcea).

Domeniul artei populare a fost ilustrat prin comunicări și referate privitoare la genuri și aspecte importante și originale ale creației artistice a poporului român: arhitectura și organizarea interiorului, port, ceramică, pictura pe sticlă și pirovătură. S-au citit următoarele comunicări: „Arhitectura populară din Dobrogea (încercare de clasificare)” (P. Petrescu); „Cu privire la organizarea interiorului țărănesc în regiunea București” (G. Stoica și S. Orbescu); „Portul popular din zona Neamțului” (E. Pavel); „Contribuții la portul popular de pe Valea Bistrei (subzona Ciuta-Obreja)” (M. Călugăru); „Portul popular în comuna Săpînța, raionul Sighet, regiunea Maramureș” (O. Horșia); „Oărit de veche tradiție în Alba, raionul Tulcea” (C. Irimie); „Contribuții la cercetarea

centrelor de ceramică din regiunea București" (N. Popovschi și M. Radu); *Ceramica de Tansa* (V. Semendeaev și P. Cazacu); „*Pirogravura cu stanță și specifiicul etnic*” precum și „*Laic și religioz în pictura românească pe sticlă*” (N. Pascu).

În preocupările științifice ale muzeelor etnografice un loc important îl ocupă studiul actualității, a formelor noi de viață și cultură populară apărute în procesul transformării socialiste a satelor. Problemele noului au fost tratate în următoarele comunicări: „*Unele considerații cu privire la noile locuințe din satul socialist*” (B. Zderciuc și N. Ungureanu); „*Unele rezultate ale cercetării vitezii și culturii populare actuale în satele regiunii București*” (G. Dinuță); „*Contribuții la studierea creației artistice populare actuale în satele din Moldova*” (G. Dinuță și G. Lazăr); „*Ornamentarea caselor țărănești în stucatură cu motive naționale inspirate de pe țesături și cusături*” (C. Seondac).

Probleme de viață socială și implicațiile social-economice ale materialelor etnografice au fost abordate în comunicările: „*Diferențierii sociale manifestate în portul popular din Ungureni, comuna Cupșeni, raionul Lăpuș, regiunea Maramureș*” (T. Băncăneanu) și „*Contribuții la cunoașterea stării sociale a păstorilor transhumnanți în secolul al XIX-lea*” (I. Vlăduțiu).

Două comunicări au fost consacrate caselor-muzeu și problemelor pe care le ridică dezvoltarea acestor unități muzeale. Astfel I. Iurascu a prezentat referatul „*Casa-muzeu din Păulești*”, iar B. Zderciuc comunicarea privind „*Probleme legate de organizarea caselor-muzeu*” (Cercetări, organizarea interioară).

Aproape toate comunicările au fost însoțite de material ilustrativ, bogat și concludent. La discuții pe marginea comunicărilor au participat: prof. dr. M. Pop, N. Ungureanu, G. Focșa, V. Butură, C. Irimie, Fl. Bobu-Florescu, P. Anghel, M. Paunceva, arh. P. Niedermayer, G. Dinuță, I. Drăgoescu, Al. N. Miromescu, G. Stoica, R. O. Maier, R. Wiener, O. Horșia, S. Zderciuc și B. Zderciuc.

*

În cadrul Secției „*Muzee memoriale și muzeografie*” unele comunicări s-au referit la viața și opera poetului Va-

sile Alecsandri: „*Cîteva documente inedite — corespondența lui V. Alecsandri către fiica sa — din colecțiile Muzeului de istorie a orașului București*” (St. Ionescu); „*Vasile Alecsandri în lumina unor documente aflate la Muzeul memorial V. Alecsandri din Mircetși*” (I. Ciuchi). Alte două comunicări au tratat despre I. L. Caragiale: „*Unul din caietele lui Caragiale — proiectul de piesă Titrăc Sotirescu (inedit)*” (C. Grosu); „*Caragiale, fiu al Ploieștilor*” (N. Simache). În legătură cu viața și opera lui George Enescu s-a prezentat comunicarea „*Aspecte din activitatea Muzeului memorial „George Enescu” din Dorohoi*” (I. Bălan).

La discuții au luat parte: acad. D. Panaitescu-Perpessiciu, E. Lumezeanu, G. Wertheimer, N. I. Simache, St. Ionescu, I. Marinescu, I. Ciuchi, P. Oprea, M. Sfirlea.

Un mare număr de comunicări prezentate la sesiune au abordat probleme de muzeografie. Unele tratează aspecte de istoria muzeelor ca de exemplu: „*Dezvoltarea Muzeului de istorie naturală din Iași în ultimii 20 de ani*” (prof. univ. dr. N. Macarovici); „*Din istoricul muzeelor ieșene*” (P. Cazacu); „*De la harpa eoliană la magnetofon*” (M. Ițicovici, C. Pietraș și E. Ursescu).

O altă serie de comunicări se referă la probleme de teorie muzeală, la principii, metode și tehnici legate de organizarea expozițiilor. Din această serie fac parte comunicările: „*O nouă formă de prezentare a expoziției de muzeu*” (M. Popescu, V. Iacob și S. Gavrilă); „*Conceptul și realizări noi în muzeografie*” (I. Flru); „*Despre arta muzeografului*” (M. Focșa); „*Unele probleme privind proiectarea muzeelor etnografice în aer liber (experiență proprie și concluzii trase din literatura de specialitate)*” (P. Niedermayer); „*Cu privire la problematica expoziției etnografice a unui muzeu al Porților de Fier*” (E. Ionescu); „*Probleme în legătură cu achiziția și reconstrucția unităților din cadrul muzeului în aer liber. Principii și învățăminte din practică*” (încăputurilor la sectorul din Dumbrava Sibului” (R. Wiener).

În domeniul conservării și restaurării au fost prezentate următoarele comunicări: „*Unele probleme ridicate de organizarea și conservarea colecțiilor de terbarii la Secția de istorie naturală a Muzeu-*

lui Brukenthal” (M. Doltu); „*Expunere și conservare — compatibilitate și incompatibilitate*” (A. Moldoveanu); „*Problema factorilor microbiologici în corozioni și combaterea ei la obiectele muzeale și monumente*” (Ing. M. Mihalcu); „*Metode de restaurare și conservare a osului și fildeşului*” (G. Pantelimon).

Problemele documentării, dezvoltării colecțiilor, organizării depozitelor și cele legate de rolul muzeelor în dezvoltarea cercetărilor au fost tratate în comunicările: „*Problema aparatului documentar la Secția de etnografie și artă populară a Muzeului Brukenthal. Principii de organizare, formarea și utilizarea acestui aparat*” (O. Mărgineanu); „*Problema creșterii colecțiilor la Muzeul de artă populară al R.P.R.*” (I. Formagiu, M. Paunceva și S. Stanciu); „*Din experiența organizării colecției de ceramică la Muzeul de artă populară al R.P.R.*” (S. Zderciuc); „*Contribuția Muzeului din Giurgiu la cercetările arheologice din sud-estul regiunii București*” (G. Rădulescu).

În domeniul activităților cultural-educative a muzeelor, au fost prezentate comunicările: „*Munca de îndrumare și control a instituțiilor muzeale*” (V. Cosma); „*Rolul îndrumătorului de muzeu*” (P. Albu).

*

În concluziile trase de tovarășii: dr. M. Băcescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., președintele Comisiei muzeelor științifice din C.S.C.A., — la Secția de științe naturii; prof. univ. dr. I. Ionașcu, Șt. Ștefănescu și L. Ștefănescu, la Secția de istorie; prof. univ. dr. M. Pop, la Secția de etnografie; acad. D. Panaitescu-Perpessiciu și C. S. Nicolăescu-Plopșor, membru corespondent al Academiei R.P.R., la Secția muzeu memoriale și muzeografie — rezultatele sesiunii au fost apreciate ca un important succes în activitatea de cercetare a muzeelor. Comunicările și referatele prezentate au relevat posibilitățile mari și rolul crescînd pe care-l au muzeele în dezvoltarea științei din țara noastră. Linia ascendentă care se constată în dezvoltarea activității de cercetare din muzeu trebuie continuată, studiile lărgite și aprofundate, iar colaborarea dintre specialiștii din muzeu și cel din alte instituții științifice extinsă.

Centenarul Muzeului național de antichități

La 23 noiembrie 1864, Alexandru Ioan Cuza, domn al Principatelor Unite Române, emitea un decret prin care se aproba **Regulamentul pentru înființarea Muzeului național de antichități din București.**

Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la acest eveniment Academia R.P.R. și Institutul de arheologie au organizat între 21—23 XII 1964 o sesiune de comunicări și referate.

Lucrările sesiunii, la care au participat academicieni, profesori, cercetători, studenți și oaspeți de la muzeele din țară, au fost deschise și prezidate în prima zi de către **acad. Ilie Murgulescu**, președintele Academiei R.P.R., D-să, în cuvîntul rostit, a subliniat importanța evenimentului sărbătorit, urînd totodată succese în munca de cercetare arheologică.

Acad. Emil Condurachi, directorul Institutului de arheologic al Academiei R.P.R., a făcut apoi un istoric al cercetărilor arheologice de la înființarea Muzeului de antichități și pînă la zi. Printre altele d-sa a arătat că etapele de dezvoltare ale științei arheologice românești, parcurse în cei o sută de ani, au fost strîns legate de activitatea unei serii de personalități, cum sînt: cunoscutul om de litere progresist Cezar Bolliac, căruia îi urmează marele învățat și scriitor Alexandru Odobescu, primul arheolog de formație științifică din țara noastră. Începînd cu anul 1881, Grigorie Tocilescu contribuie, prin activitatea sa, la lărgirea cîmpului de cercetări arheologice, executînd săpături în Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

Cu cîțiva ani mai înainte de primul război mondial, conducerea Muzeului național de antichități a fost încredințată lui Vasile Pârvan. Personalitate marcantă a științei istorice românești, cunoscător profund al antichității, bun organizator, energetic și pasionat cercetător, Vasile Pârvan, a imprimat arheologiei românești un suflu nou, creînd în cadrul muzeului și în jurul său, primul centru de cercetare arheologică românească.

În ultima parte a comunicării sale **acad. Em. Condurachi** a ilustrat, prin cifre, numărul șantiierelor, al lucrărilor publicate și al rezultatelor la care au ajuns arheologii romîni, subliniînd că astăzi știința arheologică românească ocupă un loc de frunte în arheologia europeană.

În comunicarea sa despre Muzeul național de antichități, **Vladimir Dumitrescu** a stăruit asupra istoriei dezvoltării muzeului de-a lungul unui secol, reliefind, de la o etapă la alta, realizările instituției sărbătorite.

C. S. Nicolăescu-Plopșor, membru corepondent al Academiei R.P.R. a dezvoltat în referatul său problema cercetării paleolitice din țara noastră. Din comunicare a reieșit că înainte de 23 August 1944, cercetarea paleolitică din România s-a manifestat

timid, fiind executată sporadic și nesistematic. Un avînt deosebit au căpătat cercetările paleolitice după reorganizarea Academiei R.P.R. în anul 1948, cînd au luat ființă marile șantiere arheologice. În momentul de față perioada timpurie, mijlocie și de sfîrșit a paleoliticului nostru este îmbogățită cu o serie de descoperiri importante. Unele dintre acestea (Valea Dirjovului, Bugiulești ș.a.) au intrat în circuitul științific internațional.

În comunicarea despre cercetările privind comuna primitivă **Ion Nestor**, membru corepondent al Academiei R.P.R., a făcut un scurt istoric al evoluției cercetărilor și s-a preocupat îndeosebi de problema concepțiilor, care au stat la baza cercetării arheologice românești de-a lungul celor o sută de ani de existență a instituției de la înființarea căreia s-a împlinit un veac. În partea finală a referatului a fost subliniat rolul școlii arheologice românești după 23 august 1944 în cercetarea antichităților de pe teritoriul Romîniei.

Gh. Ștefan, membru corepondent al Academiei R.P.R. și-a axat comunicarea pe problema continuității. Caracterizînd principalele populații migratoare care au locuit vremelnice pe teritoriul Daciei, autorul a scos în evidență cultura materială a populației autohtone de-a lungul veacurilor, arătînd în același timp, ce au primit băștinășii în cultura materială din partea migratorilor și, mai ales, ce au asimilat populațiile nou venite de la daco-romani.

Lucrările din prima zi a sesiunii s-au încheiat cu comunicarea prof. **D. M. Pîpid**, membru corepondent al Academiei R.P.R., care s-a ocupat de cercetările epigrafice din țara noastră. Rele-vînd meritele pionierilor din această disciplină (Tocilescu, Pârvan), autorul a stăruit, în partea finală a comunicării, asupra rezultatelor din ultimele decenii, cînd, datorită descoperirilor mai noi și a condițiilor optime de cercetare create în anii regimului nostru, s-a trecut la interpretarea vestigiilor din acest domeniu, într-o nouă lumină.

În zilele de 22—23 XII lucrările sesiunii Centenarului s-au desfașurat sub președinția acad. Emil Condurachi în aula Institutului de istorie al Academiei R.P.R. Cu acest prilej au prezentat contribuții valoroase: **Dorin Popescu**, director adjunct al Institutu-

lui de arheologie, care s-a referit asupra istoricului cercetărilor privind epoca bronzului din România și **Radu Vulpe** care a vorbit despre cercetările privind epoca fierului în decursul celor 100 de ani.

În comunicarea **Eugeniei Zaharia** și a lui **Sebastian Morintz** au fost înfățișate principalele probleme ale cercetării hallstattului timpuriu din România, punându-se accentul pe descoperirile de la Mediaș și Babadag.

În continuare a fost prezentat referatul prof. **M. Petreșcu-Dimbovița**, care s-a ocupat de cercetările arheologice din Moldova în răstimpul dintre anii 1864—1964.

De interes s-a bucurat de asemenea comunicarea **Suzanei Dimitriu** în care a fost valorificată, din punct de vedere științific, colecția de vase grecești din Muzeul de antichități. **Gabriela Bordenache** a prezentat un scurt istoric privind sculpturile greco-romane din colecțiile muzeului. Ziua a doua a sesiunii s-a încheiat cu comunicarea lui **Ion Barnea** care a vorbit despre cercetările arheologice privind monumentele romane și romano-bizantine din Dobrogea, între anii 1864—1964. Autorul a demonstrat că în ultimele decenii arheologia greco-romană și romano-bizantină de la noi a făcut un salt calitativ, contribuind prin rezultatele sale la lămurirea unor probleme fundamentale ale istoriei noastre aducând, în același timp, contribuții prețioase la istoria universală.

Ultima zi a fost consacrată unor comunicări în care au fost înfățișate probleme de arheologie din orinduirile sclavagistă și feudală. **Prof. D. Tudor** a făcut un istoric al cercetărilor arheologice din Oltenia și Muntenia, iar **prof. M. Macrea** a relatat asupra descoperirilor din Transilvania. Contribuții interesante au adus comunicările **prof. B. Mitrea** și ale cercetătorilor: **Iudita Winkler**, **Gh. Diaconu**, **M. D. Matei** și **Al. Andronic**.

Lucrările sesiunii au fost încheiate de **acad. Emil Condurachi**, care în cuvântul său a subliniat importanța evenimentului sârbătorit, scoțind totodată în relief contribuția valoroasă a comunicărilor și referatelor. În încheiere, vorbitorul a urât arheologilor și muzeografilor noi succese în munca de cercetare arheologică.

GH. DIACONU

Seslunea științifică

a

Muzeului regional al Dobrogei

În zilele de 22 și 23 noiembrie 1964, s-au desfășurat la Constanța lucrările sesiunii științifice a Muzeului regional de arheologie al Dobrogei.

La sesiune au participat ca invitați lucrători științifici de la diferite muzee din țară și din institutele Academiei R.P.R., cadre didactice universitare etc.

Lucrările s-au desfășurat sub auspiciile Comisiei muzeelor științifice din cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă.

Cuvîntul de deschidere a sesiunii a fost rostit de **tov. Petre Ionescu** președintele Comitetului Executiv al Sfatului Popular al regiunii Dobrogea; **dr. M. Băcescu**, membru corespondent al Academiei R.P.R., președintele Comisiei muzeelor științifice, a adus salutul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă. S-a dat apoi citire unei telegrame de salut adresată participanților la sesiune de **acad. prof. Constantin Daicoviciu**, președintele Secției de științe istorice a Academiei R.P.R.

Tov. V. Canarache, directorul Muzeului regional de arheologie al Dobrogei, a expus o sinteză a rezultatelor muncii științifice a lucrătorilor muzeului în ultimii 5 ani.

Tov. Liviu Ștefănescu, secretarul Comisiei muzeelor științifice din C.S.C.A. a prezentat comunicarea „**Din activitatea muzeografică a lui N. Iorga**”.

Au fost prezentate apoi următoarele comunicări și re-

ferate: **Doina Galbenu**: **Nol așezării neolitice în Dobrogea**; **A. Aricescu**: **Civilizația metalelor între Dunăre și Marea Neagră**; **V. Canarache**: **Descoperiri noi în sectorul Forului roman cu mozaic**; **A. Rădulescu**: **Săpăturile din spațiul Gara Veche-Gara Nouă**; **V. Barbu**: **Sisteme constructive de epocă romană în necropola Tomisului**; **Morminte pictate în necropola Tomisului**; **A. Popeea** și **Gh. Poenaru**: **O sinteză privind circulația monedelor bizantine în Dobrogea**; **M. Constantinescu**: **Unele aspecte ale formării națiunii romine în sec. XVIII—XIX**; **C. C. Giurescu**: **Românii din Dobrogea în hărțile medievale și moderne**; **Vl. Diculescu**: **Date privind situația industriei și agriculturii în Dobrogea între 1878—1900**; **H. H. Stahl**: **Sate de pescari în lunca Dunării**.

Comunicările, urmărite cu deosebit interes, au fost urmate de discuții la care au luat parte: **Z. Szekely**, **I. Crișan**, **I. Rusu**, **A. Aricescu**, **N. Gostar**, **R. Florescu**, **I. Antonescu**, **E. Dörner**, **Șt. Ferenczi**, **Al. Popa**, **A. Popeea**, **C. C. Giurescu**, **N. Lascu**, **Doina Galbenu**, **A. Rădulescu**, **V. Barbu**, **Gh. Poenaru**, **Fl. Georgescu**, **L. Ștefănescu**, **I. Vlăduțiu**, **G. Simion**, **I. Petrișor**, **Gh. Mateescu**, **M. Constantinescu**, **Vl. Diculescu**, **V. Canarache**.

Luînd cuvîntul în încheiere, **dr. M. Băcescu**, președintele Comisiei muzeelor științifice a relevat valoarea comunicărilor și referatelor prezentate, precum și înalta ținută științifică a dezbaterilor.

La sfîrșitul lucrărilor, participanții la sesiune au trimis telegrame de salut tovarăsei **Constanța Crăciun**, președintele Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, și **tov. acad. prof. Constantin Daicoviciu**, președintele Secției de științe istorice a Academiei R.P.R.

În ziua de 24 noiembrie, oaspeții au vizitat șantierul arheologic și Muzeul de la Histria.

Colocvlu internațional I.C.O.M.

Între 23—27 noiembrie 1963, s-a ținut la Paris un colocvlu internațional asupra rolului cultural și educativ al muzeelor, organizat sub auspiciile UNESCO, de către Consiliul Internațional al Muzeelor (I.C.O.M.).

Au participat la lucrările acestui colocvlu reprezentanți din 15 țări și anume: Franța, România, U.R.S.S., Polonia, Iugoslavia, Italia, Mexic, Canada, S.U.A., Olanda, Anglia, R. F. Germană, Indonezia, India, Senegal.

Din partea țării noastre a fost prezent la dezbaterile colocvliului tov. Mircea Popescu, vicepreședinte al Consiliului artelor plastice, președintele Comisiei muzeelor de artă din cadrul C.S.C.A.

La ședințele de deschidere și de închidere au fost de față directorii departamentelor educației, al activității culturale și al monumentelor și muzeelor din cadrul UNESCO.

Au fost prezenți la toate lucrările colocvliului directorul I.C.O.M.-ului G. Rivière și directorul său adjunet H. de Varine-Bohan.

Ordinea de zi a colocvliului a cuprins probleme ca :

1. Rolul muzeelor în cadrul școlarizării, al educării adulților, al organizării timpului liber al tinerilor și adulților.
2. Mijloacele de educare și de acțiune culturală în cadrul muzeelor — tehnici de prezentare și de informare.
3. Căile de sprijinire a activității muzeelor prin serviciile de educare din cadrul muzeelor, instituțiilor de învățământ, sindicatelor, asociațiilor culturale, caselor de cultură.

4. Procedee de evaluare a comportării și reacțiilor publicului și a eficienței metodelor folosite.

La discuții au participat, alături de reprezentanții muzeelor, și sociologi din Franța și S.U.A., care au expus rezultatele unor anchete întreprinse în legătură cu unele din problemele înscrise pe ordinea de zi a colocvliului. S-a subliniat necesitatea unei mai strânse colaborări între muzeografi și sociologi pentru investigarea științifică a acestor probleme.

La sfârșitul dezbaterilor a fost adoptat un proiect de concluzii ale colocvliului, care cuprinde elementele principale ale rapoartelor prezentate și ale intervențiilor participanților.

Ion Creangă

lese între documente, problemele legate de istoricul satelor Humulești și Pipirig, se fac importante precizări în legătură cu „răzeșia” lui Creangă, cu data nașterii scriitorului (Gh. Ungureanu se oprește asupra datei de 19 iunie 1839, consemnată într-o mitrică de născuți care s-a păstrat la Protoieria ținutului Neamț), referitoare la institutul Creangă etc.

S-au descoperit valoroase documente privind istoricul satelor de pe moșile mănăstirii Neamț și vechiul hotar al Tg.-Neamț, înființarea satului Humulești în prisaca lui Buliga, de niște oameni „ce le zic humuleștii”, relațiile dintre țărani și proprietari, ocupația locuitorilor de la munte, lupta țăranilor din Humulești și Pipirig, între care și înaintașii lui Creangă după tată și mamă, împotriva exploatarii feudale. În legătură cu pricinile pe care le-au avut de-a lungul anilor, apar documente edificatoare privind obligațiile apăsătoare ale satelor față de mănăstirea proprietară. Astfel, într-o jalbă din 9 iulie 1849, obștea satului Pipirig arată că „cu mare silnicie au pus zapcii, pînă și cu picioarele ne-au băgat în gîrla morii în vreme de iarnă și, după ce ne-au scos din gîrlă, ne-au pus de am mutal bolovani din loc în loc; și nici așa nu ne-au lăsat și ne-au băgat în zemnice și ne-au închis și ne-au dat fum de potloage și abie de n-am

Ion Creangă „Documente“

Ediția Ion Creangă — Documente, îngrijită și prefațată de Gh. Ungureanu, directorul Arhivelor Statului-Iași, este rodul unei îndelungi și meticuloase cercetări de arhivă care a scos la lumină un bogat material inedit privind viața și opera scriitorului. Recentul volum preia și îmbogățește cu peste 115 documente noi pe cel apărut în anul 1940.

Volumul cuprinde : o introducere, textul documentelor, glosar, indice de nume și localități și un bogat material ilustrativ (facsimile și fotografii).

În studiul introductiv se dezbate cu competență, pe baza unei riguroase informații și prin corelațiile care se stabi-

Foie volantă tipărită la Iași, prin care se anunță moartea lui Ion Creangă (1890, 1 ianuarie).

murit. Și, nemaiputînd noi răbda, i-am dat zăpis că vom face butuci cu preț cum au voit dumnealui..."

Semnificația acestor documente este deosebită, căci înfățișează situația reală de la mijlocul secolului trecut, a locuitorilor din Humulești și Pipirig, sate care niciodată n-au fost răzeșești.

O patentă „pentru neguțitorii de steara a treia” scoasă de către Ștefan sin Petre Ciobotar, pentru care trebuia să plătească 70 de lei pe an, ne dezvăluie faptul că părinții lui Creangă cu greu puteau face față nevolilor, Ștefan a Petrii străduindu-se să cîștige cîte ceva din ce li putea aduce „negustoria din picioare” în zilele de iarmaroc, sau să muncească, în dijmă, un ogor aflat tocmai pe moșia Făcuțil din ținutul Iași, unde a și murit (Cf. „Lăcrămătoreea suplică”, cererea din 1859, 1 iulie a Smarandei, soția răposatului Ștefan a Petrii Ciobotaru, pentru a fi scutită de impozitul pentru patentă).

Documente noi întregesc datele privind istoricul școlii din timpul lui Creangă, profesorii și colegii pe care i-a avut, pe Creangă școlar la cătihetul din Fălticeni și la Seminar, calificativele obținute la examene etc.

S-au găsit noi rapoarte care atestă protestul profesorului Isaia Teodorescu (Popa Duhu) împotriva obscurantismului, stăruința pentru emanciparea învățămîntului.

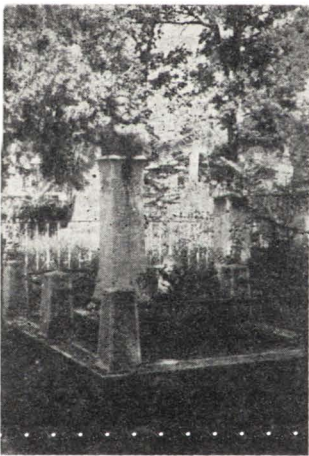
Alte acte ne dau posibilitatea să reconstituim faptele-

gate de numirea lui Creangă ca diacon, de căsătoria și supărările cu socrul său, mutarea de la o biserică la alta, conflictul cu autoritățile bisericesti.

Deosebit de prețioase sînt și materialele privind Școala preparandală, cea care l-a ajutat pe tînărul diacon să-și descopere o vocație.

Altă serie de documente completează știrile referitoare la activitatea didactică a lui Creangă, activitate căreia i s-a dedicat pasionat și activ, manifestîndu-se ca un pedagog creator, de excepțională valoare.

Multe documente școlare, cataloage, procese-verbale, rapoarte, ni-l prezintă pe Creangă încă din primii ani ai activității sale de institutor, apropiat de elevi, căuțînd să surprindă particularitățile fiecărui, notînd abundent la rubrica de observații a cataloagelor și, în același timp, dedicat cu însuflețire căuțărilor, experimentărilor pentru găsirea unei metode de predare cît mai adecvate posibilităților de înțelegere ale copiilor, cît mai eficace pentru dezvoltarea multilaterală a acestora. În activitatea practică de zi cu zi descoperă neajunsurile vechii metode de predare și, în căuțărilor sale pentru îmbunătățirea acesteia, constată cît de deficitare erau și manualele școlare existente.

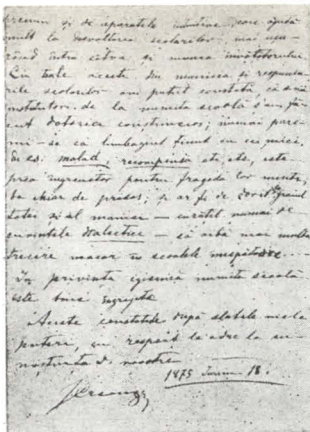
Mormîntul lui Ion Creangă din cimitirul „Eternitatea” din Iași.

Procesul-verbal din 23 decembrie 1870, privind activitatea didactică desfășurată la clasa I de la școala scursorală primară de băieți nr. 1 din Iași ni-l arată pe Creangă cu o concepție pedagogică proprie, folosind în predarea citit-scrisului metoda fonetică și scriptolegă, metodă care reprezenta saltul calitativ către un învățămînt rațional. „S-au predat următoarele materii : a. Sunterile limbei romine, cunoașterea semnelor acestor sonuri scrise și tipărite, precum și împreunarea lor pentru a forma silabe, cuvinte și propuseciuni.

Pentru exercitarea acestor materii s-au făcut două deprinderi : una oral, pentru dedarea auzului și a organelor de grai — ca deprindere pentru citire, și alta în scris, pentru dedarea ochiului și a miniei — ca deprindere pentru scriere”.

Prin urmare, institutorul Creangă, desprins de vechiul sistem, mecanic, de predare, pregătea pe elevi pentru deprinderea concomitentă a cititului și a scrisului. Unele din rapoartele întocmite de Creangă dovedesc stăruința pentru obținerea unor condiții normale de învățătură pentru școlarii săi, altele importanța covârșitoare pe care el o acorda învățămîntului primar și în special clasei I, „care-i cheia și lăcata instrucției primare și aceasta temelia pe care se razimă întregul învățămînt”, sau protestul împotriva limbajului prețios, a abuzului de neologisme sau de cuvinte dialectale în predare : „...am putut constata că domnii institutori de la numita școală ș-au făcut datoria conștiincios, numai pare-mi-se că limbajul ținut cu cei mici, de ex. **malad, recompense**, etc., etc. este prea îngreuitor pentru frageda lor minte, ba chiar de prisos, și-ar fi de dorit ca graiul tatei și al mamei — curățit numai de cuvintele dialectice — să aibă mai multă trecere măcar în școalele începătore”.

Rezultatele pozitive ale institutorului Creangă la „școlite” din Sărărie sau Păcurari sînt confirmate de procesele-verbale de inspecție încheiate de acei care l-au vizitat în activitatea didactică din acești ani (Vezi raportul lui Toma Săvescu, din 19 decembrie

Raport școlar întocmit de I. Creangă

1870, al lui A. Naum din 21 decembrie 1870 și cele ale lui Ilie Baican din 3 și 5 ianuarie 1871).

De mare valoare sînt și rapoartele Comisiei pentru examinarea cărților didactice din Iași în legătură cu aprobarea și tipărirea cunoscutelor manuale Invățătorul copiilor și Metoda nouă de scriere și citire, întocmite de Creangă în colaborare. Rezultate ale unei îndelungate experiențe pedagogice privind predarea la clasa I primară, precum și ale cercetării critice a lucrărilor de metodică contemporană, manualele lui Creangă și ale colegilor săi cuprind un sistem de predare propriu, original, bazat pe metoda fonetică și scriptolegă, adaptată creator la specificul limbii noastre.

Reținem, de asemenea, raportul din 26 mai 1876 al lui M. Eminescu, pe atunci revizor școlar, în care se subliniază meritele pedagogice deosebite, elementul nou, inovator al cărții **Povățitoriu la citire prin scriere, după sistemul fonetică**, redactată de Creangă și Gh. Ienăchescu: „Cartea se deosebește în mod favorabil de alte tratate de acest soi prin aceea că e o lucrare cu totul originală, nu copiată sau prelucrată după manuale străine. Ea este fructul experiențelor lungi a doi învățători înzestrați de la natură cu darul de-a instrui”.

Considerăm că atât prefața, care sintetizează contribuțiile aduse de textele noi, cît și fondul de documente publicat reprezintă un valoros aport la studiul biografiei și operei marelui scriitor.

ELISABETA BRÎNCUȘ

Citeva date privind asigurarea rezervelor de cereale în cetatea medievală a Sighișoarei

Frecvențele primejdii ce amenințau viața și avutul locuitorilor cetății Sighișoara în epoca feudală constituiau o permanentă îngrijorare pentru populație. În condițiile date, locuitorii cetății au recurs, pe de-o parte, la întărirea așezării și la făurirea armamentului, iar pe de altă parte, la asigurarea cu alimente de rezervă.

Imagazinarea bucatelor și păstrarea lor pentru vremuri de restriște s-a rezolvat la Sighișoara, ca și în alte orașe, prin construirea unor hambare subterane numite în limba germană „Kornkaulen” (Korngruben).

Unele documente inedite, cercetate de către noi, conțin o serie de date interesante privind gropile de bucate din Sighișoara.

Primul document ne informează asupra unui depozit subteran descoperit în anul 1862, în piața orașului de jos, cu ocazia unor lucrări de pavaj. Este un raport informativ asupra cercetării groapei de bucate descoperită de către inginerul orașului din

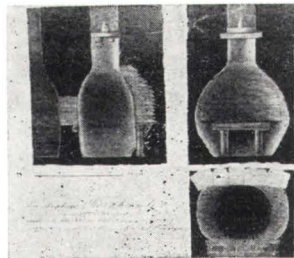

Fig. 1 Groapă de bucate descoperită în Sighișoara în anul 1862, datînd din secolul al XVII-lea.

acel timp l. Din document rezultă că hambarul a fost construit în secolul al XVII-lea. El avea forma unei butelii de sticlă, peretele cavității fiind consolidat printr-un zid de cărămidă tencuit cu un strat de mortar. Raportul menționează că peretele era umed și că pe fundul hambarului au fost găsite urme de paie și boabe de grâu „carbonizat”. Volumul său era de circa 38 găleți ardelenene de grâu.

Detalii interesante referitoare la modul în care au fost construite gropile de bucate, sînt relatate și de Fr. Müller care arată că, după săparea cavității, interiorul era consolidat prin ardere, servind în acest fel și ca protecție a bobelor împotriva umezelii. După ardere interiorul era căptușit cu legături de paie, prinse în zid prin cîrlige de lemn, cu scopul de a feri boabele să intre în contact direct cu peretele².

Orificiul groapei de bucate măsoară „două picioare” circa 0,60 m diametru. Aceasta se acoperea cu o lespede de piatră sau cu o blană de stear, pe suprafața căreia se sculpta de obicei numele întreg sau prescurtat al proprietarului, emblema breslei, anul construcției, iar în centrul lespedei se așeza o altă piatră conică pe care de asemenea era gravat numele proprietarului³. Peste capac se așternea un strat de pămînt gros de circa 60–70 cm, nivelîndu-se în așa fel încît să nu prezinte vreun indiciu că în acel loc s-ar putea ascunde ceva.

Dezpozitele subterane de cereale au fost de obicei amplasate în piața orașului de jos și în incinta gospodăriilor⁴. Identificarea ulterioară a locului se făcea luîndu-se ca punct de reper anumite obiective, în special clădirii din apropiere de unde era întinsă o coardă marcată cu un semn ce cădea în dreptul gropii de bucate. Un alt procedeu se baza pe măsurarea cu piciorul a distanței dela un punct la altul.

Mesterii constructori ai gropilor de bucate erau oameni de încredere, obligați totuși a presta jurămint în

¹) Documentul în original împreună cu desenul care reprezintă forma hambarului de bucate (fig. 1) se păstrează în arhiva muzeului din Sighișoara.

²) „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde”, Neue Folge, II Band, III Heft, 1857, pag. 408.

³) Ibidem.

⁴) Ibidem.

trează azi în colecția muzeului de istorie din localitate. Din inscripțiile gravate pe fața capacelor depozitelor de grâne, rezultă că și vecinătățile posedau asemenea hambare în piață.

Pietrele din colecția muzeului din Sighișoara provin din anii: 1565, 1567, 1583, 1585, 1678, 1680, 1703, 1704¹¹. Una din pietrele-capac, fără să menționeze anul, a aparținut unui breslaș țesător sau breslei țesătorilor, indicată prin silueta unei suveici gravată în piatră. În afara celor 9 pietre-capac de care dispune muzeul, alte trei folosesc azi ca pavaj în curțile situate în străzile: Dobrogeanu Gherea nr. 6 (fig. 11), Ilarie Chenid nr. 3 și Piața Lenin nr. 29 ultimele două sînt fragmente, iar inscripțiile indescifrabile.

Firește că procedeul de a îngropa cerealele nu a fost practicat numai de sighișoreni. Hambare asemănătoare au fost descoperite și la Sibiu și Rupea (Cohalm)¹². Astfel de gropi de bucate au fost descoperite în Arpașul de Sus, raionul Făgăraș, în așezarea daciă, precum și la Poiana-Tecuci, la Popești și la Peșcaia lângă Arad. Ele se găsesc de obicei sub locuințe, dar și în afara lor¹³. De altfel păstrarea boabelor de cereale în gropi de bucate a fost practică încă din antichitate după cum atestă descoperirile arheologice și știrile literare¹⁴.

Deși secretul privitor la „Kornkaulen“ era cunoscut numai de proprietar și de meșterul constructor, documentele vorbesc totuși despre descoperiri ale gropilor de bucate. Un caz de descoperire a proviziilor de cereale adăpostite în hambare subterane s-a întîmplat în anul 1662, după luptele pentru domnie de la Seleuș, dintre Mihai Appafi și Kemeny Janos¹⁵. Armatele turcești

staționau în Sighișoara, iar întreținerea ienicerilor cădea în sarcina orașului, respectiv a scaunului. Pretențiile turcilor creșteau de la o zi la alta, solicitînd bani și hrană. Orașenii, pauperizați din cauza staționării îndelungate a turcilor, au căutat să convingă pe conducătorul lor să părăsească orașul, deoarece nu mai dispun de hrană. Din lipsă de alimente ienicerii s-au ridicat împotriva comandantului lor, amenințîndu-l cu moartea în cazul ne-satisfacerii doleanțelor lor¹⁶. Prin constringere, turcii au intrat în posesia secretului și au golit gropile cu bucate.

Din registrul de evidență a depozitelor de bucate rezultă tocmai că cel mai mare număr de hambare aparțineau păturii cu o bună situație materială. Aceste bogății erau strinse, fără nici o îndoială, prin munca forțată ce o presta iobăgimea satelor din împrejurimi, precum și din dijele rezultate de la „maierii“ (țărani dijmași care lucrau moșiile patricienilor din oraș).

¹⁶ Ibidem.

ALEXE MUREȘAN

Fig. 10

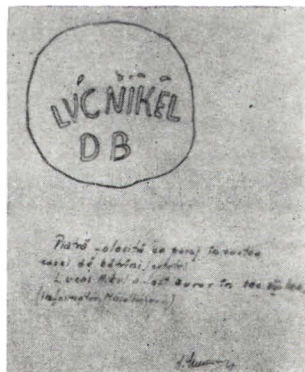

Fig. 11

Raphidiidae (Neuroptera) semnalate pentru prima dată în Moldova

Familia Raphidiidae Steph. se caracterizează prin adulții de talie mijlocie și mică, cu capul prognat, alungit și turtit dorsoventral. Protoracele este mult alungit și mobil la ambele articulații. Prezintă două perechi de aripi membranoase, hialine, cu pterostigma bine evidențiată. Nervura subcostală atinge coastele înaintea pterostigmei. Al treilea articol tarsal este bilobat. Femela prezintă un ovopozitor lung și mobil cu care depune ouăle în crăpăturile scoarței de copac. Larva este campodeiformă.

Aceste insecte trăiesc în păduri și se găsesc de obicei pe trunchiurile copacilor de unde zboară cu rapiditate. Hrana larvelor și adulților constă din insecte vii de talie mică.

Sînt insecte relativ rare.

Din literatura de specialitate reiese că în țara noastră nu a fost întreprins un studiu amănunțit asupra acestui grup de insecte, ci doar în note faunistice izolate au fost semnalate 6 specii, dar nici una dintre acestea nu a fost semnalată în Moldova. Cercetînd materialul colectat din această parte a țării am identificat pînă în prezent numai 3 specii.

1) *Raphidia flavipes* Stein (sinonim *R. ophiopsis* Schumm., *R. affinis* Schneid., *R. baetica* Brau), a fost identificată în regiunea Iași în localitățile: Suhuleț (2 iulie 1957) și Pădurea Bedreag (2 iunie 1959). Anterior specia a fost citată de J. Frivaldszky la Brăila, Herculane, de S. Moczar la Gușterița, de Z. Sziladi pe Dealul Geogiului și de B. Kis la Cluj și Săvădisla.

2) *Raphidia ophiopsis* L. a fost identificată în materialul colectat din regiunea Iași de pe dealul Repedeu (la 13 mai 1957) și din Iași, (21 mai 1955);

¹¹) „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde“, Neue Folge, II Band, III Heft, 1857, pag. 408, Schässburger Zeitung nr. 30, 1903.

¹²) Mitteilungen aus Baron Brukenthalischen Museum, VI, 1936/37, p. 19; H. Müller „Die Repser Burg“, 1900, p. 17.

¹³) Șantierul arheologic (Cașolț-Arpașul de sud) IV, VI, 3-4, 1955.

¹⁴) Varro „Rerum rusticarum“, I, 57, 2.

Plinius, „Naturalis historia“ XVIII, 30/73-306.

Tacitus „Despre originea și țara germanilor“ (traducere T. A. Naum) 1957, p. 29.

¹⁵) Arh. Statului, Sighișoara „Chronica anonimi Schenkeriana“ manuscris inv. 22.

regiunea Bacău de pe Cerne-gura (Piatra Neamț 6 iunie 1956) și din Pădurea Coverca (Comuna Pășeu la 17 iunie 1960) și regiunea Galați în Crîngul Petrești (Focșani la 20 și 29 mai 1964). Anterior specia a fost citată de J. Frivaldszky la Valiug, de S. Moczarî la Zăul de Cîmpie și Gușterița, de P. Kempny la Azuga, de Z. Sziladi la Aiud și Sindimic, de S. Pongracz la Mehadia, Detunata și Dealul Geoagiului și de B. Kis la Rimetea, Retezat, Piatra Cetii și Scărișoara-Belioara.

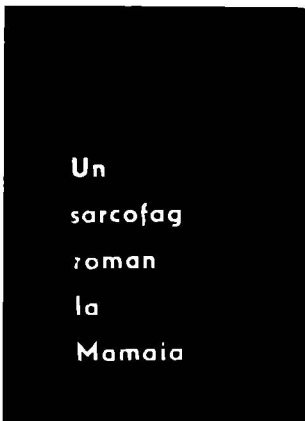
3) *Raphidia notata* Fbr (Sinonim *R. ophiopsis* Steph, Curt., *R. media* Schenid., Hag., Brau., Wallengr). Am identificat această specie în materialul colectat în regiunea Suceava de pe Rarău, (la 28 iulie 1951) în regiunea Bacău de pe Ceahlău (la 4 iulie 1951) Piatra Neamț (la 7 iunie 1956) și regiunea Iași din frunzarul adus iarna în cameră, de pe Dealul Repe-dea, la 25 martie a ieșit un exemplar femel (leg. 1. Că-răușu). Anterior specia a fost citată de J. Frivaldszky la Cornerova și Brăila, Hercula-ne, de S. Moczarî de pe Retezat, de Z. Sziladi de la Aiud și de S. Pongracz de la Mehadia și Detunata.

Prin prezenta notă se întregeste aria de răspîndire în R.P.R. a speciilor *Raphidia flavipes* Stein., *R. ophiopsis* L. și *R. notata* Fbr., care au fost semnalate pentru prima oară în partea estică a țării.

CAROL NAGLER

BIBLIOGRAFIE

- BERLAND L. și GRASSÉ P.P. — *Super-ordre des Névroptéroïdes*, în P.P. Grassé — *Traité de Zoologie T.X.*, p. 18—22, Paris 1951.
- KIS B. — *Faunenatlas der Bihel in der Rumänischen Volksrepublik bekanten Neuropteren und Mecopteren*, în Rovortani Közlemények T.XII, nr. 26, p. 333—334. Budapesta 1959.
- LACROIX J. — *Quelques familles de Névroptères de France*, Niort 1913.
- MARTIN R. — *Pseudo-Névroptères et Névroptères*, p. 167—169, Paris 1931.
- PERRIER R. — *La faune de la France — Ord. Névroptera*, p. 113—127, Paris, 1923.
- SCHOCH G. — *Neuroptera Helvetica*, Schaffhausen 1885.
- STITZ H. — *Ordnung Netzflügler, Neuroptera*, in Die Tierwelt Mitteleuropas. VI Band. Insecten 3 Teil. Leipzig 1927.

Un
sarcofag
roman
la
Mamaia

În ziua de 10 septembrie 1957, în curtea Stațiunii de cercetări marine de la Mamaia, cu prilejul săpării unei gropi pentru instalarea unui rezervor de păcură, s-a dat de colțul unei lespezi de piatră. Sesizat de către inginerul Silviu Ionescu¹ cercetător din cadrul stațiunii, m-am deplasat la fața locului unde, după o sumară examinare, am văzut că este vorba de un sarcofag.

Sarcofagul era din plăci de calcar cochilifer așa cum s-au găsit multe la Mangalia sau la Constanța².

El avea o formă plată ca o cutie închisă de formă dreptunghiulară, plăcile fiind legate între ele cu mortar de var avînd următoarele dimensiuni: lungimea 2,40 m., lățimea de 1,40 m., înălțimea 1 m., grosimea plăcilor de 0,20 m. Placa din partea de răsărit era străpunsă de o deschizătură de formă pătrată astupată cu o mică lespede prinsă tot cu mortar, semn că mormîntul nu fusese deranjat. Această mică deschidere servea, după credința celor vechi, pentru ieșirea și intrarea sufletului care vine sa-și vada corpul³.

Trecînd la cercetarea interiorului sarcofagului s-a dat de urma a două schelete ome-nesti, destul de prost conservate din cauza infiltrării ape-

1) Țin să-i mulțumesc în mod deosebit și pe această cale.

2) Th. Sauciu *Săveanu*; *Dactilis VIII*, pag. 244 s.m. — *Callia IX—X. A. Rădulescu, M. Davidescu*; *Informații asupra unor materiale inedite din Muzeul regional Constanța. Mat. arheologice V. pag. 753.*

3) D. Tudor; *Morminte romane în Județul Romanai. A. O. 89—91, pag. 81*; *Oltenia Romană ed. II, pag. 321.*

lor marine, intrucît sarcofagul se găsea destul de aproape de malul mării. Scheletele au fost depuse direct pe pămînt fără a avea o placă așezată la fundul arcei și fără să fi avut coșciug.

După natura obiectelor găsite în interior s-a putut constata că este vorba de osemintele unei perechi — soț și soție, culcați pe spate, femeia fiind așezată la dreapta bărbatului. Sarcofagul a avut un inventar bogat, multe din obiecte fiind din aur⁴.

Lîngă oasele craniului femeii s-a găsit un cercel de aur. El are o cupă circulară pentru piatră, care nu s-a găsit. Cupa are marginea trasă în afară (la orizontal) și un mic cant, deasupra, care fixa piatra. Tortița lui este lucrată dintr-un singur fir rotund în secțiune și lățit în regiunea în care a fost aplicată cupa. Capetele tortiței sînt legate între ele printr-o spirală în care s-a introdus celălalt capăt îndoit apoi în formă de cîrlig. După acest sistem de închidere, cercelul, odată introdus în ureche, nu mai putea fi scos. A treia parte componentă a cercelului o formează un fir lung de 1,5 cm care este legat de tortiță prin îndoirea capătului în formă de cîrlig, formînd un cerc. Capătul inferior al firului se subțiază treptat terminîndu-se printr-o mică spirală. Firul în jumătatea lui superioară este ornamentat cu șase striuțiuni prin incizie. Acest fir ce atrîna de tortiță în poziție verticală se mișcă lejer, avînd un rol ornamental. Greutatea este de 2,98 gr.⁵.

La una din mîini femeia avea un inel de aur cu o piatră semiprețioasă (sardonix?). Inelul este confecționat dintr-o foaie de aur îndoită și lipită avînd interiorul gol, ceea ce dă un aspect de masivitate. Partea de la suprafață este mult lătită, fapt care a permis prin tăierea țigăi să se monteze piatra. Piatra este o intația, în trei culori ce se succed concentric, negru spre exterior, alb și cafeniu. Forma ei este tronconică cu baza inferioară mult lătită. Pe baza superioară (mică) are săpată o scenă ce reprezintă un vultur cu o șopîrlă în ghiare, pasărea este reprezentată în momentul cînd se pregătește să-și devoreze pra-

4) Obiectele se găsesc la Muzeul regional al Dobrogei.

5) Cîntărea obiectelor s-a făcut în laboratorul Stațiunii de cercetări marine — Mamaia.

da. În clasificarea gemelor romane, piatra face parte din grupa „gryllii” fiind vorba de o scenă animalieră.

După felul cum este lucrat inelul, cu excepția pietrei, nu arată a fi făcut de un meșter prea priceput, căci el pare la prima vedere destul de grosolan. Orificiul pentru introducerea degetului nu este perfect circular, ci are o formă lunguiață spre stînga. Greutatea lui, împreună cu piatra, este de 6,45 gr. Asemenea inele se vedeau ca sigilii dacă ținem seama că reproducerea scenei de pe piatră era destul de dificilă.

Tot în zona pieptului la femeie s-au mai găsit două foițe subțiri de aur de forma unor frunze.

a. O foiță subțire de aur cu o lungime de 4 cm și lățimea de 2,8 cm (nr. inv. 59047). În lungime are o nervură mediană făcută prin indoire. Nu are nici un fel de ornament și cântărește 1,04 gr.

b. A doua foiță de aur este tot așa de subțire ca și prima, fiind îndoită și luind o formă neregulată, cu greutatea de 0,702 gr. Amîndouă serveau ca podoabe la veșmînt sau făceau parte din frunzele unei coroane pentru cap⁷.

De-a lungul corpului, începînd de la piept în jos, s-a mai găsit un fir lung tot din aur. Din loc în loc el formează spirale. Este rupt în mai multe bucăți. Greutatea totală — 5,3 gr. Probabil că femeia a fost înmormîntată cu un veșmînt bogat ce era țivit cu acest fir de aur. La picioare s-a mai găsit un mic vas de pămînt, înălțimea vasului este de 11 cm. diametrul gurii de 8 cm. A fost găsit spart însă a putut fi reconstituit. E de culoare roșie cărămizie, buza evazată avînd caneluri pe tot corpul. Tortița e făcută dintr-o bandă circulară aplicată.

Trecînd la inventarul cel însoțea pe bărbat, am constatat că el a fost mult mai sărac și ca număr de obiecte și ca valoare.

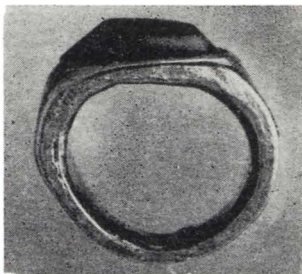
De-a lungul piciorului stîng a avut o spadă de fier lungă, care era complet distrusă de rugină. La picioare avea a lampă de bronz de o mărime neobișnuită și destul de rar întâlnită. Rezervorul lămpii

6) D. Tudor. *Oltenia Romană*, ed. II-a 1956, pag. 100.

7) *Idem*. *Morminte romane în Județul Romanaf.* A. O. 39—91, pag. 82.

este lung de 19 cm, lat de 9 cm, terminîndu-se cu un cioc în formă de semicerc cu arpioare ascuțite, unde se găsește și orificiul rotund pentru fitil. O bandă lată de 1 cm, și mai groasă, avînd forma unui tiv, o mărginește de jur împrejur.

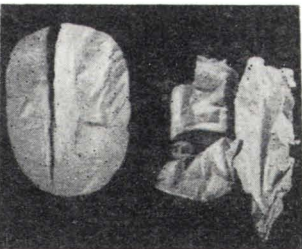
Orificiul de alimentare este în formă de inimioară. Ansa, înaltă de 8 cm, este curbă pentru a putea fi mai bine apucată cu mina, ea se termină în față cu o placă pătrată în mijlocul căreia este conturat un cap de femeie — o mască, avînd pe cap o coafură semilunară cu virfurile întoarse și o frunză ce se prelungește sub bărbie. Ea își găsește analogii, cu unele mici deosebiri, în unele descoperiri

Inel de aur cu piatră

Opați de bronz

Foițe de aur

din țara noastră sau din străinătate⁸. Părul este redat în valuri, ochii adînciți, iar gura este perforată. Lampa are un picior tronconic concav cu baza mare jos, concavitatea servind pentru a se pune pe un suport. La picioare, ca și femeia, bărbatul avea un mic vas de lut, înalt de 11 cm, cu diametrul gurii de 9 cm. Lutul din care este confecționat este poros și de proastă calitate, ars la roșu închis. Pe porțiunea de maximă rotunjime are două caneluri, iar pe restul corpului fiind numai sugerate. Ca și celălalt vas are tortița aplicată.

★

Mormîntul de care ne ocupăm nu face parte dintr-un cimitir, ci se găsește izolat în afara orașului antic Tomis. Cei îngropați aci sînt mari proprietari rurali și care s-au înmormîntat pe moșia lor. Cît privește originea lor, după inventarul descoperit, sînt orientali. Lampa ca formă și mărime este destul de rară, iar mînușa ei se termină cu o mască ce reprezintă un cap „fenician”⁹. Bărbatul este cu siguranță un fost militar provenit din Orient, dacă ținem seama că s-a îngropat cu spada. După terminarea serviciului militar s-a stabilit aci, avînd posibilitatea să-și creeze o bună stare materială. Cît privește datarea acestui mormînt dublu, obiectele de inventar ne indică secolul al II-lea e.n., poate chiar a doua jumătate a secolului al II-lea¹⁰.

M. DAVIDESCU

8) *Izvestia*, Buletinul Institutului de Arheologie Bulgar nr. XIII, 1939, pag. 154. *Idem* vol. XII, pag. 269. *Catalogue of the Greek And Roman Lamps in The British Museum* publ. de H. B. Walters, planșa VII nr. 84, planșa VII nr. 92. *Dora Ivani*, *Die Panonischen Lampen*, planșa 65 nr. 1.

În Muzeul național de anticități din București se găsește un exemplar asemănător, iar în Muzeul din Turnu Severin se găsește o toartă asemănătoare provenită de la Romula. Publ. de D. Tudor în *B.C.M.I.* fasc. 85, pag. 121.

9) D. Tudor; *Monumente inedite de la Romula*. *B.C.M.I.* nr. 85, 1935, pag. 121, fig. 34.

10) *Izvestia*, Buletinul Institutului de Arheologie Bulgar nr. 13, 1939, pag. 154; *Emil Condurache și colaboratorii; Șantierul Histria, în Materiale Arh.* vol. IV, pag. 34, fig. 19—5, pag. 35, fig. 20/2, pag. 51,

**Un
obiect
de muzeu
necunoscut**

De curind, patrimoniul de obiecte al Muzeului satului din București s-a îmbogățit cu o piesă necunoscută încă în colecțiile muzeelor etnografice: tronul de dus mîncare la cîmp.

Obiectul a fost descoperit în cursul unor cercetări făcute în regiunea București de către Pandele Aurel, îndrumător la Muzeul satului. Semnalat pentru prima dată în 1964 în comuna Făcăeni din raionul Fetești, tronul a fost achiziționat, dimpreună cu alte obiecte, în cursul aceluiașan.

În literatura de specialitate sînt numeroase referiri la lăzile încrestate, pictate sau de-a dreptul simple, fără nici o lucrătură artistică. Aceste lăzi îndeplineau în viața poporului nostru diferite rosturi ca spre pildă: lăzi de zestre, lăzi de bucate, de haine etc.

Nu s-a cunoscut pînă în prezent tronul de dus mîncare la cîmp.

Cauzele apariției acestui tip de tron sînt de ordin economic. Faptul este explicabil cînd ne gîndim că în Bărăgan, satele sînt la mari distanțe, iar hotarul lor se întinde pe o rază de mai multe zeci de km. De exemplu locuitorii din comuna Făcăeni, raion Fetești, aveau locuri la cîmp pînă spre gara Hagieni (15—18 km).

În condițiile proprietății particulare, situația se pre-

zenta plină de neajunsuri, deoarece familia întregă trebuia să se deplaseze pentru munci agricole departe de sat — cu o căruță cu boi sau cai, pe o durată de timp destul de mare: pînă la o săptămînă, în care vreme membrii familiei sau muncitorii angajați trebuiau să se hrănească fără a mai pierde timp cu dusul și cu venitul după mîncare în sat. Alimentele erau transportate la locul de muncă — la cîmp — și pregătite acolo. S-a recurs atunci la un mijloc practic de transport și de păstrat alimentele pentru un timp limitat, folosindu-se tronul de dus mîncare la cîmp, în care erau puse mălai și legume, brînză, ceapă, pește etc.

Trăsătura caracteristică a acestui tip de ladă constă în forma ei. Prin aceasta ea se deosebește de celelalte lăzi și formează o categorie aparte.

Fiind purtat pe căruță, tronul de dus mîncare la cîmp, are partea de jos strîmtată în așa fel încît să încapă perfect între loitre. Astfel fixat, tronul servește în timpul mersului și drept capră de stat pentru cel ce mîna boii, caii.

Altă particularitate a tronului de dus mîncare la cîmp este capacitatea sa redusă. Alimentele ce se puneau în ladă puteau asigura hrana pe un timp limitat pentru un număr restrîns de oameni. Deci, folosirea tronului de dus mîncare la cîmp este legată de mica gospodărie individuală.

De lîngă aceste caracteristici mai pot interveni și alte amănunte. În unele cazuri capacul tronului se ridică și se lasă (prin balamale) în întregime, în altele pe jumătate. Acest din urmă tip este ceva mai evoluat.

La o serie de exemplare, la una dintre extremități — în interior, — de obicei la partea stîngă, se află și o policioară: o despărțitură de pus sare, chibrituri, tutun etc.

În ceea ce privește tehnica de confecționare, tronurile de dus mîncare la cîmp se pot

împărți în două mari categorii: tronuri lucrate de lem-nari — țimplari, după toate regulile țimplăriei, (în ce privește imbinarea părților ce alcătuiesc tronul) și tronuri lucrate de rudari, executate după o tehnică străveche, caracteristică acestor meșteșugari, tehnica arhaică folosită în general și la alte tipuri de lăzi, ca: tronuri de bucate, de ținut haine, lăzi de zestre etc. lucrate de aceeași meșteri.

Tronul rudăresc de dus mîncare la cîmp are pereții formați din tăblii cioplite cu securea și reunite între ele prin cele patru picioare ale lăzii, îmbucate una într-alta.

Tronurile de dus mîncare la cîmp, cu excepția celor făcute de rudari, sînt simple. Nu prezintă nici un element decorativ. Cele rudărești însă sînt lucrate artistic, — adică prezintă o serie de motive decorative constînd din linii serijelate, care se întretaie pe suprafața capacului formînd între ele unghiuri. Pe fața dinainte domină rozeta înconjurată de linii concentrice.

În stadiul actual de cunoaștere a fenomenului cercetat, nu putem preciza încă aria de răspîndire a acestui obiect etnografic. Din cercetările noastre rezultă că tronul de dus mîncare la cîmp se întâlnește într-un număr relativ mare de exemplare în satele din fostul județ Ilfov, raioanele Fetești, Slobozia, Urziceni. Dar o delimitare spațială precisă a tronului de dus mîncare la cîmp pînă în prezent încă nu avem. Sub raportul frecvenței se poate însă preciza că astfel de obiecte erau folosite curent. Unii informatori spun că „mai toți aveau” asemenea lăzi.

După colectivizare obiectul respectiv nu se mai folosește — condițiile de muncă schimbîndu-se radical — ceea ce va duce la dispariția lui. De aici și interesul nostru de a-l cuprinde în inventarul muncii agricole, caracteristic unei anumite faze istorice și unui anumit cadru geografic.

ION CHELCEA

Doi prieteni arheologi: Gr. Tocilescu și Bruto Amante

La sfîrșitul secolului trecut, țara noastră a constituit un punct de atracție pentru mulți călători străini. O atracție deosebită prezenta mai ales Dobrogea, căci stăruiau acolo unele amintiri privitoare la perioada de exil a nefericitului poet latin Ovidiu. Posibilitățile de cercetări la fața locului crescuseră, iar nevoia unei orînduiri a diferitelor păreri în legătură cu identificarea geografică a Tomisului, se făcea tot mai simțită.

Tocmai în această vreme, și ispitit de astfel de gânduri, ne vizitează țara și profesorul italian Bruto Amante.

În ultimele luni ale anului 1884, se răspîndi la Roma vestea inaugurării unei statui a poetului Ovidiu, în îndepărtatul port al Mării Negre.

Cercetările întreprinse la Constanța de către Remus Oprescu, doctor I. C. Drăgescu și mai ales de Gr. Tocilescu, cu care Bruto Amante era în corespondență, se cereau verificate, fapt care a grăbit hotărîrea lui Amante de a întreprinde o călătorie la Constanța.

Cert este că la 6 septembrie 1884, Bruto Amante pleca în România, nu fără un oarecare rol oficial, căci ministrul instrucțiunii publice al Italiei, Coppino, urmărea cercetările locale și rezultatele lor.

Ajuns la Constanța, după ce mai întîl cercetase, la București, muzeul orînduit de Gr. Tocilescu, vizită, întovărit de prefectul județului Constanța, Oprescu, de I. Dimitrescu și de un interpret pentru limba turcă și tătară — Petre Stănculescu, toate locurile de care se lega numele poetului Ovidiu (în special satul Kanara, insula lui Ovidiu și stațiunea Palas), și, mai presus de toate, căută să descopere amintirea lui în tradițiile băștinașilor.

Rezultatele acestor cercetări au fost publicate, pentru prima oară, la întoarcerea în Italia, în *La Nuova Antologia* (Roma, XIX, 1 decembrie, 1884). Acest articol, intitulat „Una visita a Kustendie sul Mar Nero” (cu subtitlul „Antica Tomi”), începe prin trecerea în revistă a diferitelor păreri exprimate pînă atuncî în legătură cu stabilirea locului unde Ovidiu și-a petrecut ultimii ani al vieții sale zbuciumate și constată că cercetările fuseseră mult îngreunate de guvernul turc, atît de bănuitor în astfel de explorări științifice, iar englezii, singurii străini admiși în mod liber pe teritoriul dobrogean, erau mereu „absorbiți numai de interese industriale și comerciale” (B. A., art. cit., p. 425).

Rînd pe rînd, ne sînt apoi amintite părerile lui Dezoby și Bachelet, Baudrant, Michaud, Bruschi, Galindortius, Müller, Boxhorn, Mommsen și Pano Cantogiorgi, care stabilesc locul cetății Tomis, respectiv, la Ovidiopol, Tomiswar, Lacul Ovidii (în Delta Dunării), Sabaria (Stein, în Austria), Sarvar (în Ungaria), sau la Anadol-kol-prope Köstendie — (contrazis apoi de Soutzo în „Revue Archéologique” din 1881).

Articolul lui Bruto Amante din „La Nuova Antologia” continuă cu constatările sale de natură demografică, istorică, arheologică, artistică etc., sprijinite pe afirmațiile lui Reclus, Desjardin (care vizitase și el Dobrogea în 1868), pe citate din „Larousse”, sau din „Dizionario di storia ecclesiastica e di erudizione”, al lui Moroni, care, toate, confirmă teza cercetătorilor romîni al vremii, că Tomisul nu poate fi așezat în altă parte decît în împrejurimile Constanței dobrogene. (De exemplu: Gr. Tocilescu, „Monumente epigrafice și sculpturale din Dobrogea”, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, fasc. I, p. 100—132, 1884; B. P. Hașdeu, „Istoria critică a românilor”, Imprimeriile statului, 1875, vol. I, p. 216; M. Kogălniceanu, „Histoire de la Dacie, des valaque transdanubiens et de la Valachie, Berlin, ed. Behr).

Articolul se termină printr-un epigraf cu versurile lui Ovidiu, pe care autorul ar vrea să le vadă pe soclul statuei de la Constanța.

Același articol a apărut și în extras, sub titlul „Una visita a Kustendie — Antica Tomisul Mar Nero”, f. l. nici a., tip. Eredi Botta, 30 pp.

Peste patru ani, în 1888, Bruto Amante a dat o nouă carte, „La Romania”, publicată la Roma, în care își expune pe larg toate amintirile în legătură cu călătoria sa la noi, pe urmele exilatului de la Tomis.

Dar ceea ce ne interesează în mod deosebit în nota de față, este prietenia strînsă și admirabila pe care Bruto Amante o avea pentru Grigorie Tocilescu.

În această privință putem cita cîteva aprecieri ale arheologului italian: „Foarte merituos în arheologie, împreună cu Odobescu, este domnul Gr. Tocilescu. O operă cu adevărat clasică este studiul său asupra timpurilor primitive ale Daciei, „Dacia înainte de romani”. Am cunos-

cut pe Tocilescu în 1884 la București, unde era secretarul general al Ministerului Instrucției Publice și îmi amintesc acest lucru cu recunoștință, întrucât Tocilescu (...) mi-a arătat atunci o largă și aleasă curtenie. Datorăm lui Tocilescu o foarte frumoasă publicație, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, care a început să se publice la tipografia Academiei Române, la București în 1884... în jurul acestei publicații periodice s-au strîns cel mai valoroși istorici și arheologi romîni... și în acea revistă Tocilescu a publicat „Monumentele de epigrafie și de sculptură ale Dobrogei!”.

Ca o completare, lată acum conținutul unei scrisori autografe inedite, pe care Bruto Amante o trimite lui Tocilescu, împreună cu un exemplar din „La Nuova Antologia”, în care-și publicase rezultatul cercetărilor de la Constanța :

„Ilustre domn,

„Mă grăbesc să vă trimit numărul din 1 decembrie al Revistei Nuova Antologia, care este prima revistă italiană, un fel de „Revue des deux mondes“. În acest număr veți găsi la pagina 425 un articol al meu „O vizită la Kustendie”, în care a trebuit adesea să mă ocup de minunatele publicații arheologice și de monografiile dvs. ilustrate relative la Dobrogea. Eu, recunoscător mereu pentru curtenia dvs., am socotit că este o îndatorire a mea să semnez numele dvs. distins atenției și admirației italienilor. De altfel eu nu puteam vorbi despre Constanța și Dobrogea fără să vorbesc despre dvs., care ați făcut acolo studii atât de importante și eficace. Vă rog să aduceți omagiile mele domnului ministru Chițu, căruiu miine îl voi trimite un extras din articolul meu apărut în „Nuova Antologia“. Vă voi fi recunoscător dacă veți binevoi să-mi confirmați primirea acestui volum.

Prietenul și admiratorul dvs.

BRUTO AMANTE

P. S. Din „Revista pentru istorie, arheologie și filologie „eu am numai aceste fascicule :

Anul I = vol. 1 (1882) ; Id. = fasc. II (1883) ; Anul II = vol. 1, fasc. 1 (1884) ; Id. fasc. II (1884) ;

Mi se par deci complete, afară de cazul cînd au mai apărut ulterior și alte fascicule“.

Gr. Tocilescu — așa cum arată rîndurile de mai sus — se bucura de o mare prețuire printre oamenii de știință străini ai vremii, pentru activitatea sa științifică.

ION PATRAȘCU

OMAGIU LUI MOȘ VISCOL

Bienala de artă populară din acest an a demonstrat o dată în plus meșteșugul neîntrecut al artiștilor noștri populari, artă a cărei faimă a trecut de mult hotarele patriei.

Aici am revăzut cu toții lucrările unor artiști olari cu renume: OGREZEANU din Horezu-Argeș, BAGOSI din Baia-Mare, COLIBABA din Rădăuți-Suceava ș.a.

Desigur, mulți dintre admiratorii ceramicii au căutat printre expozate lucrările unui veteran al olăritului — Dumitru VISCOL, sau Moș TRICĂ VISCOL cum i se mai spune în Oboga sa de baștină, de pe meleagurile oltenice.

De la bienalele precedente, vizitatorul își amintește desigur de octogenarul cu dimie, care își dezvăluia arta meșteșugului său la roata de lemn a olăritului.

Pe Moș VISCOL l-am găsit în luna septembrie a anului trecut, în atelierul său din Oboga de Jos.

Două lavițe, acoperite cu scoarțe, ocupau doi pereți ai camerei-atelier; înspre perețele cu fereastră-tejghea cu două țircoale și o bancă înaltă; într-un colț — locul unde se ținea pământul în timpul lernii să nu înghețe; într-un colț — soba făcută de mîinile dibace ale moșului; după ușă — un dulăpior de lemn, unde se aflau păstrate, cu bătrînească grijă, scrisorii de la cei ce se interesau de arta sa, invitații la bienale, articole de ziare unde se vorbea despre dînsul.

Pe pereți — diplomele cu premiul I pe țară pentru olărit, fotografiile făcute de reporterii la București, sau de alții, care au venit la dînsul acasă să-l cunoască.

De grinzile din tavan stăteau prinse un șir lung de polițe, pe care, alinate, își așteptau rîndul vasele de lut încă nearse.

Toți cei care l-au vizitat pe Moș TRICĂ VISCOL, au rămas plini de admirație pentru arta, talentul, imaginația sa creatoare, pentru caracterul și vitalitatea sa.

În ciuda vîrstei înaintate, Moș VISCOL era viou, gata să-și depene din amintirile sale, pe care le colora cu întîmplări hazlii.

Povestea din tinerețea sa, cînd a fost pentru prima dată premiat la un concurs local de olărie.

Lucra ore întregi, cu multă pasiune, în fața țircolului, făcînd să prindă viață, forme de lut de vechi tradiții: ulcioare cu chip de păsări sau oameni, farfuriu cu vulturi și păuni, — varietatea ornamentelor cuprinzînd o gamă largă — viețuitoare domestice și sălbatice, desprinse din realitate sau din basm.

Muzeografi, artiști plastici, colecționari, treceau pragul bătrînei case, să vadă, să învețe, să cerceteze, căci VISCOL era nu nu

mai un meșter al formelor tradiționale de mult uitate, ci o fire în continuă frămîntare, în căutarea formelor noi, împrumutate din realitatea zilelor noastre.

Turla de sondă — recent apărută în peisajul oltean, tractorul, satelitul, și-au găsit expresia plastică în mîinile marelui meșter.

Satelitul și l-a imaginat „ca un sac care zbură pe cer”, așa l-a văzut în desenul din ziar al unui grafician.

În satelit se afla OMUL — omul mereu prezent și pe turla sondei, și la volanul tractorului.

Omulețul de lut inspira viață lucrărilor sale, se afla mereu în centrul atenției sale.

Olăritul este o meserie grea: pământul, pînă să fie gata de lucrat pe fața netedă a roții, trebuie să fie bine frămîntat și această operație se face cu picioarele goale.

„Cum poate omul să fie ajutat, cum să-i ușurezi munca?” — s-a întrebât Moș VISCOL.

În mîntea sa ageră, orice idee prindea viață: a imaginat un malaxor rudimentar — dinții unor roți care se întrepîtrund frămîntă lutul la simpla învîrtire cu mina.

A fost o adevărată binefacere pentru olarii satului: „Cum ai putut închipui Moș VISCOL lucrul acesta?”

Era întrebarea admirativă a tuturor acelor ce îi vizitau atelierul.

Pentru cetădinii obișnuiți să-și închipuie crearea formelor numai în tipare și stanțe, la zgomotul unor agregate colosale, cea mai puternică impresie le-o lăsa procesul de formare al ulciurului din masa de argilă compactă și inertă, care prinde viață o dată cu rotirea înfinită a țircolului și la îndemnul fără de odihnă al mîinilor de olar.

De aceea, pe Moș VISCOL, nu mi-l pot închipui decît așezat pe banca înaltă, în fața roții de olărit, sub lumina clar-obscură a dimineții, ce se cerne încertă prin fereastra atelierului: mîinile fermece ale bătrînelui dau viață pământului.

Geneza vasului de lut... Meșteșug milenar ce conviețuiește cu progresul erei atomului.

Primesc scrisoarea din Oboga de Jos: „...moartea nemiloasă nu a mai vrut să lungască viața lui VISCOL, care a lăsat în urmă toate proiectele de lucrări care le gîndea”.

Aduc modest omagiu aceluia, ale cărui lucrări fac bogăția muzeelor și colecțiilor noastre de artă populară, și a cărui amintire rămîne vie în inimile celor ce l-au cunoscut.

CONSTANTIN ROMAN
student la Institutul
de petrol și gaze

НАУЧНЫЕ ТРУДЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ

ИОН АРДЕЛИНУ — Отображение в музеях, борьба народных масс под руководством Коммунистической Партии Румынии за установление демократического правительства 6-го марта 1945-го года	3
ОКТАВ ИЛИЕСКУ — Новый римский слиток золота, найденный в Трансильвании	9
ПЕТРЕ ДИАКОНУ — Византийская крепость на острове Пэкуял луй Соаре	15
НИКОЛАЕ УНГУРЕАНУ — Некоторые соображения об исследовании и использовании, в качестве научного источника, фондов этнографических музеев	20
ПЕТРЕ ОПРЕА — Коллекция изобразительных искусств «Александру Богдан-Питеști»	24

ИЗ ИСТОРИИ РУМЫНСКОЙ МУЗЕОЛОГИИ

РАДУ ВУЛПЕ — Григоре Г. Точилеску — исследователь древности и директор Национального музея древностей	29
ВАСИЛЕ ПЕТИ — Инициативы и достижения румынской музеологии в Трансильвании до 1918 года	39
ЛИВИУ ШТЕФАНЕСКУ — Из музеологической деятельности Н. Йорга	44

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

МАРГАРЕТА МОШНЕАГЭ — Музеи естественности и школы	51
МАРИА ЕПУРЕ и СИЛВИЯ ЗДЕРЧИУК — Этнографические музеи и их роль в процессе подготовки студентов	55

ХРАНЕНИЕ ОБЪЕКТОВ МУЗЕЙНОГО ФОНДА

Доктор АУРЕШАИ ПОНЕСКУ-ГОРЖ — Методы сбора и препараты, ваши бабочек	57
Инж. ИОН ИСТУДОР — Изменение искажения красок в настенной росписи монастыря Воротей	65
ЕЛЕНА УРДУЯНУ — Некоторые методы работы в реставрационной мастерской Музея искусств Р.Н.Р.	67
ИОСИФ БЕШЕН — Современные тенденции в чехословацкой музеологии (статья, написанная для Журнала музеев)	69

МУЗЕЙ, ВЫСТАВКИ, КОЛЛЕКЦИИ

Проф. д-р. НИКОЛАЕ МАКАРОВИЧ — Развитие Музея естественности в Яссах за последние 20 лет	71
ВИКТОР КРЭЧУН — Мемориальный дом К.И. Поттара и К.К. Поттара	73

ХРОНИКА, РЕЦЕНЗИИ, ЗАМЕТКИ

● ● ● И пленум Государственного Комитета Культуры и Искусства	76
● ● ● — Первая сессия научных музеев РНР	77
ГЕОРГЕ ДИАКОНУ — Столетие Национального музея древностей	81
● ● ● — Научная сессия Областного музея Добруджи	82
● ● ● — Международный коллоквиум ИКОМ	83
ЭЛИСАБЕТА БРЫШКУШЬ — Ион Креанга, «Документы»	83
АЛЕКСЕ МУРШАИ — Некоторые данные об обеспечении хлебных резервов в средневековой крепости Сигишоара	85
КАРОЛ НАУЛЕР — Raphidiidae (Neuroptera) впервые обнаруженные в Молдове	87
МИШУ ДАВИДЕСКУ — Римский саркофаг в Мамае	88
ИОН КЕЛЧА — Незнакомый музейный предмет	90
ИОН ПОТРАНКУ — Два друга археолога: Гр. Точилеску и Бруто Аманте	91
КОНСТАНТИН РОМАН — День уважения памяти старого гончара Мтирица Вискод	93

ÉTUDES ET RECHERCHES

Ion ARDELEANU — La lutte des masses populaires conduites par le Parti Communiste de Roumanie en vue de l'avènement du gouvernement démocratique du 6 mars 1945 telle qu'elle est reflétée dans les musées	3
Octav ILIESCO — Un nouveau lingot d'or découvert en Transylvanie	9
Petre DIACONU — La cité byzantine de l'île Păcuia-lui-Soare	15
Nicolae UNGUREANU — Considérations sur l'enrichissement et la mise en valeur scientifique du patrimoine des musées ethnographiques	20
Petre OPREA — La collection d'arts plastiques „Alexandru Bogdan-Pitești”	24

HISTOIRE DE LA MUSÉOGRAPHIE ROUMAINE

Radu VULPE — Grigore G. Tocilesco, chercheur de l'Antiquité et directeur du Musée National des Antiquités	29
Vasile NETEA — Initiatives et réalisations muséographiques roumaines en Transylvanie jusqu'en 1918	39
Liviu STEFANESCU — Activité muséographique de N. Iorga	44

ACTIVITÉS CULTURELLES-EDUCATIVES

Margareta MOȘNEAGA — Les musées des sciences naturelles et l'école	51
María EPURE et Silvia ZDERCIUC — Les musées ethnographiques et leur rôle dans la formation des étudiants	55

CONSERVATION DU PATRIMOINE MUSÉAL

Dr. Aurelian POPESCO-GORJ — Méthodes de collection et de préparation des pa-	57
pillons (I)	
Ing. Ion ISTUDOR — Un phénomène de dénaturation de la couleur de la pein-	65
ture murale du Monastère Voroneţ	
Elena URDAREANU — Quelques méthodes utilisées dans l'atelier de restaura-	67
tion du Musée d'art de la R. P. Roumaine	
Josef BENES, Prague — Tendances contemporaines dans la muséographie tché-	69
coslovaque (article écrit spécialement pour Revista Muzeelor)	

MUSEES, COLLECTIONS

Prof. Dr. Nicolae MACAROVICI — Le Musée d'Histoire Naturelle de Jassy	71
Victor CRĂCIUN — La maison mémoriale „C. I. Nottara et. C. C. Nottara“	73

CHRONIQUE, COMPTES-RENDUS, NOTES

●●● — Séance plénière du Comité d'Etat pour la Culture et l'Art	76
●●● — La première session de communications des musées scientifi-	
ques de la République Populaire Roumaine	77
Gheorghe DIACONU — Le centenaire du Musée National des Antiquités	81
●●● — La session scientifique du Musée régional de la Dobroudja	
(Constanţa)	82
●●● — Le colloque international de l'I.C.O.M.	83
Elisabeta BRINCUS — Ion Creangă, „Documents“	83
Alexe MURESAN — Quelques données sur le mode de stocker les céréales dans	
la cité médiévale de Sighişoara	85
Carol NAGLER — Raphididae (Neuroptera) nouveaux pour la Moldavie	87
Mişu DAVIDESCU — Un sarcophage romain à Mamaia	88
Ion CHELCEA — Un objet de musée inconnu	90
Ion PATRAŞCO — Deux amis archéologues: Gr. Tocilescu et Bruto Amante	91
Constantin ROMAN — Hommage au Père Viscol	93

Ion ARDELEANU — The struggle of the people's masses under the leadership of	
the Communist Party of Romania for the setting of the democratic Govern-	
ment on March 6th, 1945 as reflected in the museums	3
Octav ILIESCU — A further Roman gold ring found in Transylvania	9
Petre DIACONU — The Byzantine city in the Păcuiul-lui-Soare Island	15
Niculae UNGUREANU — Considerations on how to improve and turn to better	
scientific account the patrimonies of ethnographic museums	20
Petre OPREA — The „Alexandru Bogdan-Piteşti“ plastic arts Collection	24

HISTORY OF RUMANIAN MUSEOGRAPHY

Radu VULPE — Grigore G. Tocilescu, a student of Antiquity and director of	
the National Museum of Antiquities	29
Vasile NETEA — Rumanian initiatives and achievements in the Transylvanian	
museums till 1918	39
Liviu ŞTEFĂNESCU — N. Iorga's museographical activity	44

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES

Margareta MOŞNEAG — Natural sciences museums and School	51
Maria EPURE and Silvia ZDERCIUC — The Ethnographic museums and their role	
in student education	55

PRESERVATION OF MUSEUM PATRIMONY

Dr. Aurelian POPESCU-GORJ — Methods for moth collecting and preparing (I)	57
Eng. Ion ISTUDOR — A phenomenon of colour fading in the mural paintings at	
Voroneţ Monastery	65
Elena URDAREANU — Some methods used in the restoration laboratory of the	
Art Museum of the Rumanian People's Republic	67

MUSEUMS, COLLECTIONS

Josef BENES, Prague — Contemporary trends in Czechoslovak Museography	
(special report for Revista Muzeelor)	69
Prof. Dr. Nicolae MACAROVICI — The Natural History Museum in Iassy	71
Victor CRĂCIUN — The „C. I. Nottara and C. C. Nottara“ Memorial House	73

CHRONICLE, REVIEWS, NOTES

●●● — The Plenum of the State Comitée for Culture and Art	76
●●● — The First Meeting of scientific Museums in the Rumanian Peo-	
ple's Republic	77
Gheorghe DIACONU — The Centenary of the National Museum of Antiquities.	81
●●● — The scientific session of the Regional Museum of Dobrogea,	
Constanţa	82
●●● — The I.C.O.M. international colloquium	83
Elisabeta BRINCUS — Ion Creangă, „Documents“	83
Alexe MURESAN — Some data on cereal stocking in medieval Sighişoara castle	85
Carol NAGLER — Raphididae (Neuroptera) first recorded from Moldavia	87
Mişu DAVIDESCU — A Roman sarcophagus found at Mamaia	88
Ion CHELCEA — A so far unknown museal exhibit	90
Ion PATRAŞCO — Two archaeologist friends: Gr. Tocilescu and Bruto Amante	91
Constantin ROMAN — Hommage to Father Viscol	93

istorie

științele
naturii

**MUZEUL
REGIONAL
AL
BANATULUI**

etnografie

